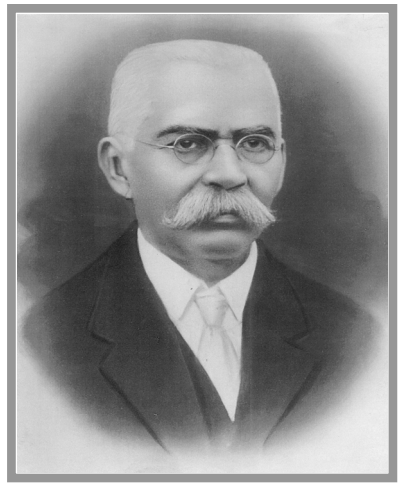
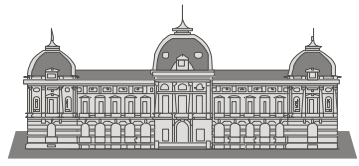
RESTITUTIO

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

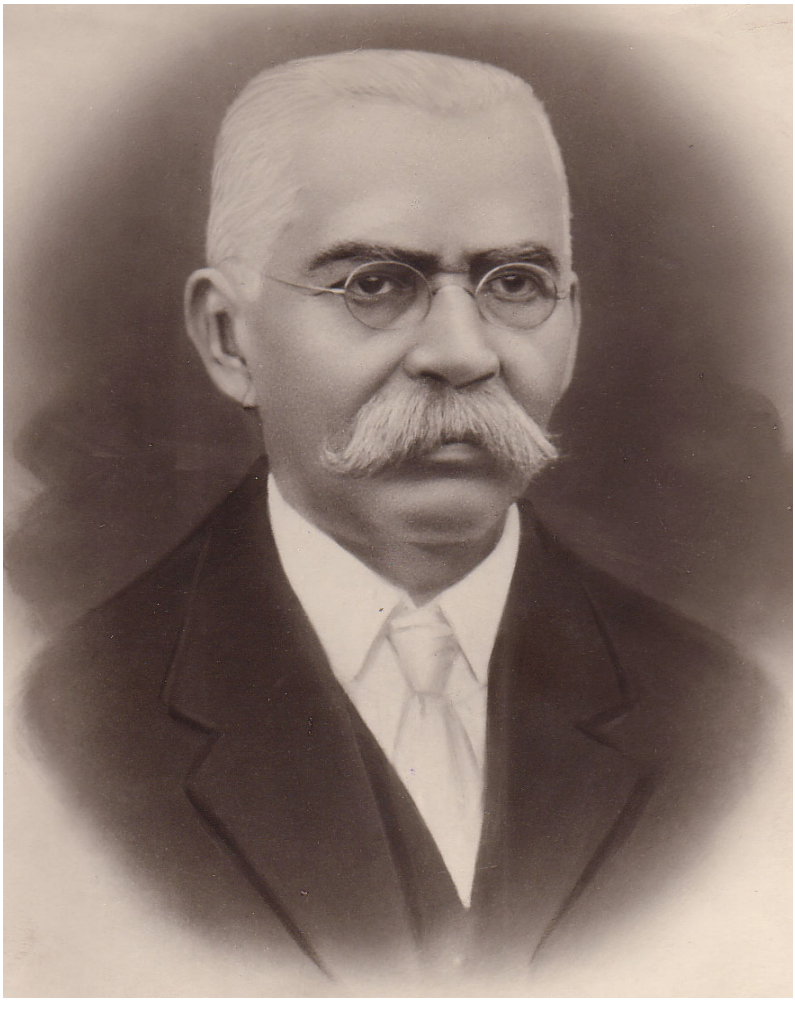

IOAN G. BIBICESCU

VIAȚA ȘI OPERA

5

IOAN G. BIBICESCU

1849-1924

Cuprins

Prefață 9

I. Repere biografice..... 10

II. Activitatea politică a lui Ioan G. Bibicescu..... 14

III. Ioan G. Bibicescu – ziaristul, publicistul şi omul de cultură..... 23

IV. Viziunea lui Ioan G. Bibicescu asupra economiei româneşti 35

V. Ioan G. Bibicescu –
guvernator al Băncii Naționale a României..... 46

Relațiile Băncii Naționale a României cu statul..... 46

Relațiile Băncii Naționale a României
cu economia națională..... 65

Situația operațiunilor Băncii Naționale
a României 1914-1915 75

Mutarea sediului central al băncii la Iaşi – 1916-1918.
Evacuarea tezaurului Băncii Naționale a României
la Moscova 78

Extinderea rețelei Băncii Naționale a României
la nivelul întregii țări – 1919-1921..... 84

Fabricarea bancnotelor 1914-1921..... 89

Relațiile guvernatorului I.G. Bibicescu
cu funcționarii Băncii Naționale a României 97

Unificarea monetară..... 104

Mecenatul şi actele de caritate
ale Băncii Naționale a României..... 111

VI. Personalitatea lui Ioan G. Bibicescu..... 114

Fotografii şi documente de arhivă..... 117

Prefață

Cercetând galeria marilor personalități care în decursul vieții lor au avut legături cu Banca Națională a României, ne-am oprit asupra lui Ioan G. Bibicescu, figură remarcabilă a culturii şi istoriei economice naționale, din nefericire prea puțin cunoscută în zilele noastre.

Conducător al băncii centrale a statului român într-una dintre cele mai dificile perioade din istoria sa (1914-1921), Bibicescu a avut de-a lungul vieții preocupări dintre cele mai variate: ziarist de marcă, culegător de folclor, teoretician, dar şi practician al domeniului economic, pasionat bibliofil.

De-a lungul timpului i-au fost dedicate puține lucrări şi studii, toate „păcătuind" prin lipsa unor criterii ştiințifice de redactare. Încercările din ultimii ani s-au confruntat cu greutățile inerente cauzate de lipsa materialului documentar. Tocmai de aceea sperăm că această lucrare, în alcătuirea căreia s-au folosit atât studiile şi articolele lui Bibicescu, cât şi documente de arhivă inedite, aflate în fondurile arhivistice ale Băncii Naționale, vine să facă paşii necesari în direcția descoperirii şi aşezării la locul ce i se cuvine unei personalități de talia sa.

Credem că demersul nostru este cu atât mai important cu cât are loc la împlinirea a 125 de ani de la crearea Băncii Naționale a României şi la peste 80 de ani de la trecerea în neființă a lui Ioan G. Bibicescu.

I. Repere biografice

Ioan G. Bibicescu s-a născut la 8 noiembrie 1849[1] în comuna Cerneți,[2] județul Mehedinți. Tatăl, Gheorghe Bibicu, era moşnean din comuna Colibaşi de Mehedinți, iar mama, Ioana, era fiica lui Ionaşcu Mazilu din comuna Băltănele.[3]

Părinții lui Bibicescu moşteniseră o mică proprietate în comuna Colibaşi, dar s-au stabilit la Cerneți, la acea dată capitala județului Mehedinți, unde făceau comerţ cu produse manufacturiere şi de boiangerie. În momentul în care oraşul Turnu Severin a început să se dezvolte, familia lui Bibicescu s-a mutat aici, deschizându-şi o băcănie şi un depozit de băuturi.[4]

Bibicescu a urmat primele două clase primare în comuna natală, iar pe următoarele două la Turnu Severin. Cursurile secundare le-a urmat la Liceul Carol I din Craiova, unde a fost coleg cu „poetul rozelor", Alexandru Macedonski. Acum şi-a început, de altfel, atât cariera de publicist, cât şi pe cea de colecționar, încununată mai târziu cu o foarte mare şi valoroasă bibliotecă şi cu o colecție de monede şi medalii: „Ideea acestei colecții m-a preocupat din primii ani ai tinereții mele, căci la apariția monedei naționale actuale, prin 1869 sau 1870, am avut, fiind elev al liceului din Craiova, o polemică asupra monedelor româneşti, dovedind unui scriitor care spunea că atunci, întâia dată, țara noastră poseda monedă – acest

[1] Asupra datei de naştere a lui Ioan G. Bibicescu planează mai multe incertitudini. În cele câteva studii care-i sunt dedicate şi care au apărut în perioada interbelică data naşterii este cea precizată mai sus. La moartea sa, la 2 mai 1924, ziarele vremii au vehiculat însă mai multe date ale naşterii, respectiv 8 noiembrie 1848 şi chiar august 1850.

[2] La începutul secolului al XIX-lea, la Cerneți Tudor Vladimirescu a avut o moşie şi o culă.

[3] Ioan G. Bibicescu a mai avut doi frați mai mici: Băluț Bibicescu (1855-1947) şi Ştefan Bibicescu care se pare că a murit de tânăr, într-un accident feroviar; pentru detalii vezi Ileana Roman, *I.G. Bibicescu sau viața ca operă,* Drobeta-Turnu Severin, Editura Prier, 1998.

[4] *Societatea culturală Teatrul oraşului Turnu Severin şi Biblioteca I.G. Bibicescu. Dare de seamă 1926,* Turnu Severin, Insitutul Grafic Ramuri, 1926, nenum.

semn al independenței – şi dovedind cu citate din Papiu Ilarian că la Viena se găseau monede de la Brâncoveanu."[5]

În anul 1870, Bibicescu a venit la Bucureşti unde a urmat cursurile Facultății de drept din cadrul Universității. A plecat apoi la Paris unde a audiat cursuri de economie. Despre perioada petrecută în capitala Franței nu avem informații, dar cercetătorii sunt de acord în privința faptului că aici Bibicescu a cunoscut marile idealuri ale generației de la 1848, şi-a desăvârşit pregătirea şi şi-a conturat personalitatea.

La revenirea în țară a intrat în serviciul Primăriei Bucureşti, în calitate de copist. Din această postură a intrat în redacția celui mai important ziar al vremii, „Românul", unde a activat de la început alături de Eugeniu Carada şi Emil Costinescu, colaboratorii săi de mai târziu pe tărâm economic. La „Românul" Bibicescu a rămas timp de 12 ani (1879-1891), fiind mai întâi redactor şi apoi prim-redactor.

În ajunul Războiului de Independență, Bibicescu a susținut cu tărie ideea neatârnării naționale. Se pare că a organizat chiar o mişcare de protest a studenților români împotriva proiectelor marelui vizir Midhat-Paşa de a transforma țara într-o provincie turcească. Nu avem prea multe detalii asupra acestei mişcări, dar din documentele cercetate reiese că studenții, înscrişi voluntari, s-au instruit o iarnă întreagă sub comanda unor ofițeri, pe un teren situat în spatele Prefecturii Poliției Capitalei.

După izbucnirea Războiului de Independență, Bibicescu a înființat ziarul „Dorobanțul", care a apărut între 1877-1879 şi care a constituit unul dintre principalele mijloace de propagandă şi de informare asupra evenimentelor de pe teatrul de război.

Activitatea publicistică şi-a continuat-o prin înființarea, alături de Frédéric Damé, a gazetei „Renaşterea", care a avut o existență efemeră, şi apoi a ziarului „Unirea", apărut între 1887-1888, unde a fost director politic. O perioadă extrem de importantă în cariera sa

[5] *Statutele Societății culturale I.G. Bibicescu din Turnu Severin* în „Monitorul Oficial" nr. 86 din 22 iulie 1921; debutul jurnalistic s-a produs în ziarul „Adevărul", condus de D. Bancov, care a apărut la Craiova între 1867-1869.

de ziarist a desfăşurat-o timp de patru ani la „Telegraful român", al cărui proprietar şi director politic a fost.

Ioan G. Bibicescu a fost înregimentat politic în Partidul Naţional-Liberal, ale cărui doctrină şi ideologie le împărtăşea. Studiile de până acum afirmă că Bibicescu a fost în mai multe rânduri deputat în Parlamentul României, începând cu 1879. Din cercetările efectuate rezultă însă că Bibicescu a fost ales doar în anul 1883, ca deputat al colegiului III Mehedinţi.[6] Din Parlament îşi va da demisia în anul imediat următor, alături de C.A. Rosetti şi alţi zece parlamentari, în momentul discutării revizuirii Constituţiei, episod asupra căruia vom reveni.

Tot în 1883 îl găsim pe Bibicescu în calitate de fondator al Societăţii Presei. A făcut parte chiar din comitetul de conducere al acesteia, alături, printre alţii, de Mihai Eminescu.

Între 1886-1889 Ioan G. Bibicescu devine consilier şi apoi ajutor de primar al Bucureştiului, în perioada în care capitala era condusă de Ion I. Câmpineanu. Din această postură a contribuit sau a asistat la realizarea unor mari obiective edilitare: canalizarea oraşului, punerea în funcţiune a rezervorului de apă de la Cotroceni, a conductei de apă de la Bâcu, a Halelor Grivița etc. Bibicescu a fost şi cel care a reuşit să desluşească firele atât de complicatei „afaceri Poumay".

În această perioadă Bibicescu s-a implicat şi în conducerea unor societăţi industriale extrem de importante pentru economia din acea epocă. Astfel, a condus în calitate de director fabrica de hârtie de la Letea, iar apoi a devenit directorul „Primei societăţi pentru industria şi comerţul petrolului din România" (Steaua Română de mai târziu).[7]

În 1895 Bibicescu a intrat la Banca Naţională în calitate de director numit, iar din 1898 a devenit director ales de Adunarea generală a acţionarilor. Până în 1914, când a preluat fotoliul de viceguvernator al băncii centrale, Ioan G. Bibicescu a colaborat cu

[6] Acest fapt este confirmat şi de Mihai Sorin Rădulescu în lucrarea sa *Elita liberală românească 1886-1900,* Bucureşti, Editura All, 1998, p.259.

[7] Victor Slăvescu menţionează aceste amănunte, afirmând că la cea de-a doua societate a îndeplinit funcţia de director timp de cinci ani, până în 1895.

cei mai importanți oameni din cadrul acesteia: Eugeniu Carada, Emil Costinescu, Anton Carp etc.

În 1914, după moartea lui Anton Carp, Bibicescu a fost învestit prin Înalt Decret Regal în funcția de viceguvernator pentru o perioadă de un an. În 1915, acest mandat i-a fost reînnoit, pentru ca, din 1916, să conducă banca în calitate de guvernator, într-una dintre cele mai grele perioade ale existenței acesteia. Bibicescu a rămas guvernator până în decembrie 1921 când, în vârstă şi cu sănătatea şubrezită, a hotărât să se retragă. A rămas în continuare director în cadrul instituției, iar Preşedinția Consiliului de Miniştri, la propunerea lui Mihail Oromolu, noul guvernator al Băncii Naționale, i-a acordat titlul de guvernator onorific, fiind de altfel singurul conducător al institutului de emisiune care s-a bucurat de o asemenea recunoaştere a meritelor sale.[8]

Ioan G. Bibicescu a murit la 2 mai 1924 la Bucureşti, soția sa, Alexandrina, fiindu-i alături până în ultima clipă. Banca Națională a României i-a organizat funeraliile la Bucureşti şi la Turnu Severin, unde a fost îngropat conform propriei dorințe. La înmormântare au participat, pe lângă reprezentanți ai guvernului, Parlamentului şi Băncii Naționale, o mulțime impresionantă. Toate marile ziare ale timpului i-au dedicat articole omagiale şi, indiferent de culoarea politică, au subliniat opera pe care Bibicescu a înfăptuit-o în timpul vieții.

[8] Bibicescu a coordonat pe rând, în calitate de director, viceguvernator, guvernator, respectiv guvernator onorific, activitatea următoarelor servicii ale B.N.R.: 1895-1898 – Serviciul Depozite; 1898-1910 – Serviciul Fabricarea şi Controlul Biletelor; 1910-1912 – Serviciul Secretariat; 1912-1913 – Serviciul Secretariat şi Serviciul Fabricarea şi Controlul Biletelor; 1913-1916 – Serviciul Secretariat; 1922-1924 – Serviciul Scont (Arhiva Băncii Naționale a României – în continuare se va cita Arhiva B.N.R.) , fond Secretariat, dosar 1/1882, f.368.

II. Activitatea politică a lui Ioan G. Bibicescu

De-a lungul vieţii Ioan G. Bibicescu nu a fost nici un moment un politician de prim rang, ci a fost un „simplu soldat" în rândurile Partidului Naţional-Liberal. Încă din tinereţe a fost atras de ideile liberale, C.A. Rosetti fiind acela care i-a marcat pentru totdeauna opţiunile politice.

Provenind dintr-un mediu modest, Bibicescu s-a alăturat de la început celor care doreau modernizarea României „prin noi înşine", convins fiind că, pe lângă resursele naturale de care dispunea ţara, resursele umane erau cu mult mai valoroase.

„Crezul nostru politic este libertatea – afirma el în 1887 – aspiraţiunea ne e democraţia şi ne vom folosi de una, căci ne-o asigură actuala Constituţie, pentru a ajunge, fie chiar şi mai târziu, la înfăptuirea ideii că deosebire să nu mai fie între ţara reală şi cea legală".[9]

Bibicescu şi-a creionat convingerile liberale probabil în mediul studenţilor români de la Paris, dar cu siguranţă şi le-a consolidat în redacţia „Românului". În calitate de redactor al oficiosului liberal, Bibicescu a intrat în contact cu toţi marii oameni politici care au participat la Revoluţia de la 1848, au înfăptuit Unirea de la 1859 şi au pus bazele României moderne la 1866.

În momentul în care problema cuceririi independenţei României devenise tot mai pregnantă, Ioan G. Bibicescu s-a implicat direct în această luptă. Situaţia tânărului stat român era complicată din punct de vedere al raporturilor pe scena politică internaţională, în condiţiile în care se afla sub suzeranitate otomană. Era clar că independenţa nu putea fi cucerită decât cu ajutorul unei conjuncturi internaţionale favorabile, de care România trebuia să ştie să profite, aşa cum o făcuse şi în 1859. Prilejul s-a ivit după izbucnirea crizei orientale, în 1875. Din acel moment, pe plan intern s-au intensificat acţiunile vizând ieşirea de sub tutela Porţii, iar pe plan extern diplomaţia românească a început o adevărată ofensivă pentru susţinerea acestei cauze.

[9] „Unirea", an I, nr.1/ 1 februarie 1887.

Poziția internațională a României s-a înrăutățit şi mai mult în momentul în care, în vara anului 1876, Turcia a adoptat o nouă Constituție, care leza grav interesele țării noastre. În conformitate cu aceasta, România ar fi urmat să aibă statut de „provincie privilegiată", sultanul dând învestitura „şefilor provinciilor privilegiate în formele hotărâte de privilegiile ce le-au fost concedate", locuitorii imperiului, fără deosebire, urmând a fi consideraţi otomani „oricare ar fi religia de care se ţin."[10]

Abuzul turcilor a declanşat imediat protestele hotărâte atât ale clasei politice de la Bucureşti, cât şi ale societății româneşti în general. În fruntea contestatarilor se aflau studenții care au organizat ample manifestații la Bucureşti şi Iaşi. Bibicescu se pare că a fost direct implicat în mişcarea studenților bucureşteni, care se organizaseră, cu aprobarea guvernului, într-un detaşament de voluntari care, aşa cum am afirmat mai sus, a primit instruirea militară la început pe un teren aflat în spatele Prefecturii Poliției Capitalei, iar mai apoi în parcul Cişmigiu.

Mai importantă decât această implicare a lui Bibicescu este cea pe tărâm publicistic. Astfel, în noiembrie 1877 a apărut la Bucureşti, sub directa sa coordonare, ziarul „Dorobanțul", unul dintre cele mai importante instrumente de informare şi propagandă asupra evenimentelor de pe teatrul de operațiuni.

Ziarul, de format mic, costa 10 bani exemplarul şi apărea conform anunțului inserat în paginile sale „în toate zilele, chiar şi în sărbători, la 7 dimineața", în patru pagini.[11] În paginile sale erau cuprinse ultimele ştiri de pe front, dar erau prezentate şi unele informații preluate din „Românul" sau de la importante agenții de ştiri sau ziare străine: *Havas, Reuters, Morning Post, Die Presse, Le Figaro, Morning Telegraph* etc.

La 4 decembrie 1877, în coloanele ziarului a fost inserat următorul anunț: „Redacția Dorobanțului roagă cu stăruință familiile celor căzuți pe câmpul de glorie să-i procure portretele lor însoțite de

[10] ***, *Istoria românilor. Vol.VII, tom I, Constituirea României moderne (1821-1878),* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p.646.

[11] „Dorobanțul", an I, nr. 20/ duminică 4 decembrie 1877. Interesant de subliniat este faptul că în această zi au apărut două numere consecutive, 19 şi 20.

schiţe cât se poate de amănunţite: data naşterii, data intrării în corpul de armată, data înaintării lor ş.a."[12] Pe baza acestor informaţii au fost publicate în ziar date despre faptele de vitejie ale soldaţilor români (aici s-a vorbit pentru prima dată de maiorul Gheorghe Şonţu, de exemplu). Important de amintit este şi faptul că această gazetă beneficia şi de o ilustraţie grafică bogată, care reproducea scene de luptă, portrete ale eroilor sau represaliile turcilor cu care se confrunta populaţia bulgară din sudul Dunării.

După război, în 1881, Bibicescu şi-a depus candidatura la colegiul IV Mehedinţi, pentru alegerea sa ca deputat. La acelaşi colegiu candida însă şi Mihail Kogălniceanu care demisionase din postul de ministru al României la Paris pentru a combate din ţară regimul condus de Ion C. Brătianu.[13] C.A Rosetti, mentorul şi protectorul lui Bibicescu, era în acel moment ministru de interne şi de aceea opoziţia se aştepta la acţiuni care să împiedice alegerea lui Kogălniceanu. Acest lucru nu s-a întâmplat însă, iar Rosetti, democrat convins, le-a răspuns celor care se îndoiseră de moralitatea sa: „Izbânda amicului nostru Bibicescu, faţă de un om de calibrul lui Kogălniceanu, ar fi fost pentru noi o înfrângere morală. Alegerea domnului Kogălniceanu ne pune capăt la toate aceste insinuări. Nu se mai poate spune că guvernul face deputaţi după bunul său plac. Aceste timpuri întunecate şi arbitrare au trecut".[14]

Bibicescu a fost ales însă deputat la alegerile din 1883, când a candidat din partea colegiului III Turnu Severin. A devenit chiar secretarul Adunării Deputaţilor, preşedintele Camerei fiind C.A. Rosetti.

Activitatea parlamentară a lui Bibicescu nu a fost însă de lungă durată. La începutul anului 1883 guvernul condus de I.C. Brătianu a depus pe masa Parlamentului propunerile privind modificarea Constituţiei, respectiv a legii electorale. Primul-ministru a făcut această mişcare înaintea alegerilor programate în primăvara acelui an pentru a nu trebui să facă faţă iniţiativelor liberalilor radicali conduşi de C.A. Rosetti: „Să facem această revizuire astăzi, când

[12] Idem, an.I, nr. 19/ 4 decembrie 1877.
[13] Virgil Tătaru, *Studiu introductiv* în *Ioan G. Bibicescu. Corespondenţă,* Drobeta –Turnu Severin, f.e., 1996, p.28.
[14] Apud *ibidem,* p.29.

radicalii nu sunt numeroşi... şi când chiar ei nu merg la sufragiul universal".[15]

Brătianu a intuit corect lupta parlamentară care avea să urmeze. După încheierea alegerilor, opoziția conservatoare a obținut puține mandate, astfel încât bătălia se dădea practic în cadrul Partidului Național-Liberal. Primul-ministru dorea revizuirea în sensul micşorării numărului de colegii electorale de la patru la trei la Adunarea Deputaților şi de la trei la două la Senat. În decembrie 1883, C.A. Rosetti şi parlamentarii din jurul său au depus un proiect care susținea introducerea colegiului unic. În acelaşi timp, Rosetti se pronunța şi pentru o mai mare libertate a presei în condițiile în care discuțiile asupra acestui subiect deveniseră tot mai aprinse. Pe lângă aceste inițiative, nemulțumirea rosettiştilor mai izvora şi din adoptarea Legii Domeniilor Coroanei.

Acest episod din istoria politică a tânărului stat român s-a dovedit de o însemnătate covârşitoare atât pentru evoluția ulterioară a uneia dintre cele mai importante formațiuni politice din istoria noastră modernă şi contemporană, Partidul Național-Liberal, cât şi pentru poziția pe care regele Carol I înțelegea să o adopte în viața publică.

Neînțelegerile dintre Brătianu şi Rosetti asupra chestiunilor enumerate au dus într-un final la ruptura dintre cei doi. Rosetti a demisionat de la conducerea Adunării Deputaților la 21 octombrie/2 noiembrie 1883, pentru ca în aprilie 1884 să îşi depună mandatul de deputat alături de alți 11 colegi, printre aceştia aflându-se şi I.G. Bibicescu.

Constituția a fost modificată în sensul dorit de Brătianu, iar în privința libertății presei s-a hotărât ca delictele de această factură săvârşite împotriva persoanei regelui să fie judecate după dreptul comun şi nu de tribunalele cu juraţi, aşa cum se întâmplase până atunci.[16]

După demisia din Cameră, Bibicescu s-a întors la „Românul" şi, cu toate că nu era de acord cu politica dusă de guvernul I.C. Brătianu,

[15] Apud *Istoria românilor, Vol.VII, tom II, De la Independență la Marea Unire (1878-1918),* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p.169.

[16] Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985, p.316.

a combătut crearea „opoziţiei unite", o alianţă politică efemeră, formată din o parte a opoziţiei conservatoare şi din elemente nemulţumite din rândurile liberalilor, al căror unic scop era răsturnarea cabinetului.

În august 1890 Bibicescu a publicat în „Telegraful român", în trei numere consecutive, un articol referitor la activitatea sa politică de până atunci, ca răspuns la atacurile venite din partea lui George Panu, colegul său de breaslă de la „Lupta". Acesta îl acuza, printre altele, că în 1888 părăsise redacţia ziarului care îl consacrase, pentru „a căpăta un ciolan colectivist la Primăria Capitalei".[17]

Bibicescu îi răspundea astfel: „M-am retras de la Românul, da; dar când şi cum? Se trata o înţelegere cu conservatorii şi am fost chemat prin telegramă, de la Severin, spre a-mi da părerea. S-au ţinut mai multe întruniri, mi se pare două, la care şi dl. Panu a asistat. Şi eu, după ce toţi şi-au spus părerea, am declarat că, cum C.A. Rosetti, cu toate solicitările care i s-au făcut, n-a voit a intra în înţelegere cu conservatorii, tot aşa suntem datori să urmăm şi noi, şi mai cu seamă noi.

Am argumentat în sensul vederilor mele şi am zis: Nu ştiţi dumneavoastră că conservatorii, când noi am susţinut legea tocmelilor agricole, ne-au acuzat că suntem socialişti? Nu ştiţi că tot socialişti ne-au făcut ori de câte ori ceream lărgirea legii pentru vânzarea bunurilor statului? Nu vă aduceţi aminte când noi susţineam revizuirea largă a Constituţiei, cum conservatorii o declarau nu numai ilegală, ci făgăduiau a o anula şi ne acuzau că dăm ţara pe mâna desculţilor?

În sfârşit, fiindcă se propunea ca unirea cu conservatorii să se facă cu ocaziunea alegerilor comunale ziceam: Cum voiţi ca noi, care am izbutit a avea pentru comune un singur colegiu electoral, cu primarul ales de consiliu, să dăm mâna oamenilor care voiau ca primarul, la ţară să fie proprietarul sau epistatul său, iar la oraş să fie numit de prefect sau de ministru? Aceasta ar fi, după părerea mea, să renunţăm la vederile noastre, şi eu nu voi renunţa cu nici un preţ, în nici o împrejurare.

[17] „Telegraful român", an II, seria II, nr. 466/18 august 1890.

Astfel am vorbit şi astfel am lucrat; când înțelegerea pe o listă comunală s-a făcut, m-am retras. Iaca faptele, şi ele mi-au dat dreptate deplină şi strălucită, căci cei ce s-au înțeles cu conservatorii şi le-au dat concurs, intrând în opoziţiunea unită, astăzi recunosc că s-au înşelat amar".[18]

În alegerile comunale din 1886, Bibicescu a fost ales consilier la Primăria Bucureştiului, fiind apoi numit ajutor de primar. Am amintit deja câteva dintre realizările edilitare ale perioadei în care a fost implicat. Vom insista acum asupra unui episod mai puțin cunoscut din istoria Bucureştiului, în care Bibicescu a jucat unul din rolurile principale.

În 1869, Primăria Capitalei încheiase cu un consorțiu, format din casele de bancă Poumay din Bucureşti, Landau din Berlin şi Baschvitz din Anvers, un contract, pe 22 de ani şi jumătate, prin care acesta se obliga să împrumute oraşul Bucureşti cu 10 milioane lei, în 12 rate lunare, în schimbul unor obligațiuni subscrise de administrație. Bancherii au vărsat efectiv numai 8 650 000 lei, diferența reprezentând-o unele plăți anticipate şi comisionul.

Până în 1885 Primăria Capitalei plătise 18 150 000 lei, fără însă a primi din partea consorțiului „vreun titlu ce avea îndatorarea de a plăti şi pentru care Primăria dăduse banii"[19], cu toate că doi dintre primarii Bucureştiului, C.A. Rosetti şi I. Pr. Dimitrescu ceruseră celor trei asociați să justifice întrebuințarea banilor.

Bibicescu s-a implicat direct în rezolvarea acestei probleme, după cum singur mărturiseşte, căutând timp de doi ani „într-o prăfuită arhivă de la 1869 încoace spre a dovedi drepturile primăriei".[20]

În 1885 primăria a refuzat să mai plătească, Bibicescu aducând două argumente: „legea civilă prevede că achitarea unei datorii se dovedeşte prin predarea titlurilor ei, iar legea contabilității stipulează că nici o plată nu se poate face decât pe temeiul unui act justificativ".[21] În aceste condiții consorțiul a predat, până la 10 august 1886, titluri în valoare de 16 972 000 lei, cu toate că primise o sumă mai mare. Mai mult

[18] *Ibidem.*
[19] „Unirea", an I, nr. 15/ 18 februarie 1887.
[20] „Telegraful român", an II, seria II, nr.467/ 19 august 1890.
[21] „Unirea", an I, nr.15/ 18 februarie 1887.

decât atât, Bibicescu a descoperit că, din 1869 până în 1886, primăria era datoare să plătească numai 17 899 520 lei, de unde reieşea plata nejustificată a sumei de 926 820 lei. De asemenea, între membrii consorţiului intervenise, în 1871, o înţelegere potrivit căreia banii care ar fi rezultat din neplata unor titluri ai căror deţinători nu se prezentau, să fie folosiţi în interesul propriu, fără a mai fi înapoiaţi primăriei. În 1879 avusese loc chiar un proces în acest sens între cei trei concesionari.

Bibicescu nota în februarie 1887: „Văzând această întrebuinţare a banilor oraşului, consiliul comunal a întrerupt zaiafetul pe şi cu banii Bucureştilor şi a cerut consorţiului ca din ei (suma plătită în avans - n.n.) să plătească rata de la 10 august trecut". [22] Consorţiul a dat însă în judecată primăria, câştigând în primă instanţă.

Primăria a făcut însă apel cerând să i se recunoască proprietatea asupra sumei de 926 820 lei, care urma să fie depusă la Casa de Economii şi Consemnaţiuni la dispoziţia clienţilor, să-i fie plătite beneficiile rezultate din folosirea acestei sume, iar consorţiul să fie obligat să predea atât titlurile ieşite la sorţi, cât şi pe cele care ieşeau ulterior.

Bibicescu nu a pledat în faţa tribunalului, dar a fost prezent la toate şedinţele de judecată şi a avut câteva intervenţii în contradictoriu cu pledoaria lui Titu Maiorescu, avocatul consorţiului. Extrem de interesantă ni se pare afirmaţia pe care o făcea în 1890, conform căreia „avocatul concesionarilor, un junimist de frunte, îndrăznea a-mi afirma mie, personal, că de vor cădea liberalii de la putere, acel proces se va pierde".

Lucrurile nu au stat însă aşa, astfel că la 30 mai 1887 primăria a câştigat procesul, toate pretenţiile sale fiind recunoscute ca valabile. Bibicescu constata câţiva ani mai târziu, cu vădită satisfacţie: „Au căzut liberalii, s-a dizolvat acel consiliu comunal din care făceam şi eu parte şi procesul totuşi s-a câştigat, ceea ce dovedeşte cât de mult şi cât de bine muncisem. Iar actualul consiliu comunal, vrăjmaş ideilor liberale şi fostului consiliu, s-a crezut dator, ca să nu zic că a fost silit, a-mi adresa pentru aceasta publice mulţumiri".[23]

[22] Idem, nr. 17/ 20 februarie 1887.
[23] „Telegraful român", an II, seria II, nr. 467/ 19 august 1890.

Ioan G. Bibicescu a mai făcut parte din Consiliul General al Bucureştiului şi între 1899-1902, la un moment dat fiind, se pare, locțiitor de primar. Despre activitatea sa din această perioadă la primărie (nu trebuie să uităm că în acelaşi timp activa şi ca director în cadrul Băncii Naționale a României), nu avem foarte multe date. Putem aminti însă discursul pe care l-a susținut în fața consiliului la 2/15 octombrie 1902, care a fost editat sub formă de broşură sub titlul *Sunt persecutați evreii în România?* Acest discurs, care a fost editat şi în limbile franceză şi germană, răspundea acuzațiilor de antisemitism cu care România se confrunta de mai mult timp şi cărora mari oameni politici şi de cultură români le dăduseră răspuns de-a lungul anilor. Bibicescu nu a făcut excepție şi a demonstrat cu fapte şi cifre modul în care primăria a susținut şcolile şi spitalele de orice confesiune care se aflau în grija sa: „Am crezut de datoria mea să constat acest fapt pentru că noi avem obligația, ca reprezentanți ai populației capitalei, de a avea grijă nu numai de bunurile sale materiale, dar de a conserva intact şi de a face cunoscut acest patrimoniu de civilizație al poporului român, acest capital de sentimente nobile şi umanitare care au caracterizat, inspirat şi animat întotdeauna acțiunile sale". [24]

După acest ultim mandat în consiliul comunal Bibicescu nu a mai desfăşurat activitate politică efectivă, cu toate că putem afirma fără să greşim că multe din deciziile pe care le-a luat în calitate de guvernator al Băncii Naționale a României au influențat profund viața politică a țării.

A mai candidat însă în alegerile din 1902 pentru un post în Senat, în tandem cu dr. Constantin I. Istrati, căruia i-a şi cedat în final voturile sale, în lupta împotriva conservatorului Theodor Rosetti.[25]

În 1913, în momentele tensionate ale războaielor balcanice, Bibicescu nu a ezitat să îşi facă cunoscută poziția, dând publicității un studiu de mici dimensiuni, intitulat *Les revendications de la Roumanie.* Bibicescu nu s-a dezmințit nici de această dată,

[24] Ioan. G. Bibicescu, *Les juifs sont-ils persécutés en Roumanie?,* Bucureşti, Imprimeria Voința Națională, 1902, p.7.; problema situației evreilor din România a mai analizat-o Bibicescu şi câțiva ani mai târziu, în 1908, într-un alt studiu intitulat *Este vreo sancțiune în legile noastre contra călcării art. 7 din Constituțiune?*

[25] Ileana Roman, *op.cit.,* p.53.

susținând ideile de unitate națională pe care le promovase de-a lungul întregii sale vieți. Problema unirii Dobrogei cu România era privită ca un drept natural, iar soarta românilor de dincolo de granițe trebuia să preocupe în orice moment conducerea țării.

III. Ioan G. Bibicescu – ziaristul, publicistul şi omul de cultură

Nicoale Iorga, în lucrarea sa „Oameni care au fost", îl numea pe Ioan G. Bibicescu „un binefăcător cultural".[26] Cât de adevărate sunt aceste cuvinte vom vedea în cele ce urmează.

Pasionat încă din adolescenţă de domeniul publicistic, Bibicescu şi-a dedicat o importantă parte a vieţii condeiului. Desigur, crucială a fost pentru el întâlnirea cu C.A. Rosetti, personalitate care i-a marcat profund cariera de jurnalist şi căruia i-a purtat până la sfârşitul vieţii o vie amintire. Bibicescu a fost impresionat de primirea pe care Rosetti i-a făcut-o în redacţia „Românului" şi, din fericire, a aşternut-o pe hârtie: „D-l Costinescu când mă vede, mă prezintă cu cuvintele: – Dl Bibicescu, noul nostru redactor. Rosetti se scoală, vine înainte-mi, mă îmbrăţişează şi mă sărută pe amândoi obrajii, cald, parcă şi cu dragoste. Primirea, se înţelege, m-a impresionat până la uimire, fiindu-mi făcută de un om în poziţiunea politică şi morală a lui Rosetti şi căruia până aici nici cunoscut nu-i eram".[27]

În studiile, puţine la număr, care i-au fost dedicate lui Bibicescu până acum s-a afirmat că Rosetti a fost cel care l-a adus în redacţia ziarului său. Adevărul este, se pare, altul. Nu ştim prin ce concurs de împrejurări a intrat la „Românul", cert este însă faptul că Bibicescu era deja redactor al gazetei în momentul în care a făcut cunoştinţă cu mentorul său: „...Rosetti purta asupra-mi privirile ca şi cum m-ar fi măsurat de sus până jos.

Răspunsei şi eu la această privire, iarăşi cu o privire întrebătoare. Nu mă lăsă să aştept şi zise: – Când citeam articolele noului redactor, îmi ziceam că acest nou redactor trebuie să fie nu numai convins de tot ce scrie, ci şi un om voinic, gata să-şi apere convingerile cu puterea. Şi acum, ce văd?

Şi aici Rosetti surâse, făcu un gest care părea a arăta contrastul între ce îşi închipuia şi ce era în realitate, şi apoi adăugă:

---

[26] Nicolae Iorga, *Oameni care au fost, vol. II,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p.185.

[27] *C.A. Rosetti ca tipograf. Omagiu,* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1903, p. 136.

– Eşti nervos?

– Da.

– Ca şi mine.

Cu aceasta se sfârşi prezentarea mea la C.A. Rosetti, dascălul meu, cum au zis-o alţii mai târziu".[28]

În calitate de gazetar, Bibicescu s-a aplecat asupra celor mai importante probleme economice, sociale şi politice ale ţării. Una dintre cele mai constante preocupări ale sale era soarta românilor aflaţi sub dominaţie străină. De aceea, la toate ziarele unde a lucrat a întreţinut o rubrică permanentă care se intitula „De peste munţi" şi unde a vorbit fără preget despre soarta românilor din Ardeal, despre acţiunile acestora şi despre sprijinul pe care patria-mamă era obligată să li-l acorde. Mai mult decât atât, Bibicescu a făcut parte din Liga pentru unitatea culturală a românilor şi, pentru că ştia prea bine că vorbele fără o acoperire în fapte sunt pură demagogie, a sprijinit financiar gazetele (printre ele „Familia" din Oradea, „Albina" din Sibiu, „Gazeta de Transilvania" din Braşov), şcolile şi bisericile româneşti din Ardeal.

Nu doar ceea ce se întâmpla în Transilvania îl preocupa pe Bibicescu. În egală măsură era interesat de soarta românilor de la sud de Dunăre pentru că, spunea el, „suntem, între popoarele mici din Orient, cei mai numeroşi şi cine nu ştie, cine nu vede, cine nu simte ce însemnătate are numărul în timpii noştri. Trăim însă aproape izolaţi unii de alţii. E rea, e păgubitoare această stare de lucruri/.../ Graniţe politice pot exista, le respectăm. Dar nici o graniţă nu trebuie să înlănţuiască ale noastre simţăminte. /.../ Fraţii noştri luptă şi noi suntem datori să ştim cum. Căci pierderile lor pierderi sunt pentru românime în general".[29]

Din dragostea sa faţă de ceea ce însemna românimea în general s-a născut şi lucrarea „Poezii populare din Transilvania", o culegere de folclor la care a lucrat mai bine de 12 ani şi care a fost editată în anul 1893. Bibicescu s-a înscris astfel în curentul epocii, când culegerea şi editarea folclorului românesc luaseră avânt. Exegeţii

[28] *Ibidem,* p.138.
[29] „Unirea", an I, nr.1/ 1 februarie 1887.

contemporani apreciază că Bibicescu „a gândit că folclorul este un mijloc de întărire morală, de încredere în puterea de rezistență în fața oricărei apăsări grele sau încercări de deznaționalizare”.[30]

Bibicescu a început să culeagă poeziile populare din Transilvania probabil în anul 1881, când a început să meargă la cure balneare în satul Vâlcele, județul Trei Scaune. An de an el şi-a îmbogățit colecția, fără a avea intenția să o tipărească. I-a prezentat-o însă în manuscris lui Bogdan Petriceicu Haşdeu care a făcut referiri laudative la ea în monumentala sa lucrare *Etimologicum magnum Romaniae.*

În prefața la prima ediție, Bibicescu „închină această colecțiune” Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor şi explică atât resorturile care l-au făcut să se implice într-o muncă de o asemenea natură şi durată, cât şi modalitatea practică prin care a reuşit să adune un număr impresionant de poezii. În primul rând era vorba despre dragostea nețărmurită pe care o simțea față de tot ceea ce este românesc, de sentimentul solidarității cu soarta ardelenilor aflați în acel moment sub apăsarea dublei monarhii. La aceasta se mai adăuga şi constatarea, amară de altfel, că „…copilele de român cântau ungureşte. Am întrebat de ce şi mi s-a răspuns cu cuvintele – pentru că sunt mai frumoase cântecele ungureşti. Am rămas înmărmurit. Şcoala maghiară, pe de-o parte, moda, pe de alta, produseseră sau începuseră a produce efectele lor dezastruoase. Trebuia desființată credința de modă la cei cu care vorbisem, trebuia stăvilit curentul”.[31]

Convertit în culegător de folclor, Bibicescu a reuşit, la început cu dificultate, iar pe măsura trecerii timpului tot mai uşor, să-i convingă pe țăranii români să îi recite vechile lor poezii. Privit la început cu reticență, Bibicescu a găsit cel mai sigur mijloc de a-i face pe aceştia să-i satisfacă interesul ştiințific: i-a plătit. A constatat însă că amintirile erau tot mai estompate atunci când era vorba de recitat, aşa că a avut geniala idee de a-i pune să cânte (după propria mărturisire uneori mai recurgea şi la ajutorul, mai puțin

[30] I.C. Chițimia, *I.G. Bibicescu şi folclorul Transilvaniei* în I.G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania,* Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p.IX-X.
[31] I.G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania,* Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p.6.

ortodox, al unui pahar de palincă). Astfel a ajuns să culeagă sute de poezii pe care le-a transcris cu migală în caietele pe care i le-a prezentat mai târziu lui Hasdeu.

Specialiştii consideră opera lui Bibicescu cu atât mai valoroasă cu cât el a respectat criteriile ştiinţifice de culegere a folclorului şi, în acelaşi timp, a prezentat în volumul său mai multe variante ale aceleiaşi poezii, culese uneori personal sau din ziarele şi revistele ardelene.

Bibicescu afirma: „Să ne adresăm la popor şi numai la el. Aici numai este izvorul cel curat şi fără nici o prihană" şi îi îndemna pe toţi intelectualii satelor, cu precădere pe învăţători şi preoţi, să întreprindă o vastă campanie de culegere a folclorului.[32]

Dar Bibicescu nu a cules numai poezii. A fost interesat în aceeaşi măsură şi de basmele populare, alcătuind o vastă colecţie de acest gen. Din nefericire, aceasta s-a pierdut din cauza unui incendiu, după cum mărturiseşte.

Nu doar folclorul a fost un punct de atracţie pentru Bibicescu ci, în egală măsură, şi istoria. Această pasiune, care l-a mistuit toată viaţa, l-a determinat să scrie o lucrare extrem de documentată despre Revoluţia de la 1848 şi să colecţioneze pentru impresionanta sa bibliotecă toate cărţile pe care le întâlnea şi care se refereau, într-o formă sau alta, la români şi la teritoriile locuite de aceştia.

Lucrarea „1848 în România" a fost publicată în anul 1898, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la declanşarea revoluţiei. Autorul mărturisea în prefaţă că se simţea dator să le aducă aminte contemporanilor de „faptele şi oamenii care le-au săvârşit, spre a le închina – la împlinirea unei jumătăţi de veac – roadele muncii începute de ei şi recunoştinţa ce naţiunea le datorează pentru scopul ce au urmărit şi pentru binele general ce a izvorât din ale lor fapte".[33]

[32] *Ibidem,* p.28-29.
[33] I.G. Bibicescu, *1848 în România,* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1898, p.4.

Una dintre cele mai importante lucrări ale lui Bibicescu, cu ecou deosebit în epocă şi pentru care a primit chiar medalia *„Bene merenti”* clasa a II-a[34] este „Mişcarea poporaţiunii în România de la 1870 până la 1878”. Iniţial a fost vorba de o conferinţă susţinută la Concordia Română, la 3 februarie 1880, pe care Bibicescu a redactat-o apoi într-o formă scrisă pentru a fi la dispoziţia unui public cât mai larg.

Dedicat lui C.A. Rosetti, acest studiu combină metodele de cercetare demografică şi sociologică pentru a încerca să analizeze unul dintre cele mai îngrijorătoare fenomene cu care se poate confrunta o naţiune, şi anume descreşterea numerică.

Bibicescu afirmă încă de la început că nu are nici competenţa, nici autoritatea de a vorbi despre un astfel de subiect delicat, dar conştiinţa şi datoria sa de cetăţean nu l-au lăsat să stea deoparte.[35] Autorul a analizat factorii care au influenţat dimensiunile unei naţiuni, afirmând că prioritari sunt cei de natură politică şi economică. Alături de aceşti doi factori primordiali, Bibicescu a mai identificat şi alte elemente de influenţă: „instrucţiunea, averea, omogenitatea, densitatea”.[36]

Preocuparea lui Bibicescu nu era nici nouă, nici singulară în epocă, înscriindu-se alături de cea a doctorului Constantin I. Istrati care a publicat la rândul său o importantă lucrare demografică. Aceste noi planuri de cercetare erau de altfel fireşti ţinând seama de condiţiile istorice în care au fost scrise, după rezolvarea „crizei orientale” şi după cucerirea independenţei României în urma unui război sângeros care arătase importanţa numerică şi calitativă a unei naţiuni. Încă din 1874, când încă nu lucra la „Românul”, a apărut un articol al său în acest ziar intitulat „Mişcarea poporaţiunii Capitalei în 1873”, redacţia însoţindu-l de următorul comentariu: „atragem atenţia cititorilor şi cugetarea tuturor oamenilor politici asupra articolului de mai la vale în care sub un modest titlu autorul

[34] Această medalie, instituită de regele Carol I în anul 1876, recompensa meritele câştigate în domeniul ştiinţei, artelor, literaturii, industriei, agriculturii etc. A fost înlocuită în 1931 cu ordinul „Meritul cultural”.

[35] I.G. Bibicescu, *Mişcarea poporaţiunii în România de la 1870 până la 1878. Conferinţă ţinută la Concordia Română în ziua de 3 februarie 1880,* Bucureşti, Tipografia Românul, Carol Göbl, 1880, p.6.

[36] *Ibidem,* p.15.

tratează după serioase observaţiuni şi într-un mod ştiinţific una dintre cele mai importante chestiuni economice şi sociale din România, căci de ea e strâns legată însăşi existenţa statului".[37]

Bibicescu dovedeşte că posedă cunoştinţe solide în domeniu aducând atât argumente ale unor autori străini de prestigiu (cum sunt Malthus, Maurice Block, J.J. Rousseau), cât şi exemple din antichitate. El pledează atât pentru efectuarea unui recensământ după criterii ştiinţifice, cât şi pentru întreprinderea unor anchete demografice şi sanitare.

Pornind de la limbajul cifrelor, Bibicescu constată că populaţia oraşelor româneşti era în scădere, cea mai afectată fiind Capitala. „Temelia casei naţionale" [38] o reprezentau ţăranii, dar aceştia aveau de luptat cu o stare de sănătate precară.

I.G. Bibicescu nu se mulţumeşte doar să constate starea de lucruri din interior, ci, făcând comparaţie cu statele vecine (Austro-Ungaria, Rusia, Serbia), atrage atenţia că România, având o creştere demografică minimă, va sfârşi prin a fi subjugată cel puţin pe tărâm economic. „La noi se simte deja lipsa de braţe şi aceasta constituie deja un impediment pentru agricultură. Mai mult, cu lipsa de braţe ce se simte şi în starea de rărime a populaţiei noastre e foarte greu de a putea face începuturi serioase pentru industrie".[39]

Pentru a combate această stare de lucruri trebuiau luate câteva măsuri obligatorii: încurajarea căsătoriilor, popularizarea regulilor de igienă publică şi privată, extinderea instrucţiei şcolare, reforma impozitelor, crearea unei industrii naţionale şi încurajarea comerţului, crearea de instituţii de binefacere, desfiinţarea armatei permanente etc.[40]

---

[37] *Ibidem,* p.55.
[38] *Ibidem,* p.47.
[39] *Ibidem,* p.75.
[40] Interesante sunt sfaturile pe care Bibicescu le dă femeilor, mai ales celor de la oraşe, de a renunţa la luxul exagerat pentru că inspiră teamă bărbaţilor, care preferau celibatul, şi tinerelor fete care „În orele de repaus sau chiar de studiu citesc romanţe. Rezultatele nu se pot numi bune. Un roman, chiar şi cel mai bun, descrie bărbaţi cu toate calităţile imaginabile şi fără nici un neajuns, astfel că realitatea devine o decepţie, iar divorţul o fericire" (*op.cit.*, p.65, 80).

Ca ziarist, Bibicescu s-a afirmat încă de la intrarea sa la „Românul". Este greu, desigur, să fie cuprinsă în câteva pagini o carieră de jurnalist profesionist atât de prodigioasă, care a început în jurul anului 1875 (cu încercările anterioare pe care le-am menționat) şi s-a încheiat în 1892 când a încetat apariția ziarului „Telegraful român".

Bibicescu şi-a făcut cunoscute în câteva rânduri principiile care îl ghidau ca ziarist. Relevant în acest sens este editorialul pe care l-a publicat în primul număr al „Telegrafului român": „Suntem liberali intransigenți; adversarii ideilor noastre se numesc liberalii țanțoşi. Voim democrația reală nu numai de paradă în instituțiuni, legi şi obiceiuri. Suntem naționaliști şi urmărim contopirea, cel puțin morală pentru acum, a românilor de pretutindeni, aspirațiunile noastre țintesc însă la întruparea tuturor românilor vecini într-un stat național. Ideea națională o urmărim în combaterea tuturor elementelor dizolvante dinăuntru; o urmărim în apărarea intereselor comerciale şi industriale române; o urmărim şi o vom urmări în luptele pentru îmbunătățirea stării mulțimii. În toate şi peste toate, onestitatea ca idee predominantă şi călăuzitoare".[41]

Pentru Bibicescu libertatea presei reprezenta garanția democrației şi de aceea nu a ezitat niciodată să ia atitudine în momentul în care aceasta a fost pusă în discuție. Am amintit deja episodul din 1884 când a preferat să îşi prezinte demisia din Parlamentul țării decât să voteze o lege care să aducă o cât de mică atingere libertății presei. În 1889, când noul primar al Bucureştiului, Pache Protopopescu, a interzis vânzarea ziarelor în ganguri (motivația era hilară: "din cauza curentului se îmbolnăvesc şi vânzătorii şi cumpărătorii), Bibicescu a luat imediat atitudine şi a îndemnat colegii de breaslă să facă acelaşi lucru: „Nu curentul de aer tare îngrijorează pe primarul reacțiunii, ci curentul ideilor ce presa independentă răspândeşte zilnic. Este de datoria noastră a-l opri pe loc şi a-i arăta că nu există într-o țară eminamente democrată crimă mai mare decât aceea de a cuteza să loveşti în drepturile imprescriptibile ale presei".[42]

[41] „Telegraful român", an I, seria II/ 1 noiembrie 1888.
[42] Idem, an II, seria II, nr. 106, 12 mai 1889.

Presă reprezenta pentru Bibicescu principalul mijloc de răspândire a culturii, cu precădere „într-un stat ca al nostru unde instrucţiunea nu corespunde încă tuturor cerinţelor instrucţiunii poporului”.[43] Poate tocmai de aceea a încercat, mai ales la ziarele pe care le-a condus, să ofere un spectru cât mai larg de informaţii din domeniul politic, social, economic şi cultural (era nelipsită aşa numita „foiţă” a ziarelor respective în care s-au publicat de multe ori opere importante ale literaturii române şi universale; de exemplu, în „Dorobanţul” au fost tipărite câteva poezii importante scrise de Vasile Alecsandri, printre care şi Peneş Curcanul, iar în „Telegraful român” a fost reprodus, în foileton, romanul lui Lev Tolstoi – „Ivan cel Groaznic”).

În întreaga sa carieră de ziarist Bibicescu a avut drept călăuze exemplul lui C.A. Rosetti şi cele două lozinci aflate pe frontispiciul ziarului „Românul”: „Voieşte şi vei putea”, „Luminează-te şi vei fi”, pe care le rostea de câte ori avea prilejul. Bibicescu povesteşte cum în ultimii ani în care a fost redactorul oficiosului liberal Rosetti, bătrân şi tot mai lipsit de putere, i-a conferit libertatea de a conduce treburile redacţiei fără a-i da nici un fel de indicaţii speciale, ci lăsându-i „doar un plic mare, galben şi o mulţime de ziare crayonate de dânsul zicându-mi: iaca moştenirea!”.[44]

De la Rosetti s-au păstrat şi două scrisori către discipolul său, I.G. Bibicescu, datate decembrie 1882, respectiv februarie 1883. Bătrânul paşoptist, aflat la Paris, îi cerea lui Bibicescu să îi trimită din redacţia de la Bucureşti câteva legi şi, în acelaşi timp, îi indica câteva articole străine care trebuiau publicate în paginile „Românului”: „Îţi trimit aci câteva linii din *Le Gaulois,* care se ocupă de chestiunea Dunărei, care era aci cu totul necunoscută…În *Le Gaulois,* care este foarte răspândit, sunt câteva greşeli, căci nu cunoaşte bine chestiunea, dar sunt şi părţi bune şi de aceea ar fi bine să reproduci părţile corecte”.[45]

În acelaşi timp, Rosetti îi atrăgea atenţia lui Bibicescu asupra întrebuinţării neologismelor, împotriva cărora se pare că era din moment ce scria că „redactorii (de la „Românul” – n.n.) stăruiesc a

[43] Idem, nr. 108, 14 mai 1889.
[44] Idem, nr.466, 18 august 1890.
[45] Apud Ileana Roman, *op.cit.,* p.92.

se servi cu fraze şi cuvinte străine. Fac apel la toţi a se rómâni şi a nu mai scrie cuvinte străine, cum importanţă şi altele. Am a mă plânge şi de d-ta chiar, în articolul de azi, adică de sâmbăta trecută (duminică 5 sau 6 decembrie) ai zis atitudinea şi activitatea ce d-l ministru a desfăşurat şi desfăşoară în această privinţă. Îmi pare că se desfăşura activitatea, dar nu şi atitudinea, aceasta se ţine, dar nu se desfăşoară. Nu ştiu dacă este bine să zicem: Tribunalele vor uza de asprimea legilor. Asprimea este un *ce* rău; dreptul ce le dă legea este totdeauna mai bun. Aş fi zis deci: Tribunalele se vor ţine cu stăruinţă de dreptul ce le dă legea şi de datoria ce ea le impune. În fine, orişicum, eu fără să ţin seama de nici o datorie, decât de plăcerea mea".[46]

Cu tot respectul pe care îl avea pentru Rosetti, Bibicescu nu a ezitat să îl critice chiar în paginile „Românului" atunci când nu era de acord cu el, aşa cum s-a întâmplat în 1881 când marele om politic era ministru de interne. Pentru Rosetti a simţit însă o mare afecţiune toată viaţa şi a încercat să îi păstreze permanent vie memoria. El a fost cel care, la moartea bătrânului revoluţionar de la 1848 a ţinut discursul funebru în faţa redacţiei ziarului, el a rostit cuvântarea din partea reprezentanţilor presei în aprilie 1903 când s-a inaugurat statuia lui Rosetti (chiar dacă în acel moment era director al Băncii Naţionale), el a participat cu entuziasm la editarea volumului omagial din 1903, a supervizat, împreună cu Emil Costinescu, şi a scris prefaţa volumului editat de Gheorghe Ştefănescu-Galaţi în 1916 cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la naşterea lui Rosetti.

Bibicescu s-a dovedit a avea condeiul ascuţit, în spiritul marilor gazetari ai timpului, neiertând nici o greşeală vechilor adversari politici. În 1888, după căderea guvernului condus de I.C. Brătianu şi instalarea unui guvern junimist condus de Theodor Rosetti, viitor guvernator al Băncii Naţionale, Bibicescu a început o adevărată campanie de presă împotriva acestuia. Mai mult chiar, îl critica şi pe rege că făcuse apel la această formulă de guvernare pentru că, spunea el, „catastrofa finală n-o să întârzie, căci e un sentiment puternic în pieptul românilor, este sila ce fiecare resimte în privinţa Regelui Carol I. Niciodată nu s-a mai văzut un rege mai impopular.

[46] *Ibidem,* p.91.

/.../ Vina va fi a Regelui care a nesocotit Constituţiunea, dând ţara pe mâna reacţiunii".[47] Aceste rânduri la adresa suveranului nu erau însă ceva ieşit din comun în peisajul publicisticii româneşti, dacă ar fi să ne gândim numai la George Panu şi la articolul său „Omul periculos".

Pe acelaşi ton îi critica Bibicescu şi pe oamenii politici aflaţi în acel moment la conducerea statului, catalogându-i pe Titu Maiorescu şi P.P. Carp ca fiind oameni care „cred serios în superioritatea lor, /.../, doi îngâmfaţi, Narcişi înamoraţi de persoana lor".[48] Criticând guvernul lui Theodor Rosetti, iar mai apoi pe cel al lui Lascăr Catargiu, Bibicescu a folosit epitete dure, intitulându-şi articolele, printre altele: „Imoralii", „Profitorii", „Oameni de nimic".[49]

O latură cu totul deosebită a personalităţii lui Ioan G. Bibicescu a constituit-o aceea de pasionat bibliofil. De-a lungul vieţii Bibicescu a adunat o valoroasă colecţie de carte având „o omogenitate tematică excepţională şi o valoare istorică de netăgăduit".[50]

În alcătuirea bibliotecii sale Bibicescu, patriot şi spirit umanist în adevăratul sens al cuvântului, s-a ghidat după un singur criteriu şi anume acela de a aduna orice lucrare, românească sau străină, care avea o cât de mică referire la provinciile româneşti şi la locuitorii acestora. Astfel, a adunat o bibliotecă cuprinzând între 30 000 şi 40 000 de volume, între care se găsesc lucrări de o valoare excepţională. Pentru exemplificare, menţionăm doar că cele mai vechi lucrări datau din 1303 (*Tetraevanghelul* părintelui Iachim scris la Ierusalim) şi din 1496 (o lucrare despre gramatica şi retorica greacă veche). Din nefericire, ambele sunt astăzi dispărute. S-au păstrat însă lucrări pe care specialiştii le consideră raritaţi nu numai în bibliotecile din ţară, ci şi în marile biblioteci ale Europei: *Orationes graece,* de Aristide Aelius, tipărită la Florenţa în 1517, *De regibus,* al lui Ritius Neapolitanus, apărută la Basel în 1518, *Historiae mundi,* a lui Plinius, din 1554.[51] Importantă este şi

[47] „Telegraful român", 15 noiembrie 1888.
[48] Idem, 24 noiembrie 1888.
[49] Vezi colecţia ziarului „Telegraful român" din 1888-1890.
[50] Dan Buciumeanu, *Comori de carte veche românească şi străină. Catalogul colecţiilor speciale ale Bibliotecii I.G. Bibicescu,* Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996, p.12.
[51] *Ibidem,* p.41.

colecţia de manuscrise, cel mai vechi datând de la sfârşitul secolului al XVI-lea, dar mai ales cea de carte veche românească. În aceasta din urmă sunt cuprinse lucrări precum *Octoihul* diaconului Coresi, tipărit la Braşov în 1574, *Carte românească de învăţătură* a mitropolitului Varlaam din 1643, *Psaltirea slavonă* a lui Matei Basarab, tipărită la Câmpulung în 1650, *Psaltirea lui Rakoczi* de la Bălgrad din 1651, *Biblia de la Bucureşti* a lui Şerban Cantacuzino din 1688 şi multe altele.[52]

Bibicescu şi-a manifestat dorința de a-şi dona biblioteca oraşului Turnu Severin încă din anul 1913, dar a reuşit să realizeze acest lucru abia în 1921.[53] Cu acest prilej el a notat în actul de donație: „Acum, ajuns la bătrânețe, a sosit timpul să dau ființă dorului de mult hrănit în sufletul meu, de a lăsa, după trecerea mea din viață, compatrioților mei şi cu deosebire iubiților mei mehedinţeni, un mijloc de a continua răspândirea culturii în generațiile viitoare. Am avut fericirea să văd împlinirea visului de veacuri al tuturor românilor de a fi cu toții într-un singur stat național, în România Mare şi întregită. Doresc să pun şi eu o pietricică la temelia organizării vieții viitoare a neamului care va trebui să fie şi va fi strălucită. Cu acest gând, de mulți ani am adunat, pe cât mi-a fost cu putință, o bibliotecă formată mai ales din cărți privitoare la Țările româneşti şi la istoria neamului nostru... Ea va fi pusă, în mod gratuit, la îndemâna tuturor iubitorilor de cultură, atât din Mehedinți, cât şi de aiurea, şi în special a elevilor şi elevelor care urmează cursurile în şcolile secundare, comerciale, normale şi profesionale din Turnu Severin. Rog pe cetățenii severineni să aibă grijă de dania mea pe care le-o fac din dragoste fiiască şi din fierbintea dorință de a contribui la înălțarea generațiilor viitoare ale iubiților mei olteni şi fraților din ținuturile de peste munți împreunați acum cu noi în de secole doritul stat național românesc. Dorința mea este ca, la modesta bibliotecă pe care o dăruiesc, să se adauge daniile altora în bani sau în altă avere, spre a se putea dezvolta o mare bibliotecă din care să se poată împrumuta cărți

[52] Cristian Anița, *Biblioteca I.G. Bibicescu în documente,* Craiova, Editura MIM, 2003, p.10.

[53] Primăria din Turnu Severin motivase în anul 1913 că nu avea spațiu pentru depozitarea bilbiotecii pe care Bibicescu dorea să o doneze.

folositoare în toate ţinuturile învecinate şi astfel să radieze dintr-însa răspândirea culturii şi a ştiinţei".[54]

Dorinţa lui Bibicescu a fost îndeplinită. Imediat după înfiinţarea bibliotecii din Turnu Severin, pe adresa acesteia au fost primite mai multe cereri din diferite localităţi rurale, în special din Banat, pentru înfiinţarea unor filiale. În acelaşi timp, a fost creată o filială chiar în Statele Unite ale Americii, documentele timpului amintind acest lucru.[55]

Alături de bibliotecă Bibicescu a donat şi importanta sa colecţie de monede şi bilete de bancă, care trebuia să facă parte integrantă din donaţia sa. Din nefericire, dorinţa nu i-a fost respectată, în perioada comunistă această colecţie fiind transferată de la Biblioteca din Turnu Severin la muzeul din localitate, unde i s-a pierdut urma.[56]

[54] „Monitorul Oficial" nr. 86 / 22 iulie 1921.
[55] Conform dării de seamă a Bibliotecii populare I.G. Bibicescu, în 1929 existau 116 sucursale în Mehedinţi, 70 în Banat, inclusiv în cel sârbesc, 9 în Ardeal, 17 în Basarabia, 3 în Bucovina, 8 în diverse alte regiuni din Vechiul Regat.
[56] Ileana Roman, *op.cit.,* p.187.

IV. Viziunea lui Ioan G. Bibicescu asupra economiei româneşti

România se afla, după Unirea de la 1859 şi mai ales după cucerirea independenței de stat în 1877, într-o perioadă de profunde transformări pe tărâm economic, a căror evoluție a fost împiedicată până în acel moment de statutul politic al țării. Burghezia română, în formare, se manifesta tot mai pregnant atât în plan economic, cât şi în cel politic şi social, portdrapelul său fiind Partidul Național-Liberal.

Pe scena publică se înfruntau cele două concepții asupra dezvoltării economiei româneşti: cea susținută de liberali, care doreau extinderea industriei naționale şi urmarea căii „prin noi înşine", şi cea susținută de conservatori, care puneau accentul pe intensificarea exploatării agriculturii, considerată a fi principala ramură a economiei naționale şi singura care putea aduce beneficii statului. Şi asupra politicii comerciale existau opinii divergente, ridicându-se diverse voci în favoarea sau împotriva introducerii unui tarif vamal protecționist. O dată cu înființarea Băncii Naționale a României, la 17 aprilie 1880, ca bancă de emisiune, au apărut alte probleme de natură monetară, asupra cărora factorii decidenți ai epocii trebuiau să se pronunțe.

Bibicescu, liberal convins, s-a înscris în rândul celor care nu au ezitat să îşi spună părerea asupra modului în care vedea dezvoltarea economică a tânărului stat român, aşa cum au procedat, de altfel, nume sonore ale istoriei noastre: C.A. Rosetti, B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, G. Barițiu etc. Deşi a militat permanent pentru înființarea unei industrii naționale, acesta nu a uitat nici o clipă că principalele probleme ale societății româneşti erau strâns legate de agricultură şi de populația rurală, majoritară în acel moment.

După cucerirea independenței, problema agrară a intrat într-o nouă etapă, abia acum devenind vizibile efectele legii rurale din 1864. Astfel, deşi prin legea lui Cuza pământul era împărțit pentru prima dată țăranilor, repartizarea acestuia, ca şi lipsa animalelor, uneltelor de lucru şi prezența regimului învoielilor agricole făceau ca majoritatea covârşitoare a populației rurale să trăiască la limita subzistenței.

Bibicescu a fost profund preocupat de rezolvarea problemei agrare şi, de-a lungul timpului, atât prin articolele şi studiile publicate, cât

şi mai târziu în calitate de conducător al institutului de emisiune, a încercat să le întindă o mână de ajutor ţăranilor.

Astfel, în 1882 a publicat un studiu intitulat „Cât sufer ţăranii. Tocmeli agricole. Documente pentru Parlament”, în care atrăgea atenţia asupra situaţiei dezastruoase a lumii satelor. Practic, el a adunat scrisorile şi informaţiile pe care le primise de-a lungul timpului în calitate de redactor la „Românul”, pentru a demonstra necesitatea luării de măsuri ferme în problema agrară: „Sătenii sufer şi plâng, dar încă tac. Dea Dumnezeu să nu fie siliţi să vorbească”.[57]

Bibicescu credea că una dintre principalele probleme pe care guvernanţii trebuiau să le rezolve ţinea de modificarea sistemului de învoieli agricole, introdus prin legea din 1866 şi modificat în 1872, când conservatorii au făcut apel la clauza *manu militari.* Istoricii sunt de părere că învoielile, în forma în care fuseseră aplicate încă din 1866, corespundeau sistemului de tranziţie din agricultura românească, urmărind să asigure, în limitele existente atunci ale repartiţiei proprietăţii funciare, atât nevoia de pământ a ţăranilor, cât şi pe cea de forţă de muncă şi de mijloace tehnice a marii proprietăţi.[58]

Bibicescu critica în termeni violenţi legea conservatoare din 1872, care „se ocupă de executarea tocmelilor agricole şi prevede chiar sancţiuni corporale pentru a se ajunge la săvârşirea lor”, lucru total inacceptabil în condiţiile în care o tocmeală nu poate „să existe decât ca rezultat a două interese şi a două voinţe”.[59]

Studiul prezintă într-o manieră sintetică principalele neajunsuri ale legii învoielilor agricole: ţăranul era privit ca un obiect care poate fi vândut de către arendaş şi proprietar (în fapt o nouă formă de robie); muncea pentru ca proprietarul să-i plătească impozitele pe care le datora statului, dar acest lucru nu se întâmpla; exista o clauză de solidaritate care îi obliga pe semnatarii unei învoieli să efectueze şi munca celor care din diverse motive nu o puteau presta; plata pentru munca efectuată era „ridicolă”, ţăranilor li se

[57] I.G. Bibicescu, *Cât sufer ţăranii. Tocmeli agricole. Documente pentru Parlament,* Bucureşti, Tipografia Românul, Carol Göbl, 1882, p.3.
[58] Gh. Platon, *op.cit.,* p.279.
[59] I.G. Bibicescu, *Cât sufer ţăranii. Tocmeli agricole. Documente pentru Parlament,* Bucureşti, Tipografia Românul, Carol Göbl, 1882, p.5.

impunea munca peste „tocmeală"; din cauza faptului că erau obligați să lucreze moşia proprietarului, sătenii nu îşi mai puteau lucra propriile pământuri, a căror recoltă nici în condiții normale nu era îndestulătoare.[60] Prin clauza *manu militari* marii proprietari puteau apela la intervenția dorobanților pentru a-i forța pe țărani să efectueze toate muncile la care se obligau prin învoieli. La toate acestea se adăugau şi dobânzile exorbitante pe care sătenii le datorau pentru diversele sume de bani împrumutate de la marii proprietari sau de la arendaşi, cuprinse între 40 şi 200 la sută.

Bibicescu a prezentat exemple concrete de învoieli pentru a-şi susține expunerea. Articolele sale din oficiosul liberal nu au rămas fără ecou, de multe ori primind scrisori de la proprietarii de moşii care se simțeau direct vizați de campania declanşată de redactorul „Românului". Mai mult chiar, marii proprietari întruniți la Iaşi în 1882 i-au trimis un drept la replică în care afirmau că „legea aceasta (a învoielilor agricole – n.n.), fiind o chestiune complexă şi care variază după localitate, nu poate fi dezlegată într-un mod echitabil şi împăcător pentru toate interesele decât după studii aprofundate şi conştiincioase pentru care cerem anchete regionale/.../ Ocrotirea intereselor legitime o voim şi noi căci ştim mai bine decât oricine pe de-o parte că agricultura este singurul izvor de înavuțire a statului, iar pe de alta, că instituțiunile democratice nu pot trăi şi da roade salutare decât în țările ce nu sunt sărace".[61]

În 1882, ca urmare a demersurilor făcute de C.A. Rosetti în calitate de ministru de interne, dar după demisia acestuia din guvern, legea învoielilor agricole a fost modificată în sensul înlăturării clauzei *manu militari*. Sistemul nu a fost însă schimbat în esență (în 1893 conservatorii au introdus câteva modificări), cu toate mişcările țărăneşti de mai mică amploare care au avut loc până la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Răscoala din 1907 a reprezentat apogeul crizei agrare, dezvăluind guvernanților şi opiniei publice starea gravă în care se aflau satele. Bibicescu s-a simțit responsabil în acel moment să publice un nou studiu asupra problemei rurale, de o cu totul altă natură decât precedentul. Primele pagini sunt o adevărată *mea culpa* pe care Bibicescu, om de o înaltă calitate morală, şi-o făcea pentru că nu se mai implicase în nici un fel în rezolvarea problemei agrare: „Acum

[60] *Ibidem,* p.9.
[61] *Ibidem,* p.11, 13.

25 de ani am dus o campanie lungă şi temeinică, publicând chiar mostre de învoieli agricole şi prin ele învederând cât de apăsat, cât de nedreptăţit, cât de urgisit era muncitorul român şi mă socotesc vinovat că, cu toată-mi sănătatea şubredă, am părăsit această muncă şi luptă, neurmând nici măcar a mă documenta necurmat spre a fi pregătit să dovedesc realitatea şi adevărul/.../ Voi spune deci ce ştiu; voi face o spovedanie în numele şi pentru clasa dirigentă, faţă cu ţăranii".[62]

Bibicescu analizează starea de lucruri care a condus la declanşarea răscoalei, găsind printre cauze insuficienţa micii proprietăţi ţărăneşti, înmulţirea populaţiei rurale (Bibicescu citează studiile doctorului Victor Babeş care atrăgea atenţia asupra acestui fenomen, însoţit la noi de diverse maladii şi de o ridicată mortalitate infantilă), emigrarea, darea pământurilor în arendă, ceea ce de fapt devenise un fel de vânzare mascată etc.

Societatea românească a fost profund marcată de evenimentele petrecute în anul 1907, răscoala grăbind adoptarea, în perioada imediat ulterioară, a unor măsuri legislative care au pregătit terenul pentru soluţia radicală a împroprietării ţăranilor după primul război mondial. Bibicescu aducea argumente pentru adoptarea unor măsuri încă din luna martie a anului 1907 când, într-un schimb de scrisori cu Emil Costinescu, ministru de finanţe în acel moment, expunea constatările din anii anteriori cu prilejul unor călătorii în Moldova unde în „judeţele Iaşi, Botoşani, Dorohoi, Suceava sunt perceptori care au pus samavolniceşte stăpânire pe pământ de-al ţăranilor pe care-l exploatează acei în folosul lor şi plătesc birurile ţăranilor drept o chirie a proprietăţii. Mi s-a afirmat că ar fi perceptori care posed astfel nu zecimi, ci chiar sutimi de hectare".[63]

La 11 martie 1907 Bibicescu îi propunea aceluiaşi ministru de finanţe câteva măsuri considerate ca fiind neapărat necesare. Astfel, toţi deţinătorii de moşii (statul, Coroana, judeţele, stabilimentele de binefacere, societăţile anonime etc.) trebuiau să fie obligaţi a le arenda numai obştilor săteşti şi, în lipsa acestora, arendaşii să fie obligaţi să lase loc de păscut pentru vitele sătenilor proporţional cu numărul lor. Preţul arendei urma să fie media ultimilor trei ani şi trebuia controlat deoarece, cu toate că preţul

[62] I.G. Bibicescu, *În cestiunea agrară,* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1907, p.8.
[63] *Ibidem,* p.46; este vorba, desigur, despre zeci şi sute de hectare.

cerealelor scăzuse, arenzile crescuseră vertiginos, mai ales după înființarea trusturilor arendăşeşti.[64]

Devenise limpede faptul că era absolut necesară adoptarea de reforme care să îi determine pe marii proprietari să le plătească țăranilor munca la adevăratul preț şi în momentul în care aceştia o efectuau. Guvernanții propuneau chiar un maximum de arendă şi un minimum de salariu, măsură considerată foarte bună de către Bibicescu, care aştepta însă şi punerea ei în practică.

În studiul său Bibicescu mai propunea câteva măsuri care puteau ameliora situația în care se găseau satele româneşti: înființarea de izlazuri comunale, desființarea dijmei şi mai ales a dijmei la tarla, mai buna administrare a bunurilor aflate în indiviziune (păduri, mine, etc.), darea în arendă a moşiilor statului către obştile săteşti. Nu vorbeşte însă de măsura radicală a împroprietăririi țăranilor, aducând doar soluții paliative pentru rezolvarea lipsei de pământ. Astfel, credea că una dintre soluții era ca pământul, care fusese împărțit prin legea rurală din 1864 şi care, prin diferite mijloace ajunsese la „nețărani", trebuia identificat şi vândut țăranilor care demonstrau că sunt capabili să îl exploateze şi care urmau să plătească o sumă de bani pentru el. De asemenea, pentru stoparea fărâmițării micii proprietăți țărăneşti, Bibicescu venea cu o soluție de compromis, însă absolut utopică având în vedere tradițiile cutumiare româneşti: în momentul existenței mai multor moştenitori „să se păstreze proprietatea ca principiu, tuturor copiilor, dar pământul să nu se împartă de fapt între dânşii când a ajuns atât de strâmt încât nu i-ar putea hrăni; să se legifereze însă egalitatea de drept pe fruct".[65]

Pentru a ajuta populația rurală să poată cumpăra pământ, Bibicescu pleda din nou pentru înființarea unei Case Rurale. Proiectul unei astfel de instituții fusese adus în discuția Parlamentului de la sfârşitul secolului al XIX-lea, dar adoptarea lui fusese amânată din diverse motive, mai bine de zece ani. La un an după răscoala din 1907 a fost însă promulgată legea de înființare a Casei Rurale. Instituția avea drept scop „înlesnirea creditului necesar pentru ca

[64] *Ibidem,* p.78.
[65] *Ibidem,* p.109.

ţăranii români, cultivatori de pământ, să poată cumpăra pământuri".[66]

Unul dintre cele mai importante instrumente pentru îmbunătăţirea situaţiei ţăranilor era reprezentat, pentru Bibicescu, de băncile populare. Aceste instituţii, „creaţiune a nevoilor şi pungilor ţărăneşti, trebuiau aduse în „putinţa de a ajuta pe sătean, la nevoile lui, cu micile sume necesare, contra unei dobânzi omeneşti".[67] Conform datelor statistice pe care le foloseşte Bibicescu, în anul 1907 în Vechiul Regat existau 2 021 de bănci populare.[68]

Bibicescu pleda pentru totala independenţă a acestui tip de bănci faţă de orice imixtiune a autorităţilor, care puteau interveni doar printr-un „control care să le asigure bunul mers şi o gestiune corectă, care însă de fiinţa lor să nu poată dispune. Văd într-un prea mare amestec al guvernului o primejdie posibilă pentru bănci şi socotesc imprudent a legifera altceva decât controlul, oricât control".[69] Dar Bibicescu nu s-a mulţumit doar să afirme necesitatea sprijinirii băncilor populare. Din poziţia sa de conducător al Băncii Naţionale a României, a fost un puternic susţinător al creditului pentru populaţia rurală, după cum vom vedea în continuare.

Regimul comerţului la sate trebuia reglementat strict, deoarece ţăranul, în calitatea sa de cumpărător, plătea în natură într-o măsură disproporţionată pentru produsele pe care le dobândea. Aproape în toate studiile sale cu caracter economic Bibicescu analizează critic faptul că populaţia rurală lucra doar cinci luni pe an, ceea ce nu era bine „economic şi moral, pentru că neştiind citi, înclină a se gândi la rău sau merg la cârciumă". Soluţia consta în revitalizarea industriei casnice, produsele urmând să aibă drept debuşeu armata.[70]

---

[66] Constantin Hamangiu, *Codul general al României,* vol.III-IV, Bucureşti, Librăria Universala Alcalay, f.a., p.748.
[67] *Ibidem,* p.100.
[68] Numărul acestui tip de bănci crescuse foarte mult; dacă în 1891 se înfiinţase numai o singură bancă, în 1906 au luat fiinţă 170 de asemenea unităţi.
[69] I.G. Bibicescu, *În cestiunea agrară,* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1907, p.104.
[70] *Ibidem,* p.118.

În 1882 Bibicescu a participat, în calitate de raportor al Comisiei guvernamentale la primul Congres economic din România, ţinut la Iaşi. El a adunat într-un volum separat rapoartele întocmite cu această ocazie. La acest Congres s-au propus mai multe soluţii pentru îmbunătăţirea situaţiei economice a României: desfiinţarea comerţului ambulant practicat de samsari, organizarea de şcoli comerciale şi industriale, înfiinţarea asociaţiilor de credit popular, a unei societăţi de comerţ exterior etc.

Bibicescu a avut o înclinaţie deosebită şi pentru cercetarea politicii comerciale a statului român. De-a lungul timpului el a ţinut mai multe conferinţe şi a publicat în „Românul" mai multe articole, în 1884 ideile sale fiind transpuse într-un studiu.[71] Practic este adusă în discuţie Convenţia comercială pe care România o încheiase cu Austro-Ungaria în 1875, dubla monarhie invadând din acel moment piaţa românească cu produsele industriei sale. Cu toate criticile venite cu precădere din cercurile liberale, convenţia a rămas în vigoare până în 1886 când a fost adoptat un tarif vamal protecţionist. Bibicescu critica, aşadar, în 1884, „nesocotinţa" cu care guvernanţii conservatori încheiaseră convenţia amintită care „sugrumă chiar în faşă încercările noastre industriale şi ne îmbrânceşte repede şi fatal spre prăpastie, spre dezastru economic".[72] Soluţia nu putea veni decât din voinţa politică a decidenţilor de la Bucureşti, dar pentru ca aceştia să poată lua măsuri în cunoştinţă de cauză, Bibicescu pleda pentru înfiinţarea unui „serviciu statistic serios" şi pentru întreprinderea unei anchete economice care „să ne arate ce, cât, cum şi cu ce preţ producem".[73]

După introducerea tarifului vamal protecţionist, în 1886, industria românească a început să ia avânt. Într-o cuvântare pe care a ţinut-o la 22 mai 1889 cu ocazia întrunirii liberale de la sala Dacia, I.G. Bibicescu analiza situaţia creată după 1886, afirmând că „tariful autonom nu a avut alt scop decât de a ne înlesni calea industriilor potrivite cu materiile prime care se găsesc în ţară".[74]

Unul dintre cele mai importante studii cu caracter economic, „Cercetări asupra crizei şi cauzelor ei", a fost publicat de Bibicescu în 1885. În acel moment România se confrunta deja cu probleme importante din cauza faptului că baza sistemului bănesc al leului

[71] Idem, *Câteva cuvinte asupra convenţiunilor comerciale,* Bucureşti, Tipografia Românul, Carol Göbl, 1884.
[72] *Ibidem,* p.41.
[73] *Ibidem*, p.5.
[74] „Voinţa naţională", an VI, nr.1407/ 25 mai (6 iunie)1889.

era bimetalistă, iar argintul se afla într-o continuă depreciere pe plan internaţional, mai ales după ce piaţa fusese invadată cu cantităţi mari din acest metal ca urmare a descoperirii unor importante zăcăminte pe teritoriul Statelor Unite.

În 1867, când a fost adoptat sistemul monetar naţional, autorităţile s-au ghidat după realităţile întâlnite în acel moment în Franţa şi în statele care făceau parte din Uniunea Monetară Latină, având bimetalismul ca bază a monedelor lor naţionale. Pe continent însă lucrurile începeau să se schimbe, state precum Anglia sau Germania adoptând monometalismul aur.

Nu vom intra în prea multe detalii privind situaţia din România[75], rezumându-ne la a o descrie în câteva aspecte generale. În perioada imediat următoare înfiinţării Băncii Naţionale a României, agioul aurului se menţinea în Vechiul Regat la un nivel relativ scăzut, media situându-se sub 5 la sută. În lunile de iarnă acest procent era mai ridicat, cuantumul său fiind influenţat de stagnarea exportului de cereale, dar în lunile de vară, când exportul contribuia la creşterea disponibilităţilor de aur ale pieţei, el era mai scăzut. În 1884 situaţia s-a schimbat, atunci când agioul a crescut brusc, ajungând la 15 la sută (în anii următori a ajuns chiar la 25 la sută).[76]

În aceste împrejurări, Bibicescu atrăgea atenţia asupra faptului că situaţia pe care o traversa România trebuia să fie „prin gravitatea ei, o cauză de deşteptare, şi de impulsiune pentru a cugeta cu toţii la remediu şi la îndreptare”.[77]

El propunea înainte de toate, aşa cum o mai făcuse în câteva rânduri, luarea măsurilor juste care se impuneau, efectuarea de anchete şi cercetări economice serioase, realizate pe criterii ştiinţifice, deoarece „chestiunile economice cer, mai întâi de toate, studiu adânc, cercetări chiar asupra faptelor şi în linia întâia cunoaşterea cauzelor care au creat acele situaţii”.[78]

La nivelul conducerii de la Bucureşti au fost propuse mai multe măsuri pentru contracararea crizei, printre ele numărându-se şi introducerea monometalismului aur sau contractarea de

[75] Pentru mai multe amănunte vezi Costin C. Kiriţescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui,* vol.1, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p.325-352.
[76] *Ibidem,* p.328.
[77] I.G. Bibicescu, *Cercetări asupra crizei şi cauzelor ei,* Bucureşti, Tipografia Românul, Carol Göbl, 1885, p.1.
[78] *Ibidem,* p.10.

împrumuturi externe. Bibicescu se declara ferm împotriva acestor remedii, cu toate că, aşa cum vom vedea, aceste măsuri au fost printre cele care au pus capăt crizei monetare.

Care erau argumentele pe care Bibicescu le aducea în favoarea teoriei sale? El credea, corect de altfel, că introducerea etalonului aur ar fi însemnat pentru statele care aveau monedă din argint, implicit pentru România, „o pagubă directă, reală şi cu atât mai însemnată cu cât mai mare este cantitatea de argint monetizat pe care ele o posedă".[79] Împrumutul extern era la rândul său neindicat, deoarece nu ar fi însemnat decât „o nouă sarcină mai mult pusă pe ţară, fără ca în schimb să avem, sau cel puţin să putem spera la vreun folos însemnat şi real".[80]

Bibicescu considera că una dintre cele mai importante cauze ale crizei din ţara noastră era faptul că argintul fusese monetizat într-o cantitate disproporţionată faţă de realităţile economice. Astfel, dacă în statele Uniunii Monetare Latine[81] erau admişi în circulaţie 6 lei/cap de locuitor, în România, ţară cu potenţial economic limitat la acea dată şi cu o populaţie mai mică decât statele menţionate, raportul era de 13 lei/cap de locuitor (se aflau în circulaţie 68 milioane lei). Această monetizare a argintului era considerată a fi „o imprudenţă pe care o plătim amar şi care a avut efectul de a înlesni şi grăbi exportarea aurului".[82]

La aceasta se mai adăugau şi altele: privilegiul Băncii Naţionale de a emite monedă de hârtie pentru o sumă mai mare de trei ori decât stocul său metalic, nebalanţarea între export şi import, invazia rublei ruseşti din argint în timpul şi după Războiul de Independenţă.

Bibicescu critica politica institutului de emisiune dusă până în 1884 pentru că scăzuse „arbitrar şi artificial" dobânda: „Pe când banca sconta poliţele comerciale cu 4 la sută, statul emitea renta de răscumpărare a căilor ferate cu 6 la sută/.../ Şi orice s-ar zice despre siguranţa unei poliţe comerciale, nimic nu va putea dovedi că ea e mai sigură decât o poliţă a statului".[83] Această situaţie îi încurajase mai ales pe comercianţi să îşi dezvolte afacerile, importul ajungând

[79] *Ibidem,* p.19.
[80] *Ibidem,* p.26.
[81] Din această organizaţie făceau parte Franţa, Belgia, Italia, Elveţia şi Grecia.
[82] I.G.Bibicescu, *Cercetări asupra crizei şi cauzelor ei,* Bucureşti, Tipografia Românul Carol Göbl, 1885, p.43, 46.
[83] *Ibidem,* p.54.

la suma de 359 907 178 lei, cuantum pe care nu îl atinsese nici în timpul Războiului de Independență.

În 1884 însă, Banca Națională a intervenit în sensul creşterii dobânzii, măsură criticată de Bibicescu pentru că, „în asemenea împrejurări atât de anevoioase, comerțul sprijin, iar nu apărare merită. /.../ Astăzi comercianții au simțit adânc efectele crizei şi nu vor mai fi ispitiți de a abuza de credit pentru a importa mai mult. Creditul ieftin pe care l-ar avea acum le-ar servi nu numai pentru a-şi mări întreprinderile, ci le-ar înlesni în parte ieşirea dintr-o situație la care, până la un oarecare punct, şi Banca are părticica ei de vină".[84]

O atitudine demnă de menționat o are Bibicescu şi față de bursă, instituție pe care o considera „dintre cele mai trebuitoare", dar care la noi devenise „templul agiotagiului celui mai neînfrânat şi a înrâurit asupra prețului aurului într-un mod hotărâtor". De aceea, el propunea măsura radicală a desființării acestei instituții, aducând ca argument faptul că, datorită perspectivei unui câştig imediat, aici erau atrase capitaluri care se puteau întrebuința într-un mod cu mult mai folositor în dezvoltarea comerțului sau a industriei naționale. Dacă nu se ajungea la desființarea bursei, Bibicescu propunea ca măcar să se interzică efectuarea operațiunilor la termen[85].

Soluțiile pe care le propunea Bibicescu pentru ieşirea din criză sunt de ordin general şi reprezintă de fapt măsuri de politică economică pe care orice stat trebuie să le aibă în vedere indiferent de situația sa dintr-un moment sau altul. Astfel, România trebuia să devină un stat care să reuşească să îşi asigure necesarul de produse agricole şi industriale din propriile resurse şi să exporte permanent produse agricole fie în formă brută, fie prelucrate prin intermediul industriei naționale. Pentru aceasta erau absolut necesare o reaşezare a distribuției impozitelor, în sensul impunerii şi a capitalului mobiliar şi a ajutorării agriculturii, o reorganizare a creditelor agricole, o susținere a producției prin prime şi încurajarea exportului, intrarea în Uniunea Monetară Latină. Totodată, Bibicescu, care toată viața a fost un om sobru, menționa că „ar trebui să începem a ne înfrâna gusturile fine ce ne-am creat şi să ne mulțumim a consuma produse române ca vinul, făina, țesăturile".[86]

[84] *Ibidem,* p.58.
[85] *Ibidem,* p.88.
[86] *Ibidem,* p.81.

Cum a ieşit România din criză? Între anii 1884 şi 1888 situaţia s-a agravat şi mai mult, agioul aurului crescând neîncetat. În 1888 la guvernare s-a instalat un guvern conservator junimist, condus de Theodor Rosetti, adept al monometalismului aur. În vara acelui an agioul a scăzut brusc, fără însă ca guvernanţii să fi luat vreo măsură monetară, iar în martie 1889 a dispărut în totalitate. Cauzele care au contribuit la această dispariţie au fost: recolta excepţională de cereale din 1887-1888 care a determinat revigorarea exportului (în condiţiile în care în Europa şi în SUA au fost înregistrate recolte foarte slabe), contractarea de către statul român a două împrumuturi externe, hotărârea guvernului ca anuităţile datoriei externe a statului să nu se mai achite pe calea cumpărării de aur de pe piaţa internă, ci prin băncile străine, răscumpărarea biletelor ipotecare de la Banca Naţională[87].

Guvernul a încercat în 1889 să impună prin lege monometalismul aur, dar Banca Naţională s-a împotrivit, şi cu toate că proiectul fusese votat de Adunarea Deputaţilor, acesta nu s-a pus în aplicare. Abia în 1890, ca urmare a negocierilor, banca centrală a fost de acord cu trecerea la un sistem monetar bazat pe aur, fapt impus prin câteva acte normative.

Viziunea economică pe care Bibicescu a expus-o în această lucrare a fost comentată în 1932 de Constantin I. Băicoianu, unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai săi în perioada în care a fost guvernator al Băncii Naţionale a României, în monumentala sa lucrare „Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale 1880-1914". Băicoianu a ajuns la concluzia că, deşi în bună parte ideile lui Bibicescu asupra cauzelor crizei erau juste, acesta s-a înşelat atunci când propunea intrarea în Uniunea Monetară Latină ca mijloc de ieşire din impas[88].

[87] Costin C. Kiriţescu, *op.cit.,* p.335-336.

[88] Constantin I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale 1880-1914, vol.II, partea I,* Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1932, p.222.

V. Ioan G. Bibicescu – guvernator al Băncii Naţionale a României

La începutul secolului al XX-lea Banca Naţională a României a suferit mai multe pierderi grele, ca urmare a decesului a trei dinte cei mai importanţi oameni din istoria sa: Theodor Ştefănescu (1909), Eugeniu Carada (1910) şi Anton Carp (1914). După moartea lui Carp, care în acel moment era guvernator, Bibicescu a preluat conducerea instituţiei, fiind numit, prin Înalt Decret Regal, viceguvernator (1914-1916) şi apoi guvernator (1916-1921).

Activitatea sa a fost prodigioasă, cu atât mai mult cu cât această perioadă a coincis cu evenimentele legate de primul război mondial şi de Marea Unire. La preluarea conducerii băncii centrale situaţia acesteia era una dintre cele mai bune, cu toate că viaţa economică românească avusese în mod firesc de suferit în urma desfăşurării războaielor balcanice. Astfel, în raportul înfăţişat adunării generale a acţionarilor în februarie 1914 se specifica faptul că valoarea nominală a fondurilor publice era de 13 914 900 lei, cea a titlurilor fondului de rezervă de 19 265 500 lei, iar soldul în portofoliul băncii ca urmare a operaţiunilor de scont era de 181 843 390 lei. Beneficiile brute ale instituţiei se ridicau la 14 920 594 lei, cu peste 4 milioane lei mai mari decât în anul precedent.[89]

La 31 decembrie 1913 cifra biletelor aflate în circulaţie se ridica la valoarea de 437 182 410 lei. Această circulaţie era acoperită de un stoc metalic în valoare de 208 044 945 lei, reprezentând o acoperire de 47,58 la sută, în condiţiile în care prevederile legale indicau un procent de 40 la sută[90].

Relaţiile Băncii Naţionale a României cu statul

Declanşarea primului război mondial a avut consecinţe imediate pentru România atât în plan politic, cât şi economic. Chiar dacă Bucureştiul îşi declarase neutralitatea, era evident pentru toată lumea că aceasta era o stare de fapt provizorie, mai devreme sau

[89] *Raportul Consiliului de Administraţiune şi Consiliului de Censori către Adunarea generală a acţionarilor din 16 februarie 1914,* Bucureşti, Imprimeria Băncii Naţionale a României, 1914, p.2,9.

[90] Constantin I. Băicoianu, *op.cit.,* vol.III, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1933, p.32.

mai târziu urmând a ne alătura uneia dintre tabere. Guvernanţii doreau însă ca momentul intrării în război să fie cât mai bine pregătit din toate punctele de vedere. Resursele financiare ordinare ale statului nu puteau face faţă însă cheltuielilor impuse de vremurile excepţionale pe care le traversa România, astfel că soluţia cea mai la îndemână a fost să se apeleze la Banca Naţională. Începea o nouă epocă în istoria instituţiei, în care relaţiile cu statul s-au schimbat faţă de ceea ce se întâmplase în anii anteriori. Aşa cum bine remarca Victor Slăvescu, dacă între 1880-1914 Banca Naţională era orientată mai mult spre servirea economiei naţionale şi numai incidental spre cea a statului, după această dată „ea a fost silită de împrejurări a părăsi anumite norme rigide, după care se conducea, pentru a adopta o politică generală pusă în întregime la remorca finanţelor publice şi a Statului”.[91]

Bibicescu, în calitate de guvernator, nu a renunţat nici un moment la sprijinirea statului român în efortul considerabil pe care acesta l-a depus atât în anii neutralităţii, cât şi în timpul desfăşurării operaţiunilor militare. Această atitudine se desprinde cu uşurinţă din corespondenţa pe care a purtat-o cu ministrul de finanţe, Emil Costinescu, ca şi din procesele-verbale ale Consiliului de Administraţie şi ale Consiliului General ale B.N.R. Atitudinea sa nu a însemnat însă un răspuns necondiţionat la cererile venite din partea guvernului, Bibicescu având permanent în vedere şi interesele instituţiei pe care o conducea. Interesul naţional prima însă, iar banca era în prima linie a susţinerii acestuia. De altfel, unul dintre dictoanele preferate de Bibicescu în această perioadă este elocvent: ”Cine dă la timp, dă de două ori”.

La 24 iulie 1914, imediat după izbucnirea războiului, Bibicescu s-a întâlnit la Sinaia cu Emil Costinescu, cu care a discutat „asupra situaţiunii şi a necesităţilor de bani ale Statului, precum şi imposibilitatea de a găsi altundeva afară de Bancă”. Viceguvernatorul a afirmat că instituţia pe care o conducea se simţea obligată a acorda tot sprijinul său guvernului, dar dorea, drept măsură de precauţie, modificarea prevederilor legale în privinţa stocului metalic de la 40 la 33 la sută.

[91] Victor Slăvescu, *Istoricul Băncii Naţionale a României (1880-1924),* Bucureşti, Cultura Naţională, 1925, p.208.

În urma acestei discuţii s-a ajuns la soluţia ca statul să fie ajutat în mod indirect, prin intermediul Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni. De altfel, Ministerul de Finanţe nici nu a mai aşteptat hotărârea Consiliului General al B.N.R., trimiţând la Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni titluri de stat în valoare de peste 30 milioane lei. Consiliul General a hotărât, la propunerea lui Bibicescu, să acorde ajutorul cerut guvernului şi să primească, pe lângă titlurile depuse, şi renta amortizabilă, respectiv 4 la sută din 1 910. Dobânda împrumutului urma să fie de 4 la sută, cu două procente mai puţin decât se percepea în acel moment la împrumuturile-lombard.[92] Până în septembrie 1914 statul a primit în acest mod suma de 55 milioane lei.

În şedinţa din 20 august 1914 a Consiliului General al B.N.R. viceguvernatorul Bibicescu a expus convorbirile pe care le avea cu ministrul de finanţe „asupra nevoilor pieţei noastre, precum şi asupra trebuinţelor Statului şi mai cu seamă asupra mijloacelor prin care li s-ar putea da satisfacere. Căci cu toate înlesnirile făcute de bancă – în timp de o lună a dat pieţei ca scont peste 80 milioane lei şi ca împrumuturi pe depozite 46 milioane lei, iar guvernului 30 milioane lei prin intermediul Casei de Depuneri şi contra depunerii de titluri – totuşi necesitatea unei emisiuni mai mari se simte în piaţă şi necesităţile Statului au crescut aşa încât Consiliul de Miniştri a autorizat pe d. Ministru de Finanţe să împrumute până la 100 milioane lei".[93]

Bibicescu era de părere că existau două mijloace prin care se putea asigura creşterea circulaţiei: fie prin curs forţat, fie prin creşterea stocului de aur al băncii prin includerea în acesta a disponibilităţilor pe care institutul de emisiune le avea la bănci străine şi a tratelor ce se aflau în portofoliul său.[94] Prima variantă era însă exclusă, astfel încât Consiliul General a votat cea de-a doua propunere a viceguvernatorului, care se obliga să trateze cu Consiliul de

[92] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 134, f. 156.
[93] *Ibidem,* f.162.
[94] Conform documentelor de arhivă, în acel moment B.N.R. avea trate în valoare de 56 680 000 lei care făceau deja parte din stocul său, trate străine în valoare de 8 655 000 lei şi disponibilităţi de 26 146 000 lei la „bănci străine de primă ordine".

Miniştri pentru modificarea articolului 12 din Legea de înfiinţare a băncii din 17 aprilie 1880 care prevedea că Guvernul a dat curs solicitării venite din partea lui Bibicescu şi a decis că, prin derogare de la articolul 12 din legea sa constitutivă, B.N.R. era autorizată să includă în stocul său metalic suma de 34 800 000 lei. De asemenea, banca centrală era autorizată „ca împrumuturile pe titluri ce le face Statului să fie continuate până la limita trebuinţelor cerute de situaţia excepţională în care se află ţara şi cu dobândă de 4 la sută".[95]

Pentru întărirea stocului metalic Bibicescu a luat decizia ca banca centrală să cumpere aur de pe piaţă, astfel că la 11 septembrie 1914 informa Consiliul General că se achiziţionase o cantitate de 36 kg aur nativ, extras din mina de la Valea lui Stan, comuna Brezoi, judeţul Vâlcea, 5 000 lire turceşti şi 30 000 napoleoni şi afirma: „Am plătit scump aurul monetizat, dar neavând sorţi de a avea de altundeva, a trebuit să cumpărăm pe acesta care s-a găsit în ţară".[96] În aceeaşi zi, între B.N.R., reprezentată de Ioan G. Bibicescu, şi Ministerul de Finanţe, reprezentat de Emil Costinescu, a fost semnată o convenţie prin care institutul de emisiune se obliga să pună la dispoziţia statului, prin intermediul Casei de Depuneri şi Consemnaţiuni, un împrumut de 100 milioane lei (în fapt era vorba doar de 45 milioane lei, 55 de milioane fiind deja plătite, aşa cum am amintit mai sus). Trebuie remarcat faptul că aceasta constituia o hotărâre nestatutară, deoarece această operaţiune nu intra în cadrul prevederilor fundamentale ale legii şi statutelor B.N.R., iar din punct de vedere economic punea banca centrală în situaţia să facă o emisiune peste nevoile circulaţiei monetare ale ţării.[97] Cu toate inconvenientele care decurgeau din luarea unei astfel de măsuri, conducerea băncii nu a ezitat nici o clipă în a acorda sprijin statului în împrejurările excepţionale cu care întreaga naţiune se confrunta.

În acelaşi timp însă, Banca Naţională continua să sprijine economia naţională, agricultura bucurându-se de o deosebită atenţie. În luna septembrie 1914 cei mai importanţi bancheri au fost convocaţi la

[95] Arhiva B.N.R., fond Procesele - Verbale ale Consiliului General, dosar 134, f. 164.
[96] *Ibidem,* f.168.
[97] Constantin I. Băicoianu, *op.cit.,* vol. III, p.44.

institutul de emisiune pentru a „li se pune în vedere" să deschidă credite în vederea sprijinirii agriculturii. Banca centrală, la propunerea lui Bibicescu, a alocat suma de 20 milioane lei care se acorda sub formă de credite diverselor bănci, cu condiţia ca acestea să respecte anumite obligaţii: folosirea banilor numai pentru agricultori, perceperea unei dobânzi care să fie doar cu 2 la sută mai mare decât scontul B.N.R. (care în acel moment era de 6 la sută), neperceperea nici unui comision. Băncile erau însă sfătuite să perceapă gaj pe recoltă, în măsura posibilităţilor, de la cei pe care îi împrumutau.[98]

Banca Naţională a apelat la rândul ei la ajutorul guvernului într-o problemă extrem de delicată, care putea avea consecinţe grave asupra economiei naţionale. După izbucnirea războiului a avut loc şi la noi, cum s-a întâmplat în majoritatea statelor europene de altfel, „o contracţiune monetară care se traduce printr-o ascundere a monedei metalice". Bancnota cu valoarea nominală cea mai mică emisă de banca centrală era cea de 20 lei, însă aceasta nu mai satisfăcea nevoile tranzacţiilor zilnice ale populaţiei şi nu din lipsa încrederii în moneda naţională, ci din lipsa reală a monedei divizionare.[99] În condiţiile acestei penurii extraordinare de monedă divizionară s-a ajuns chiar la situaţia inedită de a se instaura o primă de 2 lei (adică 10 la sută) pentru fiecare bilet de 20 lei schimbat în monedă metalică.[100] Bibicescu a fost nevoit să convoace o conferinţă de presă „văzând calamitatea la care a dat loc ocuparea mărunţişului de către persoane fără scrupul, a hotărât să pornească o luptă energică contra lor. /…/ Banca Naţională a decis a exclude de la orice operaţiune, directă sau indirectă, pe aceia care fac asemenea speculă. Această măsură se va aplica şi acelora care vor pretinde pentru moneta de aur, de argint sau de nichel o valoare mai mare decât cea legală".[101]

---

[98] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 134, f.170.

[99] *Raportul Consiliului General către Adunarea Generală Extraordinară de la 15 februarie 1915,* Bucureşti, Imprimeria Băncii Naţionale a României, p.3.

[100] Georges Caranfil, *La Banque Nationale de Roumanie de ses origines à nos jours,* Paris, Editions de La Vie Universitaire, 1922, p.122.

[101] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 1/1920, f.11.

Având în vedere această stare de fapt, Bibicescu, cu aprobarea Consiliului General al B.N.R., a solicitat Ministerului de Finanțe ca banca să fie autorizată să emită 5 milioane de bancnote cu valoarea de 5 lei (o sumă totală de 25 milioane lei). La 31 iulie 1914 banca centrală a primit această aprobare, făcându-se astfel o derogare de la prevederile legale. S-a discutat intens modalitatea de emitere a acestor bilete şi dacă această operațiune urma să se facă pe baza stocului metalic al băncii centrale sau în afara lui, ca un împrumut al statului. S-a optat pentru prima variantă[102].

În raportul pe care Consiliul General al Băncii Naționale l-a prezentat la 15 februarie 1915 Adunării generale a acționarilor se aduceau precizări suplimentare în legătură cu emisiunea biletelor de 5 lei: „Procedând cu prudența şi prevederea care au călăuzit întotdeauna instituțiunea noastră, ne-am oprit când am văzut că nevoia simțită de mărunțiş era îndestulată şi n-am pus în circulațiune bilete de 5 lei decât pentru suma de 12,5 milioane lei, adică jumătate din suma autorizată. Măsura a fost bună, am putea zice salutară, căci panica care începuse s-a oprit şi cel puțin din punctul de vedere al lipsei de mărunțiş, ca monedă de schimb, n-a mai fost posibilă nici o exploatare a publicului”.[103]

Nevoile financiare ale statului erau însă în continuă creştere şi, de aceea, se dorea şi contractarea unor împrumuturi externe. S-a apelat din nou la Banca Națională ca intermediar de această dată. La 27 noiembrie 1914 viceguvernatorul Bibicescu informa Consiliul General că banca cumpărase cu mărci, în Germania, un milion de lire italiene în numele guvernului, plătind pentru o sută de lire italiene 87 de mărci. De asemenea, Bibicescu negociase cu Banca Italiei un împrumut de 10 milioane lire, pe termen de un an, contra bonurilor de tezaur „cu dobândă de 6,5 la sută, socotind bonurile pe 75 la sută. /.../ Domnul viceguvernator cere Consiliului a-l autoriza ca aceste operațiuni să fie făcute de Bancă cu titlu gratuit, neîncasând pentru Bancă decât cheltuielile realmente făcute”.[104]

[102] Idem, fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 134, f. 159.
[103] *Raportul Consiliului General către Adunarea Generală Extraordinară de la 15 februarie 1915,* Bucureşti, Imprimeria Băncii Naționale a României, p.4.
[104] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 134, f.184.

La 15 decembrie 1914 Bibicescu i-a transmis o scrisoare directorului general al Băncii Italiei în care îl informa că în aceea zi urma să plece spre Roma casierul central al Băncii Naţionale României, M.Z. Demetrescu, însoţit de Emil Giuan, delegatul guvernului, pentru a depune titluri în valoare de 13 350 000 lei. Trei zile mai târziu viceguvernatorul îl informa pe ministrul de finanţe că primise o scrisoare de la Banca Italiei prin care se confirmau condiţiile acordării creditului. „Chestiunea care nu era destul de bine lămurită, aceea a dobânzii, este acum bine prezentată. Dobânda ce ni se va socoti va fi de 1 la sută peste scontul oficial al Băncii Italiei care azi e de 5,5 la sută". [105]

Achitarea acestui împrumut s-a efectuat tot prin intermediul Băncii Naţionale a României care, la 17 noiembrie 1921, a decis să ramburseze cele 11 milioane de lire utilizând o parte din disponibilul său de la Banca Angliei.[106]

L-a sfârşitul lunii noiembrie statul a negociat un nou împrumut la banca centrală (în urma a două întrevederi pe care Bibicescu le-a avut la sediul băncii cu Emil Costinescu – n.n.) , de data aceasta în valoare de 200 milioane lei. La 20 decembrie 1914 s-a semnat o nouă convenţie între părţi, prin care se stipula faptul că în acest nou împrumut erau cuprinse şi cele 100 milioane lei împrumutate deja, dobânda era stabilită la 4 la sută, împrumutul era garantat cu bonuri de tezaur 4 la sută aur, termenul de restituire era de un an, iar guvernul se obliga a vărsa la timp 66 milioane lei aur efectiv în vederea acoperirii metalice de 33 la sută, „precum şi alt aur ce mai posedă". O hotărâre de o importanţă deosebită care a fost stipulată în această convenţie se referea la obligaţia pe care şi-o asuma guvernul de a interzice orice export de aur până la achitarea integrală a împrumutului.[107] Era pentru prima dată când bonurile de tezaur erau considerate drept aur, dar acestea erau folosite pentru a

[105] Idem, fond Secretariat, dosar 3/1913, f.29, 33.
[106] Idem, fond Procesele-Verbale ale Consiliului de Administraţie, dosar 138, f.187.
[107] *Raportul Consiliului General către Adunarea Generală Extraordinară de la 15 februarie 1915,* Bucureşti, Imprimeria Băncii Naţionale a României, p.6-7.

garanta împrumutul, nu ca acoperire metalică, aşa cum se întâmpla în Germania.[108]

Bibicescu a fost cel mai înverşunat susţinător al acordării acestui nou împrumut pentru că în opinia sa banca centrală nu avea de a face cu o operaţiune riscantă. Viceguvernatorul aducea în sprijinul poziţiei sale condiţiile împrumutului pe care Banca Italiei îl acordase guvernului român, garantat cu bonuri de tezaur, dar care nu erau „liberate în aur. Deci, ceea ce o bancă de emisiune străină acordă statului român, nu se poate gândi să nu-i acorde Băncii Naţionale a României, mai cu seamă în împrejurări ca cele de faţă".[109]

Deosebit de interesante sunt argumentele pe care Bibicescu le-a expus în faţa Consiliului General, din care rezultă permanenta preocupare pe care a avut-o în timpul negocierilor faţă de poziţia Băncii Naţionale. Astfel, se pare că au existat discuţii îndelungate în jurul cererii lui Bibicescu privind cedarea către banca centrală a aurului aflat în posesia statului: „Însă pentru acest aur dl. ministru (Emil Costinescu –n.n.) a cerut şi, numai când dl. viceguvernator n-a izbutit a face altfel, a consimţit ca acel aur să fie vândut băncii cu o taxă de schimb de maximum 7 la sută. E mult e adevărat, e preţul din comerţ, de vreme ce banca a cumpărat în vara trecută din comerţ cu preţul de 7,80 la sută; dar nemaiavând alte ocaziuni de a mări rezerva şi a întări banca pentru viitor, d-l viceguvernator e de părere să admită această grea taxă".[110]

Guvernul a început să îşi îndeplinească obligaţiile, asumate prin Convenţia din 20 decembrie 1914, în luna martie a anului următor când, prin adresa nr.21714 îl informa pe conducătorul institutului de emisiune că a dispus telegrafic Băncii Angliei să ţină la dispoziţia B.N.R. suma de 500 000 lire sterline aur (echivalentul a 12 610 000 lei). Banca Angliei percepea pentru păstrarea aurului o taxă de 1/8 la sută pe an, urmând „la timp a cere să i se procure

[108] Vintilă D. Melinesco, *Le rôle de la Banque Nationale de Roumanie avant et aprés la guerre dans l'oeuvre d'assainissement financier,* Paris, Au Commerce des Idées, 1928, p.29.
[109] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 134, f.190.
[110] *Ibidem,* p.190-191.

specimene de pe semnăturile reprezentanţilor Băncii Naţionale a României, ale căror instrucţiuni vor fi necesare când se va elibera aurul”.[111]

Banca Naţională a continuat să sprijine statul, acordându-i şi în cursul anului 1915, pe parcursul lunilor iunie şi decembrie, două împrumuturi, de câte 100 milioane lei fiecare, cu o dobândă mai mică faţă de cele anterioare de 3, respectiv, 2,5 la sută.[112] Termenul pentru care era contractat împrumutul era de această dată majorat la 2 ani.

Dacă în 1914, la izbucnirea primului război mondial, se credea că era vorba de o conflagraţie de scurtă durată, în 1916 era deja evident pentru toată lumea că situaţia urma să se prelungească şi, mai mult decât atât, că România nu va mai putea rămâne neutră. Guvernul era obligat, astfel, să dinamizeze pregătirile armatei în vederea găsirii unui moment favorabil, din punct de vedere politic şi militar, pentru angajarea ţării în război. Resursele financiare erau însă în continuare precare, aşa că Banca Naţională rămânea principalul punct de sprijin. Situaţia devenise însă destul de complicată în condiţiile în care statul contractase deja împrumuturile anterioare. În primăvara anului 1916 Bibicescu atrăgea atenţia guvernului că „se teme de o inflaţiune a circulaţiunii” şi i-a cerut stăruitor „să se angajeze a emite un împrumut intern”.[113]

La 6 aprilie 1916 Parlamentul a adoptat legea privind emisiunea Împrumutului Naţional în valoare de 150 milioane lei în titluri de rentă de 5 la sută. Emil Costinescu, ministrul de finanţe, s-a adresat Băncii Naţionale cerându-i să organizeze un sindicat pentru garantarea acestui împrumut. Bibicescu a dat curs apelului venit din partea guvernului şi a convocat reprezentanţii principalelor bănci din Bucureşti pentru a-i consulta „asupra modului şi condiţiilor în care s-ar putea face emisiunea”. În urma acestei şedinţe, prezidată de ministrul de finanţe, s-a constituit un sindicat a cărui

[111] *Ibidem,*, p. 194.

[112] De altfel şi dobânda de 4 la sută percepută pentru împrumuturile contractate în cursul anului 1914 a fost scăzută cu un procent. În acelaşi timp, s-a redus şi taxa de schimb pe care banca o plătea pentru aurul pe care statul îl vărsa, de la 7 la 6 la sută.

[113] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 135, f.46.

conducere a fost încredințată Băncii Naționale. Sindicatul a garantat subscrierea celor 150 de milioane lei, din care institutului de emisiune îi reveneau 52 de milioane.[114]

În 1918 Bibicescu descria modul în care reuşise să îi convingă pe marii bancheri să subscrie la acest împrumut. Aceştia susțineau că nu se pot angaja într-o astfel de întreprindere decât dacă Banca Națională le făcea avansuri pe depozite şi titluri. Conducătorul autorității monetare s-a arătat însă ferm: „Le-am răspuns categoric că nu voi da nici băncilor, nici particularilor nici un împrumut înainte de subscriere, căci nu înțeleg să iau bani dintr-un buzunar, să-i pun în celălalt şi să cred că am făcut vreo ispravă".[115]

Conform prevederilor legii, perioada de subscriere pentru împrumut era între 21 aprilie şi 15 mai 1916. În prima zi de subscriere a avut loc la banca centrală o şedință a Consiliului General, în care Bibicescu se declara convins de faptul că prin acest împrumut „se încheia ciclul măsurilor prin care Banca Națională a venit până acum în ajutorul propăşirii economiei naționale şi în ajutorul guvernului, pentru a întâmpina nevoile neprevăzute pe care i le creau împrejurările neaşteptate în care ne-am găsit". Viceguvernatorul explica consiliului că lansarea împrumutului fusese absolut indispensabilă pentru a preveni inflația: „A fost greu a se cere guvernului să facă un împrumut cu 5 la sută spre a plăti împrumuturile de la bancă cu dobândă de numai 3 şi 2,5 la sută. Dar interesul țării şi al viitorului ei financiar era aşa de vădit încât guvernul a admis propunerea şi a făcut apel la țară pentru acest împrumut".[116]

Populația a răspuns cu mult entuziasm, iar afluența subscrierilor a determinat guvernul să reducă termenul limită la 30 aprilie 1916. Până la acea dată au fost subscrise aproape 408 milioane lei. Produsul acestui împrumut a fost vărsat la Banca Națională în contul datoriei pe care statul o avea față de institutul de emisiune, care s-a redus astfel cu cuantumul lui.[117]

---

[114] *Ibidem*, f.46.
[115] Constantin I. Băicoianu, *op.cit.,* vol.III, p.176.
[116] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 135, f.50.
[117] Victor Slăvescu, *op.cit.,* p.215.

După intrarea României în război, la 15 august 1916, statul a fost din nou nevoit să apeleze la banca centrală. Astfel, la 21 octombrie a fost semnată o nouă convenţie între cele două părţi prin care se concentrau împrumuturile anterioare, de 400 milioane lei, cu noul împrumut în valoare de 300 milioane lei, într-unul singur în valoare totală de 700 milioane lei, cu dobândă de 2,5 la sută pe an până la 20 decembrie 1917. Guvernul se obliga să depună la Londra, pe numele Băncii Naţionale a României, echivalentul în lire sterline a 100 milioane lei.

Situaţia economică a ţării se complica însă tot mai mult pe măsura desfăşurării operaţiunilor militare. România se confrunta cu fenomenele caracteristice unei perioade de război, dar faptul că jumătate din teritoriul ei se afla în 1917 sub ocupaţie străină, guvernul şi instituţiile centrale refugiindu-se la Iaşi, iar în teritoriul neocupat se aflau, de asemenea, trupe străine, aliate de această dată, nu putea decât să complice şi mai mult lucrurile. Viaţa economică, cu toate eforturile depuse de autorităţi, era dezorganizată, iar specula se manifesta din plin. În plan monetar, primul semnal era, din nou, acuta lipsă a monedei divizionare.

Acest fenomen era cu atât mai grav cu cât statul nu reuşise să îşi îndeplinească obligaţiile prevăzute în ultima convenţie de împrumut semnată cu Banca Naţională, în sensul că, cu toate asigurările pe care Bibicescu le primise din partea Ministerului de Finanţe, în contul pe care institutul român de emisiune îl avea deschis la Banca Angliei nu fusese vărsat nici un leu din cei 100 milioane promişi. Era pentru prima dată, începând cu 1914, când statul nu îşi putuse onora angajamentele faţă de banca sa centrală. Banca Naţională îşi sporise însă emisiunea pentru a onora noul împrumut, aşa că în primăvara anului 1917 ameninţarea unei inflaţii de mari proporţii era mai acută ca oricând.

Guvernatorul Bibicescu, analizând situaţia, afirma în şedinţa Consiliului de Administraţie din 16 februarie 1917 că o altă cauză a creşterii emisiunii monetare la proporţiile alarmante din acea perioadă era şi „incontestabil tezaurizarea biletelor de către public. Aceste bilete, deşi figurează în circulaţiune, de fapt nu circulă. De aici o mare îngreunare atât în cea ce priveşte acoperirea metalică, cât şi în ceea ce priveşte nevoile circulaţiunii. Publicul, şi în special

aliații noştri ruşii, au nevoie tot mai mare de bilete, şi mai ales de bilete mici".[118]

Soluția pe care o întrevedea Bibicescu era de a se apela la cetățeni pentru a depune la ghişeele băncii banii pe care îi tezaurizau. O campanie în acest sens trebuia începută cât mai repede, iar Banca Națională, principala instituție interesată, trebuia să ofere condiții atractive pentru public. Bibicescu propunea ca depunătorilor să li se deschidă conturi curente pentru care să li se elibereze carnete de cecuri sau recipise la vedere „de o valoare chiar mai mică decât cea prevăzută în regulamentul băncii". Banca centrală se obliga să nu perceapă nici un comision pentru operațiunile pe care urma să le efectueze.

Trebuie subliniat faptul că aceste fenomene se petreceau cu toate că în decembrie 1916 guvernul autorizase prin lege Banca Națională să sporească emisiunea biletelor de 5, de 2 şi de 1 leu.

Soluția adoptată până la urmă a fost una de compromis. La 4 mai 1917, prin adresa nr. 2905, Ministerul de Finanțe sublinia încă o dată lipsa acută de monedă divizionară de hârtie, ca şi imposibilitatea fabricării unei monede de metal, din cauza condițiilor excepționale determinate de război. Banca Națională era rugată să îşi dea acordul ca respectivul minister să emită „în mod provizoriu, un stoc de monedă de hârtie în bucăți de 50, 25 şi 10 bani, pentru o valoare nominală de minimum 10 milioane lei", renunțând astfel, pentru o perioadă neprecizată însă, la privilegiul exclusiv în privința emisiunii monetare.

Este pentru prima oară când documentele de arhivă nu menționează nimic despre eventuale discuții şi negocieri anterioare pe care Bibicescu le-ar fi dus cu ministrul finanțelor. De asemenea, procesul-verbal al Consiliului General al B.N.R., care consemnează solicitarea venită din partea ministerului, nu conține nici o expunere, obişnuită de altfel, a guvernatorului în legătură cu această problemă. Conducerea băncii centrale, ținând seama de împrejurări, a admis „renunțarea provizorie la exclusivitatea dreptului de emisiune" pentru emiterea de către stat a biletelor divizio-

[118] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului de Administrație, dosar 135, f.67.

nare. Se preciza însă că „retragerea acestor bilete din circulaţie va privi guvernul, iar banca le va primi în plată în condiţiunile în care legea prevede pentru moneda de bilon”.[119]

În condiţiile cunoscute impuse de război, statul român devenise aşadar absolut dependent de ajutorul financiar pe care îl primea de la banca sa centrală – să nu uităm că aceasta era o bancă cu capital în exclusivitate privat în acel moment.[120] De altfel, în aprilie 1917, anterior cererii de emisiune de bilete divizionare, banca acordase un nou împrumut de 300 milioane lei. Cu această ocazie guvernatorul Ioan G. Bibicescu a făcut o prezentare foarte amănunţită în faţa membrilor Consiliului General asupra noii solicitări venite din partea autorităţilor centrale. Conducătorul institutului de emisiune realiza dificultatea luării unei decizii favorabile acordării unui nou împrumut, în condiţiile în care statul nu putuse să îşi onoreze obligaţiile contractuale rezultate din împrumutul anterior. În acelaşi timp, Bibicescu era conştient că guvernul nu putea apela decât la ajutorul Băncii Naţionale.

În vederea acordării noului împrumut, Bibicescu a negociat în termeni stricţi cu ministrul de finanţe Victor Antonescu. Reprezentantul guvernului arătase faptul că statul român nu putuse vărsa la Banca Angliei, în contul Băncii Naţionale a României, suma la care se angajase, dar aducea la cunoştinţa guvernatorului faptul că, potrivit înţelegerii pe care o încheiase cu cabinetul britanic, putea să pună la dispoziţia băncii centrale obligaţiuni de stat englezeşti, care însă nu produceau dobândă.

Bibicescu a fost de acord cu această soluţie, sub rezerva aprobării de către Consiliul General. El cerea însă guvernului român să îşi ia angajamentul ca aceste obligaţiuni să fie înlocuite cu vărsământ la Londra, în termen de 10 luni de la încheierea păcii. Guvernatorul spunea: „Ca sancţiune a acestei obligaţiuni ne-am rezervat facultatea, în caz de neîndeplinirea ei din partea guvernului, să ne procurăm în contul statului acest vărsământ. Ţin să adaug că,

[119] *Ibidem*, f.157.

[120] În 1901 statul român renunţase la acţiunile pe care le deţinea la Banca Naţională, banca centrală trecând de la statutul de instituţie de credit cu capital mixt la cel de instituţie de credit cu capital privat, situaţie care s-a menţinut până în anul 1925, când statul a redevenit acţionar.

întrucât obligațiunile de stat englezeşti nu produc dobândă, Banca Națională va fi lipsită de dobânda pe care, în mod legitim, ar fi produs-o vărsământul la Londra. Am crezut de datoria noastră ca, pentru a ajuta statul în cea mai largă măsură, să facem şi acest nou sacrificiu".[121]

Cu acest nou împrumut, statul român era debitor la Banca Națională cu impresionanta sumă de 1 miliard de lei. În august 1917 Bibicescu informa Consiliul General că guvernul român reuşise să se achite aproape în totalitate în privința vărsămintelor de la Londra. În luna noiembrie, guvernul a venit cu o nouă cerere de împrumut, tot în valoare de 300 milioane lei. Această nouă solicitare era însă în contradicție cu politica băncii centrale, care hotărâse ca împrumuturile acordate statului să nu depăşească suma de 1 miliard lei, o nouă tranşă neputând fi acordată decât în momentul în care statul ar fi rambursat cel puțin 300 milioane lei din datoria pe care o avea.

La 16 noiembrie 1917, în fața Consiliului General al B.N.R., Bibicescu a expus această problemă şi a dat citire, *in extenso,* corespondenței pe care o purtase pe această temă cu noul ministru de finanțe, Nicolae Titulescu. Mai mult decât atât, în timpul şedinței s-a prezentat şi Titulescu pentru a-şi susține cauza, fapt ce nu intra în uzanțele băncii.

La rândul său, ministrul de finanțe a explicat amănunțit conducerii băncii centrale demersurile pe care le făcuse pe lângă Comisia Interaliată pentru a obține fonduri în vederea diminuării datoriei pe care statul o avea la banca sa centrală. Titulescu sublinia că în eventualitatea în care aceste resurse financiare ar fi fost acordate „nu s-ar fi periclitat soliditatea valutei române şi nici nu s-ar fi pus Banca în imposibilitatea de a-şi exercita rolul ei de ajutor firesc al comerțului țării".[122]

Eforturile oficialului guvernamental nu au avut însă rezultatele scontate. Singurul lucru obținut a fost promisiunea guvernului britanic de a pune la dispoziția Băncii Naționale încă 100 milioane

[121] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 135, f.151.
[122] *Ibidem,* f.190.

lei în obligaţiuni aur, după procedura pe care am prezentat-o anterior. Singura noutate era faptul că Banca Angliei se arăta dispusă să prelungească aceste obligaţiuni, cu acordul celor două guverne însă, încă trei ani de la încheierea păcii. Mai mult chiar, se arăta disponibilitatea de prelungire pe o perioadă de timp delimitată de momentul în care statul român îşi îndeplinea angajamentele luate faţă de Banca Naţională.[123]

Titulescu, recunoscând situaţia dificilă în care era pus institutul de emisiune, menţiona faptul că va continua demersurile pe lângă aliaţi şi îşi „prezenta omagiile sale de recunoaştere către Bancă în numele guvernului, pentru serviciile mari aduse Statului".[124]

După retragerea ministrului de finanţe, Consiliul General a dezbătut noile solicitări cărora le-a dat curs. Astfel, la 19 decembrie 1917 a fost semnată o nouă convenţie de împrumut, în termeni asemănători cu cele anterior încheiate, statului fiindu-i acordate cele 300 milioane lei solicitate.

Aşa cum era de aşteptat, nici această nouă sumă pusă la dispoziţia guvernului nu rezolva problemele cu care se confrunta statul român, în condiţiile unei vieţi economice aproape inexistente şi ale unor cheltuieli legate mai ales de întreţinerea armatei, care depăşeau cu mult veniturile bugetare. Soluţia era desigur, una cunoscută: apelul la Banca Naţională.

În 1918 lucrurile erau însă cu mult mai complicate decât până atunci, în lumina evenimentelor desfăşurate în plan militar şi politic.[125] Relaţiile dintre B.N.R. şi stat nu mai puteau continua, în principiu, după criteriile cunoscute, în condiţiile în care statutul băncii centrale şi chiar existenţa ei erau puse sub semnul întrebării

[123] Într-o scrisoare pe care Bibicescu i-a adresat-o lui Nicolae Titulescu la 28 decembrie 1917, guvernatorul sublinia faptul că B.N.R., prin faptul că acceptase drept garanţie obligaţiunile englezeşti, care nu produceau dobândă, pierduse până în acel moment aproape 10 milioane lei.

[124] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 135, f.190.

[125] Ne referim la preluarea puterii de către bolşevici în Rusia şi la încheierea Tratatului de pace de la Bucureşti.

de tot mai multe voci venite din interiorul, dar mai ales din exteriorul României.[126]

În şedința Consiliului General din 29 martie 1918 guvernatorul a citit o adresă primită de la ministrul de finanțe, Nicolae Titulescu, prin care se afirma că statul român vărsase către bancă, în contul datoriei sale 481 996 000 lei aur. Situația era foarte departe de adevăr, Bibicescu arătând că, în conformitate cu registrele instituției, această sumă se ridica doar la 179 346 000 lei. Comisarul guvernului, prezent la şedința amintită, era rugat să-i informeze pe cei în drept asupra erorii.[127]

Guvernatorul insista asupra sacrificiilor pe care banca le făcuse pentru a veni în ajutorul statului: „[statul] nemaiputând vărsa aur, nici disponibil, a recurs întâia oară la bonuri de tezaur engleze, apoi la inscripțiune în registrele Tezaurului englez. Aceste credite, de 12 milioane lire sterline, se ridică la 320 milioane lei. Le-am primit ca acoperire fiindcă am crezut că e mai bine a avea ceva decât nimic, cu toate că natura acestui credit nu e precizată; nu se ştie încă – cu toată stăruința ce am depus – dacă eventual am putea dispune de el şi când. /.../ Rog pe domnul comisar să pună pe domnul ministru la curent cu această chestiune şi a stărui să se lămurească natura acestui credit".[128]

Documentele de arhivă nu ne oferă nici o informație despre o eventuală lămurire, dar aduc în prim-plan o nouă solicitare de împrumut din partea guvernului. La 3 mai 1918 Bibicescu a avut o întrevedere cu primul-ministru, Alexandru Marghiloman, şi cu ministrul de finanțe, Mihail Seulescu. Cei doi oficiali ceruseră băncii încă 300 milioane lei, iar Bibicescu „a crezut că poate asigura guvernul că banca nu-i va refuza concursul său în marginea putinței în care guvernul o va pune prin acoperirea ce-i va da".[129] Conducătorul Băncii Naționale a României venea astfel în contradicție cu hotărârile luate în Adunarea generală a acționarilor din februarie 1918, când se ajunsese la concluzia că limita maximă

[126] Vezi subcapitolul privind situația operațiunilor Băncii Naționale a României.
[127] În acel moment întregul stoc de aur al băncii se ridica la suma de 493 milioane lei.
[128] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 135, f. 215.
[129] *Ibidem,* f.222.

a împrumuturilor către stat nu trebuia să depăşească suma de 1 300 milioane lei.

Bibicescu, conştient că a încălcat această hotărâre, preciza în faţa consiliului că, din cauza schimbării situaţiei politice, „banca trebuie să acorde împrumutul ce i se cere, pe baza acoperirii ce i se va face”[130]. La 9 mai guvernul a cerut băncii un împrumut de 200 milioane lei, printr-o adresă oficială, sumă cu care guvernatorul a fost de acord, răspunzând în aceeaşi zi. La 10 mai, în momentul în care Bibicescu trebuia să supună aprobării Consiliului General noul împrumut, ministrul de finanţe s-a prezentat la bancă pentru a cere o suplimentare de 100 milioane lei. Noua cerere a fost acceptată de către guvernator, în condiţiile în care statul ar fi vărsat acoperirea cuvenită unui astfel de împrumut. La 16 mai, noua convenţie între Banca Naţională şi stat a fost încheiată şi o lună mai târziu guvernatorul anunţa Consiliul General că Ministerul de Finanţe remisese către Banca Naţională mai multe trate asupra străinătăţii în valoare de 5,5 milioane franci, 5 milioane dolari şi 600 000 lire sterline.

Statul era aşadar debitor la institutul de emisiune cu impresionanta sumă de 1 600 milioane lei. În februarie 1919, pentru a-i facilita şi mai mult situaţia, banca a acceptat unificarea tuturor împrumuturilor într-unul singur şi unificarea dobânzilor la nivelul de 1 la sută, ceea ce a uşurat considerabil sarcina bugetului.

Începând cu 1919 relaţiile dintre Banca Naţională şi stat au intrat într-o nouă etapă, având în vedere noile realităţi economice şi politice ca urmare a unificării teritoriale a României. În atenţia imediată a guvernanţilor şi a conducerii băncii centrale s-a aflat pentru început o problemă deosebit de dificilă care a necesitat o colaborare necondiţionată: unificarea monetară, operaţiune pe care o vom analiza într-o secţiune separată.

Pe lângă împrumuturile pe care statul le-a făcut în vederea realizării unificării monetare în perioada 1919-1921, guvernul a apelat la Banca Naţională şi în alte scopuri. Astfel, în iunie 1920 generalul Alexandru Averescu, ministru de finanţe ad-interim, a

[130] *Ibidem.*

semnat o nouă convenție de împrumut, în valoare de 200 milioane lei. Suma urma să fie pusă la dispoziția Casei Centrale a Băncilor Populare, în scopul plății semințelor şi acordării avansurilor pentru însămânțare. Bibicescu nu a putut refuza acest împrumut, ştiută fiind poziția sa de susținător fervent al agriculturii.

În luna iulie 1921 Banca Națională a acordat două împrumuturi, în valoare de 200, respectiv 400 milioane lei, o parte din bani urmând a fi întrebuințați pentru ca prin Centrala Cooperativelor Săteşti să se achiziționeze cerealele care făceau obiectul unui contract încheiat cu guvernul francez, pentru exportul a 15 000 vagoane cu cereale.[131]

La sfârşitul anului 1921 au existat câteva divergențe între Bibicescu şi ministrul de finanțe din acel moment, Nicoale Titulescu. Supărarea guvernatorului, îndreptățită de altfel, a pornit de la Jurnalul Consiliului de Miniştri din 13 septembrie 1921 prin care se aproba exportul aurului, cu toate protestele pe care guvernatorul le făcuse în numele băncii. Motivația guvernului era că astfel se putea îndrepta situația lucrătorilor din domeniul extracției. Prețul de cumpărare al aurului fusese fixat în iulie 1921 la 27 600 lei/kg, la oficiile statului din Abrud, Zlatna şi Baia Mare. Banca oferise un preț mai mare, 30 000 lei/kg, pentru a putea cumpăra cât mai mult, dar eforturile sale nu au găsit ecou în rândurile guvernanților. De aceea Bibicescu a semnat o scrisoare de protest în care afirma: ”Nu găsim destule cuvinte ca să vă arătăm, Domnule Ministru, cât de mult aceste dispoziții sunt în contrazicere nu numai cu o lege, nu numai cu o convențiune ce Statul are cu Banca Națională, dar chiar cu una din cele mai de căpetenie îndatoriri ale Statului, aceea de a întări creditul monedei sale. Sunt zadarnice toate străduințele ce s-ar pune pentru îmbunătățirea valutei dacă aurul, acest stabilizator de valori prin excelență, după care aleargă toată lumea, îl lăsăm să iasă din țară, aşa cum s-a hotărât”.[132]

La 29 septembrie 1921 Consiliul General a respins o cerere de împrumut în lei din partea Ministerului de Finanțe, pentru finanțarea

[131] Victor Slăvescu, *op.cit.,* p.295.
[132] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 138, f.70-71.

exportului cerealelor destinate Franţei în valoare de 100 milioane de lei. Guvernatorul îi scria lui Titulescu atrăgându-i atenţia că „avansurile anterioare, date în acelaşi scop, urmau să ne fie rambursate cât de curând din preţul ce se obţinea din vânzarea acelui grâu; or, chiar prin citata Dv. Scrisoare ne arătaţi că contravaloarea produselor exportate a fost reţinută pentru plata datoriilor Statului în Franţa. În acest chip, sumele avansate tind a se transforma în împrumuturi pur şi simplu făcute tezaurului, ceea ce Banca Naţională nu mai poate face şi de aceea v-am fi îndatoraţi, Domnule Ministru, să binevoiţi a aviza la regularea acelor avansuri".[133]

Mai mult chiar, într-o audienţă la regele Ferdinand la începutul lunii noiembrie 1921, Bibicescu a criticat politica economică dusă de guvernul Alexandru Averescu şi mai ales de ministrul de finanţe Nicolae Titulescu. Guvernatorul credea că „relele economice" cu care se confrunta România erau rezultatul promovării unei politici greşite în materie de import şi export şi a „risipirii banului public". Bibicescu i-a motivat suveranului cu acest prilej refuzul băncii, care în vara anului 1921 nu acordase statului un împrumut de 2 miliarde lei pentru plata datoriilor restante ale tezaurului public, „pentru că o asemenea politică financiară ar fi fost dezastruoasă". El îi recomandase lui Titulescu să facă economii „într-o foarte largă măsură". În finalul audienţei Bibicescu a făcut chiar o apreciere de natură politică, fapt nemaiîntâlnit în toată cariera sa de guvernator. Astfel, el şi-a arătat "credinţa că acest guvern (condus de generalul Alexandru Averescu, care a guvernat în perioada 13 martie 1920 – 13 decembrie 1921 – n.n.) nu poate aduce îndreptarea aşteptată de toată lumea.[134]

La sfârşitul lunii, Consiliul General a respins acordarea unui nou împrumut, în valoare de 500 milioane lei, Bibicescu răspunzându-i şi de această dată în scris noului ministrul de finanţe, Take Ionescu (acesta era în acelaşi timp şi prim-ministru). Guvernatorul i-a explicat în termeni direcţi şi concişi ministrului că, dacă acest împrumut era aprobat, „nu se mai puteau lua măsurile necesare unei „raţionale şi treptate deflaţiuni şi micşorării circulaţiei. /.../

[133] *Ibidem.*
[134] *Ibidem,* f.75.

Dacă o mărire a circulațiunii nu poate fi evitată, ea însă nu trebuie să se producă pe calea cea mai rea, adică aceea a unei emisiuni pentru Stat, căci se măreşte datoria Statului, deja destul de enormă şi se ia putința Băncii Naționale să-şi îndeplinească funcțiunea ei normală. Dacă Banca Națională nu a putut să-şi facă până acum datoria, cum se cuvenea, către piață,[135] a fost tocmai că Statul i-a luat toată posibilitatea prin împrumuturile făcute lui".[136] Guvernatorul sublinia faptul că penuria de numerar care se simțea pe piață era provocată de tezaurizarea „banului de către țărani; şi această tezaurizare creşte mereu, căci față cu schimbarea situațiunii economice, intervenită în urma exproprierii, satele absorb foarte mult numerar. Ca să fim deci la adăpost de noi emisiuni, căci epoci de criză, ca aceea de față, pot reveni, şi chiar cu mai mare intensitate, socotim că ar trebui să se ia cât mai repede măsuri ca cei împroprietăriți să fie îndemnați ca să plătească pământul ce li s-a dat în numerar".[137]

Propunerile guvernatorului nu au fost puse în practică, dar, după venirea guvernului condus de I.I.C. Brătianu la conducerea țării, situația economică a revenit treptat la normal, criza fiind depăşită.

Relațiile Băncii Naționale a României cu economia națională

Pe toată durata războiului, Banca Națională, pe lângă relațiile cu totul speciale pe care le-a avut cu statul, a continuat să îşi îndeplinească rolul fundamental pe care îl avea în economia românească, aşa cum se întâmplase încă de la înființarea ei în 1880. Misiunea instituției era cu atât mai grea cu cât situația economică a țării se resimțea după încheierea celor două războaie balcanice şi după câțiva ani nu tocmai favorabili din punct de vedere al producției agricole.

În „Raportul Consiliului de Administrație către Adunarea Generală a acționarilor" din 16 februarie 1914 s-au prezentat pe scurt

[135] Ministrul de finanțe ceruse acest nou împrumut argumentând că din el statul urma să plătească datoriile pe care le avea la diverse firme. Dacă acest împrumut nu era acordat, Banca Națională era acuzată, în termeni voalați, că se face responsabilă de falimentarea acestora.

[136] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 138, f.79.

[137] *Ibidem*, f.80.

auspiciile sub care începea noul an în ceea ce privea situaţia economică. Dacă în anul precedent se continuase criza începută în 1912, caracterizată mai ales prin „stagnaţiune", agricultorii, industriaşii, viticultorii şi comercianţii plângându-se că nu îşi puteau vinde produsele, în 1914 se întrevedea o reglementare a acestei situaţii. Conducerea băncii dădea asigurări că de îndată ce împrejurările o vor permite taxa scontului urma să scadă de la 6 la sută la un nivel mai mic.[138]

Izbucnirea primului război mondial complica şi mai mult situaţia economică a României, cu atât mai mult cu cât din cauza zonelor de desfăşurare a conflictului, ţara, deşi neutră fată de operaţiunile militare, se găsea izolată din punct de vedere economic. După ce panica iniţială care cuprinsese piaţa financiară a trecut, Banca Naţională „a deschis larg portofoliul său de scont şi împrumuturi pe depozite" tocmai pentru a veni în ajutorul economiei naţionale.

Astfel, scontul băncii a atins în cursul anului 1914 cifra record de 1 246 milioane lei, faţă de puţin peste 990 milioane cât se înregistrase în 1913. În acelaşi timp, banca, „spre a înlesni pe agricultorii care nu-şi mai puteau vinde produsele", a deschis creditul special de 20 milioane lei, de care am amintit în capitolul anterior, cu toate că „portofoliul său era două treimi agricol".[139]

În prima parte a perioadei de neutralitate guvernul a lăsat liber comerţul cu cereale, dar, atunci când factorii de decizie au înţeles că durata conflictului se va prelungi şi mai ales când s-a constatat că principalul client al produselor noastre agricole erau Puterile Centrale, a intervenit, rezervându-şi dreptul să exercite un control riguros al exportului. La această hotărâre a contribuit şi înfiinţarea, în Germania şi Austro-Ungaria, a unor organizaţii în calitate de unic cumpărător pentru statele respective al produselor agricole româneşti, pentru care încercau să impună preţuri derizorii. Guvernul român a găsit soluţia de a combate această situaţie prin instituirea unei Comisii centrale pentru vânzarea şi exportul

[138] Acest deziderat a fost atins însă într-o foarte mică măsură, în cursul anului taxa scontului scăzând la 5,5 la sută, însă numai pentru două luni.

[139] *Raportul Consiliului de Administraţie către Adunarea Generală a acţionarilor de la 15 februarie 1915,* Bucureşti, Imprimeria Băncii Naţionale a României, 1915, p.3.

cerealelor şi derivatelor, iar Banca Națională i-a fost alături în această acțiune, aşa cum vom vedea în continuare.[140]

La 8 ianuarie 1915 Bibicesu i-a scris ministrului agriculturii şi domeniilor, Alexandru Constantinescu, răspunzând la inițiativa acestuia în privința warantării produselor agricole aflate în magaziile particulare. Banca Națională era îndreptățită în mod legal „să sconteze sau să facă avansuri pe recipise şi warante liberate conform legii docurilor", lucru pe care, spunea Bibicescu, îl făcuse în mai multe rânduri între 1893-1896. După această dată însă, nu a mai primit solicitări în acest sens, cu toate că în fiecare săptămână Consiliul de Administrație destina o sumă „de întrebuințat pentru warante", care atingea uneori şi 5 milioane lei.[141] Viceguvernatorul respingea acuzațiile marilor proprietari la adresa Băncii Naționale şi răspundea că în condițiile în care aceştia nu foloseau docurile, lăsându-le în mâna intermediarilor, „vina nu poate fi decât a indiferenței lor sau mai exact a păcatului nostru originar de a nu ne pune în fapt la nivelul nevoilor întocmirilor economice, chiar când ne găsim înzestrați cu ele". De altfel, Bibicescu se arăta nemulțumit că, deşi Banca Națională pusese la dispoziția agriculturii creditul de 20 milioane lei în septembrie 1914, până în luna ianuarie 1915 nu au fost întrebuințate decât 6 milioane lei, din cauza faptului că „rar se găsesc condițiuni care să garanteze păstrarea reală în bună stare cantitativ şi calitativ a gajului netransmis".[142]

În mediile economice româneşti se punea, astfel, tot mai des problema organizării pe baze moderne a comerțului intern cu cereale. Bibicescu nu putea rămâne indiferent în această chestiune, făcând-şi cunoscut punctul de vedere. El vedea ca absolut necesară înființarea unor magazii, în colaborare cu Căile Ferate Române, care să adăpostească recolta. Ideea nu era nouă, dar acum, mai mult ca niciodată, punerea ei în practică s-ar fi dovedit de un real folos.[143] La inițiativa viceguvernatorului, Banca Națională a deschis în acest scop guvernului un credit de 10 milioane lei, care urma să

[140] Pentru mai multe amănunte privind situația agriculturii şi comerțului cu cereale vezi Constantin I. Băicoianu, *op.cit.,* vol.III, p.63-67.
[141] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 134, p.208.
[142] Idem, fond Secretariat, dosar 3/1913, f.39-39.
[143] *Ibidem,* f.219.

îl pună la dispoziţia C.F.R. Înfiinţarea acestor magazii nu era însă decât o soluţie de moment, în aşteptarea unei politici coerente de construcţie a unei reţele de silozuri. Bibicescu era convins că, având în vedere structura agriculturii noastre, numai prin organizarea unui traseu bine precizat al producţiei „de la arie la schelă" se puteau realiza cu succes operaţiunile pe warante.[144]

Dacă soluţia pentru reglementarea comerţului cu produse agricole a fost rezolvată prin înfiinţarea unei comisii centrale, rămânea neclarificată problema finanţării agriculturii. Necesitatea intervenţiei guvernamentale se simţea cu acuitate şi în această privinţă, astfel că în luna martie 1915 a fost promulgată Legea pentru înfiinţarea Caselor de împrumut pe gaj ale agricultorilor şi industriaşilor. Aceasta prevedea ca în fiecare capitală de judeţ să se înfiinţeze o astfel de instituţie, sub controlul şi supravegherea Ministerului de Finanţe.

Banca Naţională avea atribuţii clar stipulate prin lege, funcţionarii săi fiind direct implicaţi în organizarea şi desfăşurarea activităţii caselor de împrumut pe gaj. Bibicescu a fost entuziasmat de iniţiativă şi a participat direct la această acţiune, la iniţiativa sa Banca Naţională a României punând la dispoziţia instituţiilor nou-create un împrumut de 100 milioane lei, cu dobândă de 4 la sută. Termenul acestui împrumut nu putea însă depăşi un an de la încheierea păcii.[145]

La începutul anului 1915 Bibicescu îi semnala ministrului de finanţe un fenomen interesant care începuse să se manifeste pe piaţa românească. Astfel, prin două scrisori datate 10, respectiv 21 ianuarie,[146] viceguvernatorul atrăgea atenţia asupra informaţiilor pe care le primise de la mai multe sindicate agricole. Aceste organizaţii semnalau faptul că, din cauza nevoilor mari de cereale ale statelor Puterilor Centrale, importatorii din aceste ţări erau dispuşi să plătească în aur cerealele şi alte produse agricole pe care le cumpărau din România „la preţuri destul de mari. Banca

[144] Constantin I. Băicoianu, *op.cit.,* vol.III, p.81-82.
[145] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 134, f.233.
[146] Copii de pe aceste scrisori au fost trimise şi la Preşedenţia Consiliului de Miniştri, Ministerul Agriculturii şi Domeniilor şi Ministerul Lucrărilor Publice.

Națională ar avea şi ea un interes în chestiune, căci Sindicatul Ialomița propune ca aurul cu care se vor plăti cerealele să se verse Băncii *al pari”*.[147]

La prima scrisoare Bibicescu nu a primit nici un răspuns, astfel încât s-a simțit dator să revină cu o alta mult mai amănunțită. Fiind un document inedit până astăzi, redăm câteva pasaje semnificative: „/.../ În vederea foloaselor însemnate ce ar putea rezulta pentru țară în genere şi pentru Bancă în special, dacă s-ar putea reface şi întări rezerva ei de aur şi călăuzit în acest scop de cel mai vădit interes național, îmi permit a supune studierii domniei voastre această chestiune şi a vă ruga să binevoiți a-i da o soluție cât mai urgent. Orice zi pierdută este o zi care nu va mai putea fi recâştigată.

Pentru a legitima intervenția ce mă cred dator a face în această chestiune, în numele Băncii Naționale şi în interesul ei vădit şi al țării, vă rog a-mi da voie să vă supun următoarea considerațiune:

După încheierea actualului război, va mai fi unul fără sânge, dar tot atât de crâncen ca cel actual, războiul pentru posesiunea şi dobândirea aurului. Toți îl vor căuta căci toți vor avea nevoie de el şi spre a-l obține vor face sacrificii care vor întrece cu mult pe acelea ce sunt în puterea Băncii Naționale. Deci, ocaziunea ce se prezintă acum este o ocaziune unică şi care nu se va mai reproduce”.[148]

Ministrul de finanțe era rugat să sprijine institutul de emisiune în acțiunea sa de atragere a aurului în țară pentru că acest lucru „garanta, printr-o rezervă de aur înmulțită, viitoarele emisiuni ce vor fi neapărat trebuitoare pentru satisfacerea nevoilor de progres ale țării şi chiar nevoilor guvernului.

Domnia voastră sunteți, domnule ministru, singur în putința de a cântări dacă față de aceste interese de ordin primordial, după a mea părere, nu există alte interese superioare, interese generale de stat care ar impune a nu se face export.

[147] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 3/1913, f.45; de exemplu, pentru un vagon de fasole se ofereau 4 000 lei.
[148] *Ibidem.*

Vă rog însă, în încheiere, să-mi permiteţi a formula şi în această privinţă o părere.

Dacă se crede că stocurile de cereale existente ar fi prea mici, guvernul să rechiziţioneze sau mai exact să declare inalienabile şi să le precizeze cantităţile ce se socotesc absolut necesare pentru hrana şi pentru semănăturile viitoare şi, după ce astfel va fi asigurat toate nevoile ţării şi cu un prisos chiar, să declare exportabil restul pentru care se va aduce ţării aurul care i-ar garanta emisiunile viitorului progres al ei.

Şi permiteţi-mi, domnule ministru, să vă supun întreaga mea cugetare: decât să înlesnim tranzitul de cereale unor ţări vecine, e mult mai bine şi folositor pentru noi să vindem pe al nostru cu preţ bun, cumpărând eventual şi ieftin de la vecini ceea ce ne-ar lipsi.

Nu văd altă ocaziune sau posibilitate pentru Banca Naţională de a avea aur pe cale normală, în afară de ştiutul contract cu statul şi de aceea mă simt dator a stărui atât. Nu mă ocup de indivizi, ci de fapt, şi stăruiesc ca el să se săvârşească în condiţiuni utile pentru stat şi pentru bancă."[149]

Guvernul a acceptat propunerea lui Bibicescu şi la 10 martie 1915 a fost promulgată Legea pentru înfiinţarea unor taxe vamale de export asupra porumbului, făinei de porumb şi fasolei. Ulterior pe această listă s-au adăugat şi alte cereale, taxele de export fiind următoarele: grâu şi secară – 600 lei/vagon; orz şi orzoaică – 500 lei/vagon; porumb şi mălai – 400 lei/vagon; mazăre, fasole şi linte – 900 lei/vagon.[150]

Convenţia de export cu Puterile Centrale s-a încheiat însă foarte târziu, abia în cursul lunii decembrie 1915, între institutul nostru de emisiune şi trei organizaţii economice ale Puterilor Centrale (Zentraleinkaufsgesellschaft g.m.b.H. din Berlin, Kriegsgetreide -Verkersanstalt din Viena şi Kriegsprodukten - Aktiengesellschaft din Budapesta) care se ocupau, printre altele, cu achiziţionarea de pe piaţa românească a cerealelor atât de necesare propriilor armate şi populaţiei civile.

[149] *Ibidem,* f.47-49.
[150] Victor Slăvescu, *op.cit.,* p.234.

Convenţia stipula faptul că Banca Naţională a României urma să schimbe organizaţiilor anterior menţionate, în intervalul 15 ianuarie-31 mai 1916, între 50 şi 70 milioane mărci, la un curs de 120 lei pentru 100 mărci. Organizaţiile amintite se obligau să transfere mărcile fie prin cec, fie prin vărsământ la Reichsbank - Berlin. Taxele de export care urmau să fie achitate către statul român urmau a fi plătite în monedă-aur sau în certificate-aur. Depozitul în aur putea să fie echivalentul a maximum 12 milioane mărci şi era considerat proprietatea exclusivă a B.N.R., care însă nu se putea folosi de el decât după 6 luni de la semnarea păcii. Dacă totalul taxelor de export ar fi depăşit 25 milioane mărci, atunci acestea urmau să fie plătite în aur în România.

La 22 februarie 1916 a fost semnată o nouă convenţie, mult mai detaliată, cea veche rămânând însă în vigoare. Suma pe care banca centrală se obliga de această dată să o schimbe era de 360 milioane lei la un curs de 117 lei pentru 100 mărci, mărcile urmând a fi vărsate într-un cont deschis la Berlin în conformitate cu instrucţiunile institutului nostru de emisiune. Acest cont urma să fie purtător de dobândă într-un cuantum de 5 la sută, spre deosebire de depozitele în aur care nu erau purtătoare de dobândă. Nu intrăm acum în toate detaliile tehnice ale acestei convenţii, dar menţionăm faptul că plăţile în aur se făceau la un curs de 123 lei pentru 100 mărci şi urmau a fi efectuate în tranşe de câte 10 milioane lei alternativ la Bucureşti şi Berlin.

O situaţie contabilă a B.N.R. din anul 1922 relevă că în acel moment banca centrală avea la Berlin, în depozitele de la Reichsbank următoarele depuneri: 52 106 862,35 mărci aur, 952 000 coroane aur şi 264 200 franci aur, echivalentul sumei de 80 469 650 lei aur. De asemenea, pe numele B.N.R. era şi un depozit în monedă de hârtie, în valoare totală de 383 374 299, 30 mărci.[151]

Vom detalia, în cele ce urmează, soarta depozitului de aur al B.N.R., Bibicescu jucând un rol central în recuperarea acestuia, aşa cum vom vedea.

[151] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 4/1916, f.544.

După încheierea Tratatului de pace de la Versailles, la 28 iunie 1919, Banca Națională a României a inițiat demersurile necesare în vederea recuperării depozitelor de la Berlin. A urmat o intensă corespondență cu Reichsbank prin care se reclamau pe lângă sumele menționate anterior şi dobânzile aferente depozitului în aur, deoarece partea română, într-o scrisoare din 30 septembrie 1920, semnată de guvernatorul I.G. Bibicescu şi secretarul general I. Rădescu, afirma că „acest aur nu a rămas neproductiv, fiind utilizat conform exigențelor guvernului german, după câte suntem informați." [152]

La 17 noiembrie 1920 conducerea B.N.R. s-a adresat din nou la Reichsbank, reclamând faptul că nu primise încă nici un răspuns la demersurile sale şi atrăgând atenția că, potrivit convenției din februarie 1916, ratificată de guvernul german şi de banca sa centrală, B.N.R. avea dreptul exclusiv să utilizeze în conformitate cu propriile interese depozitul pe care îl deținea la Berlin.[153]

La 21 decembrie 1920 conducerea Reichsbank a răspuns solicitării venite de la Bucureşti, confirmând existența depozitului în aur şi cuantumul acestuia şi afirmând: „Ținem la dispoziția dvs, aici, în termenii fixați prin convenții, depozitul în aur al Băncii Naționale a României la valoarea sa actuală." Partea germană preciza însă faptul că depozitul de aur fusese diminuat ca urmare a rambursărilor unor recipise-aur efectuate de către administrația germană de ocupație către Zentral Einkaufsgesellschaft. Aceste recipise-aur rambursate se ridicau la suma de 14 854 750 lei, aflată în posesia Reichsbank care se obliga să o înapoieze Băncii Naționale a României în acelaşi timp cu depozitul în aur.[154]

În ceea ce privea dobânzile pretinse de către partea română, germanii subliniau faptul că, potrivit Tratatului de pace de la Versailles, toate tranzacțiile efectuate de administrația de ocupație fuseseră anulate şi de aceea nu se puteau emite pretenții în acest sens. Doleanța B.N.R. ar fi fost acceptată numai în cazul în care ar fi vrut să primească echivalentul în mărci al depozitului în aur, dar la Bucureşti se dorea restituirea în natură.

[152] *Ibidem,* f.644.
[153] *Ibidem,* f.631.
[154] *Ibidem,* f.602.

I.G. Bibicescu, printr-o scrisoare datată 6 ianuarie 1921, se arăta mulțumit de faptul că Băncii Naționale a României i se recunoştea existența depozitului şi afirma că se dorea înapoierea lui de îndată ce circumstanțele ar fi permis-o. Nu era însă de acord cu punctul de vedere german în ceea ce priveşte dobânda. Chiar dacă convențiile încheiate prevedeau că depozitul nu producea dobândă, acesta, care era proprietatea exclusivă a B.N.R., fusese folosit de către administrația de ocupație pentru nevoile sale, fără acordul proprietarului de drept care cerea acum despăgubiri.

Conducerea Reichsbank a răspuns imediat acestei scrisori menținându-şi punctul de vedere în ceea ce priveşte depozitul în aur: nu se putea reclama dobânda decât dacă la Bucureşti se dorea rambursarea în monedă de hârtie.

Pentru reglementarea tuturor divergențelor de opinii ivite între cele două bănci centrale, o comisie formată din experți români s-a deplasat în capitala germană. Nu ştim, din nefericire, care au fost discuțiile purtate la Berlin, cert este faptul că la 9 noiembrie 1922, noul guvernator al B.N.R., Mihail Oromolu „constatând normalizarea condițiilor de transport a decis înapoierea la Bucureşti a depozitului de aur." Şi cum existau litigii asupra sumei de 14 854 750 lei aur, aşa cum am arătat, conducerea Băncii Naționale a României informa partea germană că se hotărâse să primească într-o primă fază depozitul în aur cu excepția acestei sume. Asupra problemelor aflate în discuție urma să se ia o decizie comună după ajungerea la o înțelegere.[155] La Berlin a fost trimis cenzorul Corneliu Cioranu, fost director în cadrul B.N.R., care trebuia să se pună de acord cu germanii asupra condițiilor de transport şi asupra formalităților care trebuiau îndeplinite. La 22 noiembrie 1922 guvernatorul Mihail Oromolu îi mulțumea acestuia pentru „succesul intervenției" sale.

O convenție pentru exportul a 80 000 vagoane de cereale a fost încheiată şi cu Marea Britanie. Englezii se obligau să plătească contravaloarea acestor cereale în lei şi, din acest motiv, a fost semnat un acord între I.G. Bibicescu şi sir G.H. Barclay, ministrul plenipotențiar al Marii Britanii la Bucureşti. Guvernul englez se

[155] *Ibidem,* f.564.

obliga să verse la Banca Angliei, pe numele Băncii Naţionale a României, 33 la sută din suma totală, adică 3,3 milioane lire sterline. Depozitul era recunoscut ca fiind proprietatea exclusivă a Băncii Naţionale a României. Restul de 6,7 milioane lire urma să fie acoperit prin deschiderea unui cont pe seama B.N.R. Disponibilul era purtătorul unei dobânzi de 5 la sută pe an, până la încheierea păcii.[156]

Bibicescu s-a arătat mulţumit că în urma negocierilor pe care le purtase obţinuse un curs avantajos pentru bancă. Astfel, conversiunea în lei a sumei depuse în aur urma să fie făcută la cursul de 26,22 lei pentru o liră sterlină, până la încheierea păcii, şi de 25,22 lei pentru o liră sterlină, după semnarea tratatului de pace.

Banca Naţională a României a sprijinit, încă de la înfiinţarea sa, economia ţării prin operaţiunile sale de scont. Evoluţia scontului evidenţiază probabil în cea mai clară şi sintetică manieră situaţia economică a statului român în cei opt ani în care I.G. Bibicescu s-a aflat la conducerea băncii centrale.

Astfel, în 1914 scontul a atins impresionantul nivel de 181 843 390, 28 lei, cu peste 64 milioane lei mai mult decât în anul precedent. În 1915 creşterea a continuat, dar într-o măsură mai mică.

În 1916 diminuarea fluxului afacerilor comerciale şi industriale, cauzată de război, a dus şi la o diminuare a scontului B.N.R., la 31 decembrie atingându-se un nivel cu mult inferior anilor precedenţi, de numai 127 650 503,44 lei.

Anul 1917 a reprezentat un an cu totul special în istoria băncii centrale: cu administraţia centrală mutată la Iaşi şi cu sediul din Bucureşti sub sechestru, institutul de emisiune a încercat să facă totuşi faţă atât solicitărilor tot mai presante venite din partea statului, cât şi celor venite dinspre actorii vieţii economice. Chiar dacă din a doua parte a anului operaţiunile sediilor din teritoriul aflat sub administraţia românească, cu excepţia celui din Iaşi, au

[156] Idem, dosar 135, f. 87; Constantin I. Băicoianu, *op.cit.,* vol.III, p.106.

fost sistate, scontul a atins totuşi suma de aproape 118 milioane lei.[157]

În cursul anului următor cifra scontului a scăzut dramatic, atingând cu puțin peste 70 milioane lei. Din 1919, după ce ostilitățile au fost încheiate, viața economică a început să reintre treptat în normal, fapt reflectat şi în dublarea scontului B.N.R. Trebuie avut în vedere că, pe lângă clienții din Vechiul Regat, au fost admise la scont şi firme din provinciile istorice unite.

Anii 1920-1921 au însemnat un sprijin masiv pe care Banca Națională a României, sub conducerea lui I.G. Bibicescu, l-a acordat economiei naționale, chiar în condițiile unei inflații galopante şi ale împrumuturilor acordate statului. Astfel, în 1920 scontul B.N.R. a atins cifra de 702 483 033,10 lei, iar în anul următor a crescut la 1 829 629 762,59 lei.[158]

Situația operațiunilor Băncii Naționale a României 1914-1915

Aşa cum am afirmat deja, în anul 1914, când Bibicescu a preluat conducerea Băncii Naționale a României, aceasta era o instituție cu baze solide. Probleme erau şi atunci, mai ales în condițiile în care mai multe voci se ridicau împotriva politicii monetare promovate de către institutul de emisiune. Era vorba însă mai ales de interesele cercurilor politice adversare liberalilor, care încercau prin orice mijloace să le discrediteze realizările.

Bibicescu, în lucrarea sa „Opt ani în Banca Națională a României", pe care a dat-o publicității în 1921, cu puțin timp înainte de a părăsi fotoliul de guvernator, afirma despre momentul instalării sale în fruntea instituției: „Îmi dam seama de răspunderea enormă ce luam asupra-mi, dar nu puteam să refuz sarcina. O primii dar, având conştiința răspunderii ce asumam în condițiuni atât de anevoioase şi cu totul noi pentru Bancă. De altfel, adversarii Băncii întețiseră

[157] *Rapoartele Consiliului de Administrație şi Consiliului de Cenzori către Adunarea Generală a acționarilor din 18 februarie 1918,* Iaşi, Tipografia „Dacia" Petru Iliescu, 1918, p.8.

[158] Pentru mai multe amănunte privind scontul B.N.R. vezi rapoartele anuale prezentate Adunării generale a acționarilor.

atacurile lor contra ei şi-mi impuneau datoria de a-i chema la realitate".[159]

Cel mai dur atac la care a trebuit să facă faţă Bibicescu imediat după ce a preluat conducerea institutului de emisiune a fost lansat de conservatorul I.N. Lahovary în şedinţa Senatului din 2 aprilie 1914. Lahovary, comparând politica Băncii Naţionale a României şi pe cea a Băncii Franţei, ajungea la concluzia că prima „a înstrăinat dreptul regalian al statului pe un blid de linte".[160] Omul politic conservator acuza faptul că banca centrală a statului român acordase dividende mai mari decât instituţia franceză similară şi, mai mult decât atât, afirma că acţiunile Băncii Naţionale a României erau artificial supraevaluate la bursă. Bibicescu a răspuns la toate acuzele, aducând argumente bine documentate, pe care le-a strâns într-un studiu de referinţă pentru istoria Băncii Naţionale, pentru istoria noastră financiară în general: „Rectificări şi constatări cu privire la Banca Naţională a României".

Aşadar, începutul mandatului de viceguvernator nu a fost liniştit, dar nimic nu anunţa ceea ce avea să urmeze. Desigur că nu vom reuşi să cuprindem în paginile ale acestui studiu numeroasele probleme interne ale instituţiei cu care s-a confruntat Bibicescu în timpul în care s-a aflat la cârma ei. Vom încerca să surprindem însă aspectele esenţiale, multe dintre ele inedite, care au făcut ca I.G. Bibicescu să fie considerat unul dintre cei mai importanţi conducători ai Băncii Naţionale a României.

Un prim episod a avut loc chiar la începutul anului 1915. B.N.R. contractase, la începutul anului 1914, la Berlin, un împrumut de 25 milioane mărci de la Disconto Gesellschaft, în vederea „măririi puterii de circulaţiune a Băncii".[161] Realizând că restituirea la termenul fixat a acestui împrumut reprezenta un efort extraordinar pentru institutul de emisiune, Bibicescu a negociat din timp cu bancherii germani termenii unei înţelegeri pe care i-a expus în lucrarea sa. Astfel, cele două părţi s-au înţeles ca 12 500 000 mărci

[159] I.G. Bibicescu, *Opt ani în Banca Naţională a României,* Bucureşti, f.e., 1921, p.4.
[160] I.G. Bibicescu, *Rectificări şi constatări cu privire la Banca Naţională a României,* Bucureşti, Imprimeria Băncii Naţionale a României, 1914, p.7.
[161] I.G. Bibicescu, *Opt ani în Banca Naţională a României,* Bucureşti, f.e., p.10.

să fie considerate „un credit pe accepție de trei luni cu începere de la 1 ianuarie 1915", restul de 12 500 000 mărci fiind considerat un portofoliu prelungit pentru încă trei luni.[162]

La expirarea termenului de trei luni însă, partea germană a somat B.N.R. să plătească împrumutul din cauza împrejurărilor politice excepționale, cu toate că avuseseră loc negocieri pentru o nouă prelungire. Mai grav era faptul că această cerere nu a fost comunicată direct Băncii Naționale a României, așa cum cereau uzanțele, ci prin intermediul Băncii Generale Române care, culmea, a mai şi supus-o aprobării consiliului ei de administrație. Această procedură, cu totul neobişnuită şi jignitoare, l-a determinat pe Bibicescu să decidă plata imediată a datoriei. Hotărârea viceguvernatorului i-a surprins pe germani care au încercat, prin intermediul reprezentantului lor la Bucureşti, să îl determine să se răzgândească, lucru care nu s-a întâmplat.

Bibicescu se temea că în spatele cererii germane se ascundeau cu totul alte interese, lucru pe care l-a subliniat de altfel explicit: „Că se urmăreau alte scopuri, am avut dovada în comunicarea făcută la Palat că Banca Națională nu-şi poate achita datoria, ceea ce nu era adevărat, așa încât lovitura ce a voit să ne-o dea Disconto Gesellschaft s-a întors contra ei".[163]

În 1915 situația stocului de aur al Băncii Naționale a României s-a îmbunătățit simțitor, ca urmare a contractelor încheiate cu reprezentanții Puterilor Centrale şi cu Marea Britanie, contracte despre ai căror termeni am amintit deja. O situație contabilă a B.N.R. din anul 1922 arată că în acel moment banca avea la Berlin, în depozitele de la Reichsbank, următoarele depuneri: 62 110 000 mărci aur, 925 000 coroane aur şi 2 764 200 franci aur, echivalentul sumei de 80 469 650 lei aur. De asemenea, pe numele BNR era şi un depozit în monedă de hârtie, în valoare totală de 383 374 299 mărci.[164] La acestea se mai adăuga aurul de la Moscova, echivalentul a 315 179 980,14 lei, şi cel pe care Banca

[162] *Ibidem,* p.11; contractul Cu Disconto Gesellschaft a fost negociat de guvernatorul Anton Carp şi directorul I.G. Bibicescu, care, de altfel, l-a şi finalizat.
[163] *Ibidem,* p.12.
[164] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 135, f. 67.

Naţională a României îl avea în depozitele Băncii Angliei, în cuantum de 98 105 800 lei.[165]

Mutarea sediului central al băncii la Iaşi – 1916-1918. Evacuarea tezaurului Băncii Naţionale a României la Moscova

Situaţia Băncii Naţionale s-a complicat foarte mult după intrarea României în război, în august 1916. La 1 septembrie, Bibicescu informa Consiliul General al băncii centrale asupra situaţiei disponibilului pe care aceasta îl avea depus în Germania şi Austro-Ungaria, care era pus sub sechestru fiind considerat ca aparţinând unui stat inamic. Astfel, Banca Naţională a României deţinea în cele două state, la diverse bănci, pe lângă aurul pe care deja l-am menţionat, 306 708 958 mărci şi 257 588 coroane.[166]

Din cauza desfăşurărilor total nefavorabile României de pe teatrele de operaţiuni, Bibicescu a propus Consiliului General evacuarea tezaurului B.N.R. din sediul său central de la Bucureşti în sediul sucursalei Iaşi. La 9 septembrie consiliul era informat că o parte din tezaur, însoţită de directorul Theodor Capitanovici, cenzorul Anghel Saligny, câţiva funcţionari şi de garda militară, fusese depusă în bune condiţii la Iaşi. Din nefericire, acesta a fost începutul unei istorii care nu şi-a găsit nici astăzi rezolvarea.

Situaţia de pe front agravându-se, la 29 septembrie 1916 viceguvernatorul a hotărât evacuarea tuturor valorilor băncii la Iaşi şi a adus pentru prima dată în discuţia Consiliului General eventualitatea strămutării sediului central al instituţiei în vechea capitală a Moldovei. Bibicescu discutase deja cu ministrul justiţiei Victor Antonescu asupra acestei chestiuni, ca şi despre necesitatea elaborării unui decret care să prevadă mutarea şi care să fie publicat împreună cu actul normativ referitor la evacuarea guvernului.

La 11 octombrie 1916 problema evacuării la Iaşi a centralei Băncii Naţionale a României a fost pusă pe ordinea de zi a Consiliului General. Bibicescu, expunându-le colegilor săi situaţia, îi ruga să ia

[165] *Raportul Consiliului de Administraţie şi Raportul Consiliului de Cenzori către Adunarea Generală a acţionarilor din 15 februarie 1920,* Bucureşti, Imprimeria Băncii Naţionale a României, 1920, p.4.
[166] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consilului General, dosar 135, f.90.

fără întârziere o hotărâre în această problemă, pentru că, în eventualitatea precipitării evenimentelor, consiliul nu mai putea fi convocat: „Consiliul General, având în vedere că Banca Națională fiind o bancă de emisiune trebuie să își aibă, potrivit legii, statutelor organice şi menirii sale, sediul în oraşul unde şi guvernul îşi are reşedința, hotărăşte că dacă guvernul îşi mută reşedința de la Bucureşti în alt oraş, strămută şi reşedința şi sediul legal şi de fapt al Băncii Naționale în acel oraş, în care loc va funcționa cu plenitudinea drepturilor şi puterilor ce are în virtutea legii şi statutelor sale şi cu care a funcționat până acum. Pentru această strămutare, nu va fi nevoie de o nouă deciziune a Consiliului; ea va putea fi considerată de drept efectuată prin simplul fapt al strămutării reşedinței guvernului în alt oraş”.[167]

Din nefericire, la jumătatea lunii noiembrie 1916 Bucureştiul a fost evacuat, autoritățile române, în frunte cu familia regală plecând în refugiu la Iaşi. Centrala Băncii Naționale le-a urmat, având la bază atât hotărârile adoptate în şedința Consiliului General, cât şi Înaltul Decret Regal nr.3120 din 17 noiembrie 1916.

Situația institutului de emisiune era însă foarte complicată pentru că, o dată cu plecarea la Iaşi, administrația era practic împărțită în două: în refugiu se afla viceguvernatorul I.G. Bibicescu, cu majoritatea Consiliului General şi o parte din funcționari, iar la Bucureşti rămăsese o delegație[168] însărcinată numai cu anumite operațiuni care trebuiau desfăşurate în continuare pentru bunul mers al instituției. Din acel moment începea cea mai grea perioadă din istoria Băncii Naționale a României.

Pe lângă cele două sedii centrale, Banca Națională mai avea însă numeroase sucursale şi agenții în sudul țării, amenințat de armatele inamice. Bibicescu transmisese încă din octombrie o circulară prin care funcționarii era chemați să rămână pe loc pentru a-şi continua activitatea. Indicațiile primite erau cât se poate de clare: „Vă rugăm a face deîndată o listă volantă de numărul titlurilor ce aveți sub orice formă şi a o pune în siguranță, undeva afară din bancă. /.../

[167] *Ibidem,* f.99.

[168] Conducerea sediului de la Bucureşti a fost încredințată unei delegații formate din directorii C.I. Băicoianu şi N.I. Bărbulescu şi din cenzorii C. Krupensky şi dr. C. Cantacuzino.

Veţi căuta a avea cât mai puţin numerar în casă. Nu veţi mai libera recipise la vedere, din contră veţi restitui valoarea celor emise, dacă titularii vor să primească. Veţi plăti pentru trei luni salariile personalului care rămâne pe loc fără nici o reţinere pentru Casa de împrumut a funcţionarilor. Veţi plăti cupoanele Rentei 5 la sută 1916. Dacă se va prezenta o trupă de ocupaţie veţi declara că Banca e instituţie particulară şi că averea ei e avere privată, iar nicidecum a statului. Dacă vor stărui să confişte sau să sechestreze, să încheiaţi proces-verbal cu declaraţiunea de sus, adăugând că vă supuneţi puterii".[169]

Situaţia nu a putut fi însă rezolvată atât de simplu, existând numeroase exemple de abuzuri ale ocupanţilor. La aceasta se mai adăuga faptul că liniile de comunicaţie cu Moldova erau întrerupte, astfel încât delegaţia de la Bucureşti, însărcinată cu puteri reduse, a trebuit să facă faţă situaţiei cu multă diplomaţie.

Însă cea mai gravă şi urgentă problemă pe care Bibicescu trebuia să o rezolve era cea a evacuării tezaurului Băncii Naţionale la Moscova. Nu ne-am propus să analizăm acest episod în amănunt (există numeroase lucrări pe această temă)[170], ci doar să înfăţişăm rolul pe care guvernatorul băncii centrale l-a avut în desfăşurarea evenimentelor.

La 1 decembrie 1916 Bibicescu a adus la cunoştinţa Consiliului General al băncii faptul că guvernul trata cu reprezentanţii ruşilor eventualitatea transferării tezaurului Băncii Naţionale în ţara vecină. Guvernatorul credea că aceste tratative, purtate de factorii români de decizie, erau binevenite pentru că guvernul „fiind reprezentantul ţării, are datoria de a se ocupa de tezaur care e garanţia circulaţiunii".[171]

[169] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 135, f. 102.

[170] Enumerăm trei dintre cele mai importante lucrări ştiinţifice dedicate acestei teme: Mihail Gr. Romaşcanu, *Tezaurul român de la Moscova,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1934; *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917),* Bucureşti, Editura Globus, 1993; Cristian Păunescu, Marian Ştefan, *Tezaurul Băncii Naţionale a României la Moscova. Documente,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, 1999.

[171] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 135, f.112.

În opinia lui Bibicescu erau două modalități prin care guvernul român putea evacua din țară tezaurul Băncii Naționale: fie în urma semnării unor protocoale cu institutul de emisiune şi respectiv cu ruşii, fie prin rechiziționarea aurului şi prin depunerea sa la Moscova în nume propriu. Prima variantă era cea agreată şi cea la care, într-un final, s-a recurs. Banca a impus condiții stricte pentru evacuarea tezaurului care se putea face numai dacă guvernul considera această problemă ca fiind „un interes superior de stat şi după tratări cu guvernul imperial rus prin care să se asigure paza şi păstrarea lui".[172]

Transportul valorilor băncii urma să fie efectuat sub supravegherea unei comisii compuse dintr-un director, un cenzor, casierul central al B.N.R. şi personalul considerat necesar. Comisia trebuia să fie însărcinată cu depunerea tezaurului într-un compartiment special de la Kremlin, una dintre chei rămânând în posesia unuia dintre membrii săi. Conducerea băncii centrale mai dorea ca în protocolul care urma să fie semnat să se stipuleze de către autoritățile ruseşti în mod expres faptul că tezaurul era şi continua să rămână proprietatea Băncii Naționale a României, „care va putea dispune de el conform cu interesele ei şi îl va putea inspecta, oricând, prin directorii sau cenzorii săi".[173]

Guvernul român a fost de acord cu condițiile impuse de banca centrală. A urmat o intensă corespondență între Bibicescu şi titularii ministerelor de finanțe şi de externe în vederea punerii la punct a detaliilor legate de transport. Guvernatorul a răspuns în termeni fermi presiunilor lui Emil Costinescu, ministrul de finanțe, care la 11 decembrie 1916 îl înştiința că în aceeaşi zi trebuia începută evacuarea spre Moscova: „Strămutarea tezaurului în țară străină, prezentând o gravitate excepțională, avem onoarea a vă aduce la cunoştință, Domnule Ministru, că conform votului Consiliului General al Băncii nu vom putea proceda la încărcarea tezaurului, adică la predarea lui în mâna unor funcționari străini, decât dacă ni se va comunica convențiunea încheiată cu Guvernul Imperial Rus pentru garantarea acestui tezaur şi autorizarea dată

[172] *Ibidem,* p.115.
[173] *Ibidem.*

unor anume funcţionari ai săi de a primi acele valori în numele şi sub responsabilitatea Guvernului Imperial Rus".[174]

În aceeaşi zi, Bibicescu a primit mai multe adrese oficiale de la Emil Costinescu, prin care era informat că, în urma tratativelor cu ministrul Rusiei la Iaşi, generalul A. Mossoloff, au fost primite toate asigurările necesare din partea Moscovei, urmând să fie încheiat şi un protocol în acest sens. Într-una din aceste adrese Costinescu spunea: „Vă comunic că puteţi expedia în toată liniştea stocul metalic al Băncii Naţionale la Moscova, spre a fi depus în tezaurul Împărătesc la Kremlin, căci, deosebit de trimiterea de la Petrograd a unui tren special cu gardă puternică pentru transportul acestui stoc, ministrul Rusiei, Domnul General Mossoloff, de faţă cu Directorul Dv. Domnul Danielopolu, s-a angajat a semna protocolul acestei operaţiuni aşa cum ne va conveni spre a ne da deplina asigurare atât pentru călătoria la ducere şi întoarcere, cât şi pentru păstrarea în tezaurul de la Kremlin".[175]

Tot la 11 decembrie 1916 Bibicescu i-a scris primului-ministru, Ion I.C. Brătianu, cu rugămintea de a înştiinţa oficial guvernul rus despre evacuarea tezaurului la Moscova. La 12 decembrie consiliul de miniştri a emis un jurnal prin care se afirma că „este nevoie să se pună în siguranţă în Rusia tezaurul Băncii Naţionale şi aprobă transportarea lui".[176]

Având toate aceste asigurări, Bibicescu a consimţit la încărcarea primului transport, operaţiune care s-a efectuat între 12 şi 14 decembrie 1916. Aurul a fost împachetat în 1 738 de casete, având valoarea de 314 580 456,84 lei aur. La această sumă se mai adăugau bijuteriile reginei Maria, evaluate la 7 milioane lei aur.

Evoluţia evenimentelor militare era însă departe de a fi favorabilă armatei române. La aceasta se mai adăugau şi evenimentele din Rusia, unde, după abdicarea ţarului, guvernarea devenise aproape o utopie. Autorităţile române, lipsite de informaţii pertinente şi încrezătoare în respectarea angajamentelor asumate de către partea rusă, au luat decizia, în vara anului 1917, înaintea marilor bătălii de

[174] *Ibidem*, f.116
[175] Cristian Păunescu, Marian Ştefan, *op.cit.,* p.153-154.
[176] *Ibidem,* p.155.

la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, să evacueze şi restul valorilor deținute de Banca Națională. La acestea se adăugau şi titlurile, efectele şi obiectele prețioase deținute de instituțiile bancare importante.[177]

La 27 iunie 1917, 24 de vagoane au fost încărcate cu un nou transport către Moscova. Trei dintre ele conțineau avutul Băncii Naționale, adică „188 de casete a căror valoare declarată era de 1 594 336 721,09 lei". [178] Aurul efectiv era în valoare de numai 574 523,57 lei, restul fiind titluri, efecte, depozite şi prețul arhivei evacuate. [179]

Evenimentele din Rusia au luat însă o turnură cu totul neaşteptată pentru soarta tezaurului român, bolşevicii preluând puterea în noiembrie 1917. Guvernul român încercase deja, pe mai multe canale, să stabilească o înțelegere cu aliații săi în vederea evacuării valorilor româneşti de la Moscova în Statele Unite. Tratativele s-au prelungit însă peste măsură, puterile occidentale nedorind să îşi ia angajamente ferme în privința tezaurului românesc. Nicolae Titulescu, ministru de finanțe în acel moment, credea, în mod teoretic, că evacuarea către Statele Unite se putea face cu Transsiberianul, dar, fără o garanție neechivocă privind soarta valorilor româneşti depuse la Moscova, Bibicescu a refuzat să consimtă un astfel de transport. Emblematic pentru lipsa totală a înțelegerii situației din Rusia de către guvernul român ni se pare trimiterea a 20 de jandarmi înarmați pentru a păzi clădirile în care se afla depus tezaurul României.

În cursul lunii decembrie 1917, Rusia bolşevică a rupt relațiile diplomatice cu România. Din acest moment soarta tezaurului a fost pecetluită. În pofida intervențiilor şi garanțiilor aliaților pe lângă noua putere, sovieticii au confiscat valorile româneşti depozitate la Moscova, declarând că le vor depune numai „în mâinile poporului

[177] Guvernul sfătuise aceste bănci să îşi verse numerarul la Banca Națională a României.

[178] Mihail Gr. Romaşcanu, *op.cit.,* p.40.

[179] Pe lângă valorile enumerate mai sus au mai fost trimise în capitala Rusiei lucrări de artă aparținând muzeelor sau din colecții particulare, obiecte bisericeşti, cărți rare, manuscrise şi documente ale Academiei Române, o parte din Arhivele Statului etc. Valoarea totală a acestora nu a fost niciodată stabilită cu exactitate, dar, conform evaluărilor specialiştilor, s-ar cifra în jurul sumei de 1 miliard dolari.

român muncitor". Acest lucru nu s-a întâmplat însă, problema tezaurului României de la Moscova fiind în continuare deschisă.

Extinderea reţelei Băncii Naţionale a României la nivelul întregii ţări – 1919-1921

O nouă provocare la care guvernatorul I.G. Bibicescu a trebuit să răspundă a fost legată de extinderea reţelei Băncii Naţionale a României la nivelul României Mari. Sarcina nu era deloc uşoară având în vedere condiţiile economice şi sociale după război, dar îndeplinirea ei era absolut necesară, înscriindu-se în efortul susţinut pe care autorităţile centrale de la Bucureşti îl depuneau pentru a integra noile provincii.

Primele sucursale au fost înfiinţate la Chişinău (5 ianuarie 1919) şi Cernăuţi (2 septembrie 1919). În Ardeal, la 6 noiembrie 1919, s-au înfiinţat şase sucursale în cele mai importante oraşe: Arad, Braşov, Cluj, Oradea, Sibiu şi Timişoara.[180]. Acţiunea s-a derulat cu destulă greutate atât din cauza lipsei localurilor, cât şi din cauza lipsei de personal.

În majoritatea cazurilor noile sucursale urmau să se instaleze în fostele localuri ale Băncii Austro-Ungare. Lichidarea acestei bănci s-a făcut în urma unor negocieri laborioase care au dus la semnarea unei convenţii între statul român şi succesoarele fostului imperiu. În ceea ce priveşte personalul, la înfiinţare, toate aceste noi sedii ale Băncii Naţionale aveau în componenţă doar trei funcţionari: un director, un contabil şi un casier. Directorii au fost numiţi dintre funcţionarii merituoşi ai băncii centrale de la sucursalele şi agenţiile din Vechiul Regat. Aceştia au fost împuterniciţi de Consiliul de Administraţie să facă toate demersurile necesare pentru ocuparea fostelor localuri ale Băncii Austro-Ungare şi toate formalităţile necesare pentru începerea operaţiunilor.[181]

La 17 martie 1921 Bibicescu a adresat o scrisoare directorilor din noile sedii prin care trasa câteva din liniile directoare pe care

[180] Până la sfârşitul anului 1921 au mai fost înfiinţate următoarele sucursale şi agenţii: 1920 – Satu Mare şi Târgu Mureş, 1921 – Lugoj, Sighet, Sighişoara, Şimleul Silvaniei, Bălţi şi Ismail.

[181] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 17/1920, f.273.

aceştia trebuiau să le urmeze în activitatea lor. Guvernatorul sublinia faptul că extinderea operaţiunilor băncii centrale la nivelul întregii ţări răspundea unei „nevoi adânci simţite de piaţa comercială şi industrială din acele regiuni", dând în acelaşi timp „o legitimă satisfacţie sentimentului naţional".[182]

Bibicescu îi îndemna pe conducătorii noilor sucursale să sprijine cu precădere întreprinderile comerciale şi industriale „care se preocupă serios de propăşirea economică naţională /.../ căci caracterul principal al instituţiei noastre este tocmai acela de instituţie economică naţională. Să încurajaţi deci iniţiativele naţionale, să împingeţi către o viaţă economică sănătoasă elementele româneşti; să întăriţi prin sprijinul ce daţi instituţiunile româneşti, fie create în acele regiuni, fie pe cele din Vechiul Regat care şi-au întins activitatea acolo".[183]

Guvernatorul atrăgea atenţia noilor directori să culeagă informaţii exacte despre proprietarii firmelor cu care intrau în contact, mai ales dacă aceştia nu erau de naţionalitate română, pentru a şti exact dacă „păstrau legături cu instituţiunile din ţările de la care au fost dezlipite ţinuturile româneşti, dacă au ca ţintă subordonarea comerţului sau industriei făcute aici, intereselor străine". Bibicescu, echilibrat în tot ceea ce făcea, sublinia însă că toate operaţiunile băncii trebuiau lipsite de şovinism.[184]

În finalul acestei scrisori, guvernatorul institutului de emisiune reamintea principiul conducător al Băncii Naţionale a României, care nu căuta cu orice preţ clientela „ci şi-o triază şi nu-i acordă creditul său decât în scop economic de producţie, de mişcare sănătoasă comercială şi industrială".[185] Bibicescu nu uita să atragă atenţia şi asupra comportamentului funcţionarilor, a căror „viaţă privată trebuie să fie de bună rânduială, făcând astfel ca reprezentanţii noştri acolo să fie puşi în primul rând al vrednicilor cetăţeni ai ţării".[186]

[182] Idem, dosar, 10/1919, f.281.
[183] *Ibidem.*
[184] *Ibidem.*
[185] *Ibidem,* f.282.
[186] *Ibidem.*

Asupra extinderii reţelei B.N.R. la nivelul întregului teritoriu naţional a revenit Bibicescu în aprilie 1921, când a avut loc la Bucureşti Congresul economic al ţinuturilor din Ardeal. Guvernatorul sublinia faptul că până în acel moment existau deja 11 sucursale ale băncii în această provincie, care acordaseră în decursul anului 1920 credite de peste 40 milioane lei.[187]

Pentru ca sucursalele şi agenţiile nou-înfiinţate să se bucure de sprijinul autorităţilor locale, I.G. Bibicescu s-a adresat în iunie 1920 ministrului de interne Take Ionescu. La rândul său, ministrul a înştiinţat printr-o circulară toate structurile din teritoriu pentru „a da cel mai deplin concurs pentru instalarea birourilor Băncii Naţionale în localurile Băncii Austro-Ungare".[188] Cu tot ajutorul venit din partea autorităţilor, preluarea acestor clădiri nu s-a dovedit a fi o sarcină uşoară. Chiar dacă fosta Bancă Austo-Ungară îşi încetase activitatea, localurile sale fuseseră transformate în locuinţe sau sedii de firme. Un exemplu relevant era sediul din Cernăuţi care nici în martie 1921 nu intrase în posesia Băncii Naţionale. Directorul acestei sucursale îl informa pe Bibicescu că în imobil erau instalaţi mai mulţi chiriaşi, fără forme legale, care aveau „legături cu diverşi membri mai mari şi mai mici ai autorităţilor locale", legături de care uzaseră în momentul în care se încercase evacuarea lor. Soluţia nu putea fi decât o hotărâre a guvernului, lucru care de altfel s-a şi întâmplat.[189]

Situaţia funcţionarilor din noile teritorii era şi mai grea decât a colegilor din Vechiul Regat, deoarece trebuiau să facă faţă atât lipsurilor cauzate de criza economică generală, cât şi faptului că erau obligaţi să închirieze locuinţe la sume exorbitante. În Vechiul Regat, de cele mai multe ori funcţionarii locuiau chiar în localurile băncii, cu excepţia sediului central. Acest sistem s-a extins şi la nou-înfiinţatele sucursale, iar pentru a veni în ajutorul salariaţilor, Bibicescu îi informa, printr-o telegramă, datată 5 septembrie 1921, că banca le punea la dispoziţie avansuri fără dobândă „pentru mobilierul strict necesar camerelor de locuit" în cuantum de 8 000 lei pentru cei necăsătoriţi şi 12 000 lei pentru cei căsătoriţi.

[187] „Argus", an XII, nr.2390/4 aprilie 1921.
[188] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 3/1913, f.460.
[189] Idem, dosar 26/1916, f.2.

Mobilierul trebuia să fie „nou, solid şi fără ornamentație. Puneți perdele şi transperantele necesare din stofă fără flori sau desene, închisă, potrivit cu localul Băncii, uniform la toate ferestrele, atât birouri, cât şi locuințe".[190]

Operațiunile bancare în noile sedii s-au desfăşurat la început mai greu, lucru firesc de altfel. Pe lângă problemele organizatorice pe care le-am enumerat mai sus existau şi probleme care țineau strict de viața economică a acestor provincii. Abia după ce era cunoscută în amănunt situația unei firme, sucursalele puteau face propunerile de creditare către centrala B.N.R., or acest lucru nu se putea realiza decât în timp. Se mai ridicau şi alte probleme, semnalate de Victor Slăvescu în lucrarea sa: metodele de lucru ale Băncii Naționale difereau de cele cu care erau obişnuiți clienții din provinciile unite, astfel încât acestea au trebuit explicate şi învățate pas cu pas. De asemenea, creditul lombard era aproape inexistent în aceste teritorii, din cauza lipsei totale a valorilor de stat sau a celor garantate de statul român.[191]

Cu toate dificultățile întâmpinate, inerente oricărui început, operațiunile sediilor Băncii Naționale din Transilvania, Basarabia şi Bucovina au cunoscut o creştere spectaculoasă. Numai scontul a crescut de la aproximativ 390 milioane în 1919 la 4 miliarde lei în 1921, ajungând la peste 20 miliarde lei în 1923.[192] În acelaşi timp, nu trebuie să uităm aportul esențial al acestor sucursale şi agenții la operațiunea de unificare monetară.

Mărirea volumului de operațiuni ale Băncii Naționale a României a făcut ca sediul centralei din Bucureşti să devină neîncăpător. Din acest motiv, în iulie 1921, Consiliul General a aprobat achiziționarea unui teren viran şi a unei construcții din Calea Dorobanților nr.36-38, unde urmau să fie construite clădiri pentru ateliere, garaje şi locuințe pentru personal.[193] Bibicescu a fost şi el direct afectat de extinderea operațiunilor băncii. Este ştiut faptul că în clădirea

[190] Idem, dosar 23/1916, f.235.
[191] Victor Slăvescu, *op.cit.,* p.316.
[192] *Ibidem.*
[193] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 138, f.89; pe acest teren s-a construit în perioada interbelică o clădire cu apartamente pentru angajații băncii, cunoscută sub numele de Blocul Zodiac.

Vechiului Palat al B.N.R. exista un apartament în care locuia guvernatorul. Acest lucru s-a întâmplat însă numai până în noiembrie 1921 când, printr-o hotărâre a Consiliului General, aceste spaţii au fost destinate birourilor funcţionarilor. În aceste condiţii, I.G. Bibicescu s-a mutat în strada Mircea Vodă nr. 51, într-un imobil cumpărat de bancă cu preţul de 2 400 000 lei.

Imediat după sfârşitul conflagraţiei banca s-a confruntat cu tot mai multe voci care îi contestau poziţia. Fenomenul, aşa cum am văzut, nu era unul nou. Bibicescu era însă conştient de faptul că era necesară o modificare a legii şi statutelor Băncii Naţionale a României şi, de aceea, în ianuarie 1920 i-a prezentat ministrului de finanţe, Aurel Vlad, un proiect. Guvernatorul, având aprobarea Consiliului General, propunea mărirea capitalului social al băncii centrale la 100 milioane lei. De asemenea, una dintre cele mai importante propuneri se referea la cedarea către stat, cu titlu gratuit, a 12 000 de acţiuni ale B.N.R., care urma astfel să redevină o bancă cu capital mixt.[194] Procentul de beneficiu acordat statului urma şi el să fie mărit de la 30 la 40 la sută.

Iată cum îşi motiva Bibicescu propunerile: „Este în interesul general ca institutul de emisiune al monetei naţionale să fie întemeiat chiar de la începutul activităţii sale în tot teritoriul României întregite pe bazele cele mai solide, pentru întărirea creditului general şi pentru ca şi cetăţenii noi ai ţării să aibă nestrămutată credinţă în această Instituţiune naţională, care constituie într-adevăr stâlpul vieţii economice a ţării. /.../ Nu găsim că ar mai fi azi nevoie să cercetăm şi să discutăm dacă este preferabilă o bancă de stat sau o bancă particulară cu privilegiul emisiunii. Foarte rar se mai aude glasul etatiştilor, aşa de strălucit s-a văzut ce periculos ar fi fost dacă în aceste împrejurări aparţinea Statului dreptul emisiunilor de monetă. /.../ Schimbările fundamentale aduse de război în viaţa economică de pretutindeni, forţat vor crea şi la noi tendinţe de tot felul. Aceasta ne determină să ne gândim a pune cât mai mult Instituţiunea de emisiune a ţării la adăpost de orice influenţe, care ar putea fi călăuzite de alte interese, decât de interesele

[194] Statul nu mai era acţionar al băncii din 1901, hotărâre pe care Bibicescu o considera greşită. Abia în 1925 statul a redevenit acţionar, cu o treime din acţiunile B.N.R.

noastre naţionale. În acest scop prevedem noua dispoziţie din statute ca toate acţiunile Băncii Naţionale să fie nominative, iar în Adunările Generale să nu poată participa decât acţionari români".[195]

Propunerile guvernatorului, deşi perfect îndreptăţite, au rămas fără ecou pe moment, abia în 1925 aducându-se o serie de modificări legii constitutive a băncii şi statutelor sale.

Fabricarea bancnotelor 1914-1921

Banca Naţională a fost obligată în intervalul 1914-1921 să îşi sporească în mod continuu emisiunea de bancnote, din motive politice şi economice pe care le-am detaliat în parte în paginile anterioare. Această majorare a numărului de însemne monetare a adus însă cu sine şi o mulţime de probleme tehnice, a căror rezolvare nu era deloc uşoară în condiţii de război. Bibicescu s-a implicat, cum era şi firesc, în soluţionarea acestor problemele.

Lipsa acută de monedă a determinat Consiliul General să aprobe punerea în circulaţie a biletelor de 5 lei, respectiv 1, 2 şi 10 lei în iulie 1914, respectiv martie 1916. De asemenea, în februarie 1916, s-a aprobat punerea în circulaţie a unei bancnote cu valoarea nominală de 500 lei. Cererea pentru aceste bancnote era foarte mare, o sarcină în plus care trebuia rezolvată de către B.N.R. prin Serviciul Fabricării Biletelor. Prin punerea lor în circulaţie Bibicescu sperase să scoată la suprafaţă monedele divizionare. La 10 noiembrie 1916 guvernatorul a fost obligat să recunoască că măsura luată nu a avut efectul aşteptat, ci chiar pe cel contrar, bancnotele de valori mici lipsind acut de pe piaţă. De aceea, Bibicescu cerea aprobarea Consiliului General pentru o nouă emisiune de astfel de însemne monetare.[196]

Situaţia a devenit chiar foarte gravă din moment ce, în februarie 1917, Banca Naţională a României a lansat un apel în presă prin care cetăţenii erau îndemnaţi să nu mai tezaurizeze bancnotele: "Fiecare particular, împins de o teamă nejustificată ţine la el acasă

[195] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 137, f.138-139.
[196] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 136, f.110.

un număr mare de bilete fără un cuvânt legitim. /.../ Este o datorie patriotică pentru fiecare cetăţean să nu ţină acasă fără nevoie bilete de bancă".[197] Publicul era rugat să depună banii la sediile BNR, banca obligându-se să elibereze carnete de cecuri fără să perceapă nici un comision. Apelul semnat de Bibicescu nu a avut însă efectul scontat.

După ocuparea sudului ţării de către armatele germane şi evacuarea sediului B.N.R. la Iaşi, imprimarea bancnotelor la imprimeria din Bucureşti devenise, în mod evident, imposibilă. Toate utilajele au fost preluate de către germani, care le-au folosit la tipărirea biletelor Băncii Generale Române. Din acest motiv, Bibicescu, în numele Băncii Naţionale, a intervenit pe lângă Ministerul Afacerilor Străine pentru a se lua legătura cu Banca Franţei, în speranţa unei eventuale colaborări. Demersurile sale au avut succes, la 7 decembrie 1916 ministrul României la Paris, I.N. Lahovary, informându-l pe guvernator că partea franceză acceptase tipărirea biletelor de 100 şi 20 lei. De asemenea, Lahovary îl informa pe guvernator, aflat la Iaşi, că urmau să ajungă în ţară mai multe lăzi cu hârtie filigranată pentru imprimarea bancnotelor româneşti, în conformitate cu contractele antebelice.

La Banca Franţei s-au tipărit bancnote româneşti pe tot parcursul anului 1917. Astfel, în martie, Lahovary anunţa trimiterea a zece lăzi cu bancnote. Cele zece lăzi conţineau 80 milioane lei în bancnote de 100 lei şi fuseseră trimise Băncii Angliei care se însărcinase cu expedierea lor la Petrograd, de unde urmau a fi preluate de către partea română.[198] Pentru a se ajunge la această soluţie, Lahovary apelase la colegul său de la Londra, Nicolae Mişu. Acesta intervenise pe lângă Amiralitatea engleză pentru ca transportul să fie efectuat pe unul din vasele sale. Transportul a fost asigurat la Paris, de către ambasadorul român, pentru suma de 200 000 franci şi a fost însoţit din partea băncii de către Alexandru Zeuceanu.[199] Documentele timpului mai vorbesc despre alte două transporturi venite de la Banca Franţei, unul în septembrie (opt lăzi conţinând bancnote de 20 lei) şi altul în luna noiembrie 1917 (era

[197] Idem, fond Secretariat, dosar 21/1916, f. 503.
[198] Idem, dosar 5/1880, f.33.
[199] Idem, fond Procesele – Verbale ale Consiliului General dosar 136, f.93.

vorba de 21 de lăzi, fără a specifica ce fel de bancnote conţineau acestea).

Bibicescu era însă conştient că soluţia imprimării biletelor BNR în Franţa era provizorie, având în vedere atât dificultăţile legate de transport, cât şi evoluţiile de pe front. De aceea, în februarie 1917, a fost trimisă la Petrograd o delegaţie compusă din patru membri şi condusă de inginerul Gheorghe Dobrovici, şeful Serviciului Fabricarea Biletelor. Acesta, după tratativele purtate cu autorităţile ruse, îl informa pe guvernatorul B.N.R., în martie 1917, că obţinuse acordul pentru imprimarea bancnotelor româneşti. La 16 martie preciza chiar faptul că deja erau instalate clişeele, iar tipărirea putea începe în maximum trei zile.[200] Până la sfârşitul lunii iunie 1917 la Petrograd a fost imprimată o importantă cantitate de bilete de 1, 2, 5, 20 şi 100 lei, care a fost transportată la Iaşi în trei tranşe.[201]

În vara anului 1917 tipografiile din Petrograd nu au mai putut onora comenzile care veneau din partea Băncii Naţionale a României, aşa că Theodor Capitanovici şi inginerul Dobrovici îi propuneau în scris lui Bibicescu ca Banca Naţională să achiziţioneze o tipografie la Moscova. Consiliul General a aprobat această propunere la 24 august 1917, fiind cumpărată, contra sumei de „210 000 ruble plus comisionul şi cheltuielile" tipografia E.I. Pitchanguine.[202]

Această tipografie a lucrat până la sfârşitul anului 1917, Dobrovici scriindu-i în câteva rânduri lui Bibicescu pentru a-i cere să-i trimită câţiva muncitori tipografi.[203] Consiliul General al B.N.R. a aprobat, în august 1917, punerea în circulaţie a biletelor de 5 şi 100 lei, tipărite la Moscova.

Printr-o scrisoare, datată 10 octombrie 1917, Bibicescu îl informa pe Capitanovici, aflat în continuare la Moscova, că se hotărâse ca în capitala Rusiei să se tipărească numai biletele cu valoarea de 5 şi

[200] *Ibidem*, f. 11.
[201] Cristian Păunescu, Marian Ştefan, *op.cit.,* p.25.
[202] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 5/1880, f.33.
[203] Într-una din aceste scrisori aflăm că şi soţia guvernatorului B.N.R., Alexandrina Bibicescu, se afla în luna august 1917 la Moscova, în refugiu, dar nu se putea acomoda cu modul rusesc de viaţă, dorind să se întoarcă cât mai grabnic la Iaşi.

100 lei, cele de 1, respectiv 2 lei, urmând a fi imprimate la Iaşi. De asemenea, guvernatorul îi atrăgea atenţia delegatului băncii să distrugă toate resturile de hârtie care ar fi rezultat în urma procesului de tipărire.[204]

După preluarea puterii de către bolşevici, tipografia B.N.R. din Moscova a fost confiscată. S-a reuşit totuşi trimiterea în ţară a biletelor imprimate, a unei părţi din hârtia destinată tipăririi şi a mai multor materiale tipografice. În capitala Rusiei au rămas însă toate utilajele şi patru lăzi cu câte 7 000 foi a 25 de bilete de 1 leu, complet imprimate şi numerotate, dar negrifate.[205]

Bancnotele tipărite în Rusia au circulat câţiva ani după încheierea războiului, chiar dacă la 20 decembrie 1919 Bibicescu semnase o circulară către toate sediile B.N.R. prin care cerea ca pe măsură ce acestea erau prezentate la ghişeele băncii să fie reţinute şi expediate centralei.[206] O încercare similară mai avusese loc în vara anului 1919, când semnase un ordin de retragere din circulaţie a acestor bancnote, guvernatorul rugându-i în acelaşi timp pe funcţionarii care urmau să efectueze operaţiunea să cerceteze modul în care deţinătorii intraseră în posesia lor.[207]

Consiliul General al Băncii Naţionale a hotărât, în octombrie 1921, ca biletele de 5 şi 100 lei tipărite la Moscova să fie retrase în termen de trei luni, începând cu 1 ianuarie 1922, dar se pare că măsura nu a putut fi aplicată în totalitate, din moment ce în noiembrie 1925 acelaşi organism hotăra ca termenul limită până la care se poate face preschimbarea biletului de 100 lei, imprimat în Rusia, să fie 1 ianuarie 1926.

În martie 1918 s-a aprobat tipărirea la Iaşi a biletului de 100 lei, operaţiune care se desfăşurase până atunci dincolo de graniţele ţării. După terminarea războiului şi revenirea centralei B.N.R. la Bucureşti, reluarea imprimării bancnotelor a fost una dintre cele mai spinoase probleme care se ridica în faţa guvernatorului. Bibicescu l-a însărcinat pe directorul George G. Danielopolu, care

[204] Cristian Păunescu, Marian Ştefan, *op.cit.,* p.255.
[205] *Ibidem,* p.25; mai multe detalii despre soarta acestei tipografii vezi în lucrarea citată, p.52-58.
[206] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 6/1919, f.171.
[207] *Ibidem,* f.176.

făcea parte din delegația română prezentă la Conferința de Pace de la Paris, să negocieze cu Banca Franței pentru a obține hârtie pentru imprimarea bancnotelor de 20 şi 100 lei.

Generalul N.C. Constantinescu, cenzor al băncii, l-a informat pe guvernator despre misiunea lui Danielopolu la Paris, ca şi despre întreaga atmosferă de la Conferința de Pace, într-o scrisoare datată 3/16 aprilie 1919, document rămas inedit până astăzi. Generalul constata că viața în capitala Franței era de trei ori mai scumpă decât înainte de război, fenomen care se înregistra de altfel şi la Bucureşti. „Populațiunea de aici este foarte enervată că nu se mai termină cu încheierea păcii şi cu toate acestea, toți lucrează din răsputeri şi fără preget ca să se poată hotărî cât mai repede toate condițiunile ei. Se pare că Wilson, cu teoriile lui, dă mult de lucru celorlalți, care de altfel nici ei nu sunt comozi. Şi Clemenceau cu spiritul lui practic şi energia ce are, trebuie să țină piept tuturor. /.../ Danielopolu este foarte ocupat, fiind un factor important, dacă nu cel mai important care dă cu adevărat concurs real țării şi băncii noastre. El este aşa de muncit şi hărțuit încât de mult a voit să se înapoieze în țară şi să reia serviciul la bancă, dar primul ministru l-a împiedicat. /.../

El mi s-a plâns că a pierdut ocazia de a face două împrumuturi statului foarte favorabile, din cauză că ministrul nostru de finanțe, (Oscar Kiriacescu – n.n.), nu a răspuns la telegramele ce i s-au dat şi la care cerea să i se dea aprobarea. Nici azi Danielopolu nu are răspunsuri la telegrame repetate de trei-patru ori în timp de o lună. Dl. Băicoianu a plecat de aici şi, după cum spune Danielopolu, activitatea sa s-a redus la a atrage atenția lui şi lui Victor Antonescu să stăruie a ridica valuta noastră, ca şi cum aceştia nu ar fi avut aceasta în vedere, fără a li se mai atrage atenția, lucru ce pare că i-a indispus. /.../

Mi s-a spus că Banca Franței imprimă asemenea bilete (de 20 şi 100 lei – n.n.) conform comenzii date de dumneavoastră şi că o mare parte din acestea sunt deja imprimate şi vă roagă (Danielopolu – n.n.) să-i scrieți cum să le trimită, cantitatea imprimată fiind de peste un vagon. Cu trenul nu se poate trimite o cantitate aşa de mare şi mai rămâne decât pe apă, cu unul din vapoarele serviciului nostru maritim. În tot cazul, Danielopolu

spune că trebuie să destinaţi cel puţin un funcţionar al băncii care să se ocupe şi să însoţească acest transport”.[208]

În continuarea scrisorii, generalul Constantinescu nu mai face referire la imprimarea bancnotelor româneşti în Franţa, dar aduce în discuţie câteva elemente extrem de interesante care merită reliefate. Astfel, din document se desprinde marele interes pe care Bibicescu îl avea faţă de orice material care conţinea referire la ţara noastră. Danielopolu îi trimisese deja studiile şi articolele despre România editate în timpul războiului, urmând ca cele tipărite după încetarea ostilităţilor să îi fie expediate pe măsura apariţiei lor.

Cenzorul B.N.R., generalul N.C. Constantinescu, vorbeşte şi despre memoriile pe care delegatul băncii, George G. Danielopolu, le prezentase în faţa oficialilor prezenţi la Conferinţa de Pace: „În cererile de despăgubire s-au cerut atât banii ce banca avea în Belgia, sechestraţi de nemţi, cât şi aurul şi mărcile de la Berlin, ca şi coroanele austriece. În ce priveşte tezaurul din Moscova, nu numai că a cerut înapoierea lui, ca şi a banilor ce avem în ruble pe la diferite bănci ruseşti şi costul tipografiei, dar încă prin un memoriu trimis Comisiunii celor patru, făcut în prezenţa mea, a cerut să se facă germanii răspunzători de înapoierea valorilor din Rusia, adăugând că şi Regina are valori de şapte milioane (cu aprobarea ei). Ideea de a face şi pe germani, care sunt în buni termeni cu Lenin, să se intereseze de avutul băncii de la Moscova şi din Rusia, cred că este cum nu se poate mai nimerită şi va fi desigur foarte bine primită de Consiliul celor patru, care şi ei au garantat, uşurându-le astfel sarcina luată.

Ceva mai mult, prin alt memoriu-protest, s-a atras atenţiunea Comisiunii de patru că germanii, care au clişeele biletelor emise de Banca Generală, continuă a falsifica şi pune în circulaţiune asemenea bilete şi a cerut confiscarea acestor clişee de către delegaţii francezi la Berlin. În ce priveşte scoaterea tuturor biletelor emise de Banca Generală din circulaţiune, a cerut să se plătească o sumă în aur sau devize – franci, dolari sau lire sterline”.[209]

[208] Idem, dosar 1/1913, f.18-19.
[209] *Ibidem.*

Din nefericire nici una dintre doleanţele prezentate în memoriile trimise în numele Băncii Naţionale a României în faţa Conferinţei de Pace nu a avut succes.

În general, bancnotele B.N.R. erau tipărite pe hârtie de ramie[210], dar în septembrie 1919 acest lucru devenise imposibil. Hârtia de ramie era de bună calitate, însă avea marele dezavantaj că se fabrica într-un timp îndelungat. Or, banca centrală avea nevoie de o cantitate mare de monedă în perspectiva unificării monetare. În aceste condiţii, Bibicescu a decis, după ce a studiat documentaţia sosită de la Banca Franţei, uzinele Perrigot Masure şi Papeteries du Marais, să înlocuiască hârtia tradiţională cu alta, de şifon, din care se putea obţine în scurt timp o cantitate de 30 de ori mai mare decât din cea clasică. Guvernatorul a informat Consiliul General asupra acestei decizii la 2 septembrie 1919. În procesul-verbal încheiat cu acest prilej se afirmă: „Administraţiunea crede că, fără a se renunţa la hârtia de ramie, a cărei fabricaţiune va continua, s-ar putea admite pasta de cârpă pentru o parte din bilete până când împrejurările potrivnice vor înceta. Se propune a se comanda din pasta de şifon, în aceleaşi dimensiuni şi filigrane ca şi cele în ramie, 72 milioane bilete de 20 lei, 12 milioane bilete de 100 lei, 4 milioane bilete de 500 lei, iar vechea comandă de 5 milioane bilete de 5 lei să fie majorată la 30 milioane bilete”.[211]

La 20 ianuarie 1920 comisarul guvernului pe lângă Banca Naţională, Grigore Eremie, a informat Consiliul General că a fost comandat în Statele Unite „un stoc de bilete”. Consiliul a cerut explicaţii asupra acestui stoc, deoarece nu exista nici o specificaţie dacă era vorba despre „bilete de pus în circulaţie sau titluri de stat”.[212] Nu am găsit deocamdată nici un detaliu suplimentar în documentele de arhivă asupra acestei comenzi, dar era vorba în mod cert de bancnote, din moment ce în ianuarie 1924 acelaşi

[210] Ramia este o plantă textilă cultivată în zonele subtropicale din sud-estul Asiei, cu fibre lungi, elastice şi rezistente.
[211] Arhiva B.N.R., fond Procesele – Verbale ale Consiliului General, dosar 137, f.87.
[212] Idem, fond Secretariat, dosar 5/1880, f.34.

Consiliu General hotăra ”distrugerea biletelor fabricate în America, de către Serviciul Contabilitatea Biletelor”.[213]

În martie 1920 Bibicescu a expediat mai multe scrisori către Banca Națională a Belgiei şi către Banca Franței prin care guvernatorii celor două instituții erau informați despre vizita pe care urma să o efectueze directorul Constantin I. Băicoianu. Acesta avea misiunea de a stabili contracte în baza cărora o parte din bancnotele B.N.R. să poată fi tipărite în cele două țări.[214] Cert este că în luna aprilie 1920, la Paris se tipăreau bancnote de 20 şi 100 lei, Bibicescu informându-l pe Băicoianu că îi erau trimise noi clişee pentru această operațiune.[215]

Este interesant de semnalat că, la 14 iunie 1920, Bibicescu a informat Consiliul General asupra unui contract pe care îl semnase cu atelierele imprimeriei „Cartea Românească”, unde urmau să fie tipărite bancnote cu aceleaşi valori nominale. Explicația rezidă în faptul că, pregătindu-se operațiunile în vederea unificării monetare, necesarul de bancnote era foarte mare şi nu putea fi acoperit numai cu cele tipărite în străinătate.

În vara anului 1921 Consiliul General al B.N.R. a aprobat propunerea lui Bibicescu de a emite un nou tip de bancnotă cu valoarea nominală de 500 lei. Această nouă bancnotă trebuia să o înlocuiască pe cea cu aceeaşi valoare emisă în 1916 şi urma să fie imprimată după schițele făcute de Nicolae Grigorescu. Noul bilet a fost însă pus în circulație abia în toamna anului 1925.

Bancnotele Băncii Naționale a României nu se aflau, după încheierea războiului, într-o stare prea bună. Din acest motiv trebuia să se recurgă frecvent la anularea celor deteriorate într-o măsură semnificativă. Această operațiune făcea însă ca numărul biletelor aflate în circulație să scadă, în condițiile în care, aşa cum am văzut, existau numeroase dificultăți în fabricarea unora noi. De aceea, în mai multe rânduri, guvernatorul B.N.R. a trimis circulare

[213] *Ibidem.*

[214] Este ştiut faptul că colaborarea cu Banca Franței data din 1880, încă de la primele emisiuni de bancnote ale B.N.R. Existase însă o colaborare şi cu Banca Națională a Belgiei unde au fost tipărite bilete de 20 lei în anul 1913, fapt mai puțin cunoscut.

[215] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 3/1913, p.424.

către sediile băncii pentru a impune regulile după care se putea realiza anularea unei bancnote. Funcționarii erau rugați să aibă cea mai mare grijă în mânuirea bancnotelor, care în momentul transportării lor, trebuiau legate şi sigilate conform anumitor reguli. De asemenea, în noiembrie 1921, se atrăgea atenția asupra faptului că de multe ori erau anulate bancnote care mai puteau fi puse în circulație: „În afară de prețul destul de ridicat ce ne costă fabricarea biletelor noastre, mai avem de suportat şi taxele poştale cu expedierea lor, în total lei 2,30 la mie, plus costul casetelor, ceară etc. Urmează deci ca anularea biletelor să se facă cu cea mai mare atenție şi vă rugăm din nou a nu anula decât numai acele bilete care într-adevăr nu mai pot circula".[216]

Relațiile guvernatorului I.G. Bibicescu cu funcționarii Băncii Naționale a României

O latură importantă a activității de guvernator a lui Bibicescu are în vedere relațiile cu funcționarii B.N.R. Bibicescu cunoştea din interior standardele angajaților, ca şi problemele cu care aceştia se confruntau. Declanşarea războiului a însemnat automat şi scumpirea vieții aşa că, la 15 martie 1915, la propunerea viceguvernatorului, Consiliul General a aprobat acordarea unui ajutor egal cu cuantumul unui salariu tuturor funcționarilor, la care s-au mai adăugat anumite sporuri. Bibicescu a ținut să sublinieze că aceasta „nu va constitui însă un precedent şi în acest scop, circulara ce se va adresa sediilor va spune funcționarilor că cel mai sigur ajutor şi-l pot da singuri, printr-o economie strictă zilnică".[217] Situația economică a țării în următorii ani a contrazis însă afirmațiile sale atât de ferme.

Evacuarea sediului central al băncii la Iaşi a adus cu sine alte probleme, de natură financiară, la care funcționarii trebuiau să facă față. Vechea capitală a Moldovei devenise un oraş aglomerat, în care chiriile atingeau sume exorbitante. De aceea, la 1 decembrie 1916 conducerea Băncii Naționale a României a decis să plătească chiria tuturor funcționarilor evacuați din Bucureşti, până la un

[216] Idem, dosar 6/1919, f.162.

[217] Idem, fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 135, f.37; sporurile variau între 20 şi 50 la sută în funcție de starea civilă a funcționarilor şi de numărul de copii pe care aceştia îi aveau.

cuantum de maximum 300 lei/lună. De asemenea, angajaţilor le-au fost mărite salariile, acordându-li-se şi diurne. De aceleaşi avantaje se bucurau şi membrii Consiliului General.[218]

La Bucureşti situaţia băncii centrale, implicit a funcţionarilor, era şi mai complicată din cauza instituirii sechestrului, în martie 1917, de către autorităţile militare germane. Atât conducerea sediului din Bucureşti al B.N.R., cât şi directorii sucursalelor şi agenţiilor băncii din teritoriul ocupat nu au primit nici un act prin care să se constate că au fost deposedaţi de numerarul şi valorile de care răspundeau. Având în vedere condiţiile în care autorităţile de ocupaţie au procedat la înfiinţarea sechestrului, cei patru reprezentanţi ai Consiliului General al băncii care au rămas în capitală au considerat inutil orice demers materializat în forma unui eventual memoriu de protest.[219]

Întreaga activitate normală a băncii a avut de suferit în condiţiile în care germanii au oprit orice operaţiune de scont, au redus până la limita minimă împrumuturile pe efecte (în procesul-verbal al Consiliului General din 2 aprilie 1917 se preciza că „numai cu mare dificultate Dl. Director poate obţine mici împrumuturi pe efecte"), iar depozitele la vedere practic nu mai existau. Soarta funcţionarilor era foarte grea: o mare parte dintre ei au fost concediaţi, germanii interzicând plata pensiilor mai mari de 150 lei, ca şi plata drepturilor băneşti cuvenite familiilor celor mobilizaţi şi ale conducerii sediului B.N.R. din Bucureşti. Documentele de arhivă menţionează faptul că directorul delegat N.I. Bărbulescu, „la alegerea personalului care urma să rămână sau să fie concediat, operaţiune penibilă, a avut drept criteriu lipsa de mijloace şi nevoile funcţionarilor şi, de comun acord cu şefii de serviciu a ales în majoritate pe cei cu mai multe nevoi. /.../ Domnii Bălţăţeanu, de la Scont, Niţescu de la Secretariat şi Ecaterina Teodorescu de la Bilete, au pus la dispoziţia Direcţiunii posturile ce ocupă şi au cerut să fie înlocuiţi cu alţi colegi. În felul acesta s-a obţinut de la germani a se menţine un număr mai mare de

[218] *Ibidem,* f.112-113; funcţionarii cu salarii de până la 300 lei au primit o diurnă egală cu salariul; cei cu câştiguri între 300 şi 500 lei aveau dreptul la o diurnă fixă de 300 lei, iar angajaţii care depăşeau un salariu de 500 lei primeau o diurnă de 450 lei/lună.

[219] *Ibidem,* dosar 136, nenum.

funcționari a căror retribuțiune totală nu depăşeşte suma ce primeau cei ce s-au retras dintr-un spirit de solidaritate".[220]

Câțiva dintre funcționarii îndepărtați de germani au fost reprimiți în mod tacit în serviciu, în cursul anului 1917, fiindu-le plătit salariul de „Dl. Director Bărbulescu în contul Administrațiunii Centrale".[221]

În octombrie 1917 conducerea sediului din Bucureşti a acordat noi sporuri pentru a-i ajuta pe funcționari să suporte mai uşor scumpirea exagerată a mărfurilor de primă necesitate. Această măsură nu a rezolvat însă situația, din moment ce în februarie şi martie 1918 angajații au înaintat două memorii prin care cereau mărirea salariilor. Aceste documente i-au fost trimise lui Bibicescu la Iaşi, care le-a supus votului Consiliului General. Conducerea B.N.R., analizând solicitările venite din partea personalului, a decis să acorde o „primă de scumpete" pentru funcționarii din teritoriul ocupat în cuantum de 25 la sută din salariu.[222] La sfârşitul anului 1918 guvernatorul a propus acordarea unui nou spor pentru personalul băncii, cuprins între 40 şi 60 la sută.

După încheierea războiului, România s-a confruntat cu o criză economică fără precedent, apogeul fiind atins în 1919-1920. În decembrie 1918 centrala băncii a revenit la Bucureşti, confruntându-se cu lipsurile acute din viața cotidiană. Guvernatorul I.G. Bibicescu, perfect informat asupra situației sociale a subalternilor săi, a decis să îi ajute prin reluarea activității economatului înființat în 1914 (în documentele vremii acesta este desemnat cu termenul de „consum" – n.n.). Consiliul General a agreat ideea şi a rezervat un fond de 300 000 lei în acest scop (ulterior s-au mai adăugat 200 000 lei), Constantin I. Băicoianu fiind desemnat să redacteze regulamentul de funcționare. Scopul acestui economat era de a aproviziona, în măsura posibilităților, întreg personalul, precum şi pensionarii B.N.R, cu obiecte casnice, combustibil şi alimente. Într-un document datat 10 iulie 1919 se afirmă că pe lângă

[220] *Ibidem*, nenum.
[221] *Ibidem,* nenum.
[222] *Ibidem*.

economat funcţiona şi o cantină unde personalul putea găsi „o hrană substanţială la un preţ ieftin”.[223]

Criza economică a făcut însă ca economatul să-şi înceteze activitatea în septembrie 1919. Ideea nu a fost cu totul abandonată de către Bibicescu care, la 4 martie 1921, a readus-o în faţa Consiliului General, care a fost de acord cu reînfiinţarea lui.

Funcţionarii din provincie se confruntau la rândul lor cu aceleaşi lipsuri ca şi cei din Bucureşti. Guvernatorul era preocupat de soarta lor în egală măsură şi, de aceea, printr-o circulară din 5 februarie 1919, îi autoriza pe directorii sucursalelor şi agenţiilor B.N.R. să cumpere alimentele şi produsele de strictă necesitate „la preţuri cât mai avantajoase, adresându-se mai întâi la depozitele oficiale ale oraşului”.[224] Sumele plătite urmau să fie virate din fondurile economatului care funcţiona în centrala Băncii Naţionale.

În martie 1919 Bibicescu a adus în discuţie mărirea salariilor de bază ale personalului, fixate prin regulamentul băncii din 1880, apoi modificate parţial în 1911 şi care nu mai corespundeau realităţilor economice ale momentului. Totodată, guvernatorul, având în vedere condiţiile excepţionale în care personalul B.N.R. îşi desfăşurase activitatea în perioada august 1916-iunie 1919, a hotărât ca acest interval de timp să fie considerat dublu ca vechime.[225]

Cu toate eforturile depuse de Bibicescu şi de întreaga conducere a B.N.R. pentru ameliorarea situaţiei materiale a personalului băncii, în martie 1919 a avut loc un eveniment fără precedent în istoria instituţiei: greva funcţionarilor. Guvernatorul a fost profund marcat de această mişcare, lucru desprins din mesajul pe care l-a adresat personalului la 31 decembrie 1919. Cu această ocazie, deşi afirma că „a uitat de legitima supărare pe care o inspira actul necugetat”, ţinea să sublinieze: „Urez, conform obiceiului de la noi, ani mulţi cu sănătate funcţionarilor şi familiilor lor şi le dau un sfat pe care îi rog să îl ţină de seamă: Să nu caute a trăi acum ca în vremile de

[223] Idem, dosar 137, f.71.
[224] Idem, fond Secretariat, dosar 2/1915, f.243.
[225] Idem, fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 137, f.63.

belşug, din contră chiar, dacă le-ar fi posibil să facă, să se abţină şi să economisească cât mai mult".[226]

O poziţie asemănătoare adoptase şi Consiliul General care în procesul-verbal încheiat la 10 iulie 1919 îşi arăta convingerea că „mişcarea funcţionarilor din bancă (la care se mai adăuga şi o campanie de presă – n.n.) nu poate fi datorată numai greutăţilor vieţii. Conştient de sarcina lui, Consiliul se simte dator a căuta toate mijloacele pentru a prezerva de mişcări vătămătoare o instituţie atât de însemnată din punct de vedere al intereselor creditului statului şi privat şi nu va înceta să îşi îndeplinească întreaga datorie ce-i incumbă".[227]

Funcţionarilor Băncii Naţionale le-au fost acordate ajutoare şi în anii următori. Astfel, în vara anului 1920 angajaţii băncii din Bucureşti, Brăila, Galaţi, Craiova, Constanţa, Chişinău, Ploieşti şi Iaşi au beneficiat în plus faţă de colegii lor de o indemnizaţie de chirie, motivată prin scumpirea acesteia în oraşele amintite unde, după război, se înregistra „o suprapopulaţie produsă de afaceri importante".[228]

După război situaţia pensionarilor B.N.R. nu era prea uşoară, astfel că Bibicescu l-a însărcinat pe Oscar Kiriacescu, preşedintele Casei de Pensiuni a funcţionarilor Băncii, înfiinţată în 1913, să propună modificări ale regulamentului acesteia pentru a veni în sprijinul celor care munciseră atâţia ani de zile în slujba instituţiei. Prin noul regulament, aprobat la 12 octombrie 1920, pensionarilor nu li se mai reţinea procentul de 5 la sută pentru fondurile Casei, la acestea contribuind doar salariaţii. De asemenea, a fost fixat cuantumul pensiilor care urmau a fi plătite, care varia în funcţie de anii de serviciu, pornind de la 64 la sută din salariu, pentru 21 de ani vechime, şi ajungând la 100 la sută pentru 30 de ani. Erau prevăzute noi ajutoare în caz de deces, ajutoare acordate familiei, cu o grijă specială pentru copiii minori şi mai ales pentru cei care doreau să îşi continue studiile.

[226] *Ibidem*, f.105.
[227] *Ibidem,*f.72.
[228] *Ibidem*, f.173.

Din inițiativa lui Bibicescu s-au înființat, în 1918, două fonduri cu destinație specială: „Cultura" și „Eroii Neamului". Din primul erau sprijiniți copii funcționarilor B.N.R., care nu dispuneau de mijloacele materiale pentru continuarea studiilor. Într-o situație statistică din anul 1921 se preciza faptul că cererile de sprijin se înmulțeau tot mai mult: dacă în 1919 beneficiaseră de ajutor un număr de 123 de copii, în 1920 cifra crescuse la 180, majoritari fiind copiii din cursul secundar. Erau acordați 200 lei pentru copii din cursul primar, 300 lei pentru cei din cursul secundar.

De banii proveniți din fondul „Eroii Neamului", inițial în acest scop fiind alocați 300 000 lei, beneficiau urmaşii funcționarilor căzuți în război.

Credem că nu este lipsit de importanță să menționăm că onorariul pe care Bibicescu îl încasa anual în calitate de guvernator s-a ridicat în perioada 1916-1921 la suma de 12 000 lei anual.[229] La începutul anului 1921 însă, din cauza situației economice generale, Consiliul General a votat mărirea sumelor alocate guvernatorului. Astfel, Bibicescu primea un spor de 5 000 lei pe lună (directorii aveau dreptul la 4 000 lei), defalcat după cum urmează: 2 000 lei onorariu, 3 000 lei indemnizație de scumpete şi 2 000 lei cheltuieli de reprezentare.

O altă problemă căreia guvernatorul a trebuit să îi facă față după război a fost cea a atitudinii pe care funcționarii B.N.R., mai ales cei din teritoriul ocupat au avut-o față trupele străine. Imediat după revenirea la Bucureşti, Bibicescu a emis mai multe circulare către sediile băncii în care cerea lămuriri detaliate asupra acestui aspect.[230] Un caz aparte s-a petrecut la Craiova unde directorul sucursalei, M.A. Georgescu, a fost instalat în 1916 în casa lui Theodor Capitanovici, aflat în acel moment la Moscova. La sfârşitul războiului Bibicescu a primit mai multe informații despre

[229] La această sumă se mai adăugau şi cheltuielile de reprezentare, tantiemele cuvenite în calitate de membru al Consiliului General al B.N.R. etc.

[230] Încă din 5 noiembrie 1918, când sediul central se mai afla la Iaşi, Bibicescu a cerut printr-o circulară ca toți funcționarii să redacteze un memoriu în care să arate succint activitatea pe care au desfăşurat-o începând cu 15 august 1916. De acest lucru nu erau scutiți nici cei care fuseseră mobilizați, care trebuiau să raporteze acțiunile pe care le-au desfăşurat atât în timpul campaniei, cât şi în perioada eventualei demobilizări.

comportamentul nedemn al funcționarului B.N.R., astfel încât la 16 mai 1919 îi scria acestuia o scrisoare confidențială, informându-l că a ajuns la concluzia că „regretabile fapte s-au petrecut în acea casă". Chiar directorul Georgescu recunoscuse că familia sa săvârşise mai multe „abuzuri de ospitalitate, dând găzduire unor persoane care au comis acte regretabile". [231] Ne permitem să redăm câteva fragmente semnificative din această scrisoare, relevantă pentru modul în care Bibicescu înțelegea să apere imaginea instituției pe care o conducea: „/.../ Dumneavoastră nu ați răspuns aşteptărilor pentru că, pe de-o parte, n-ați păstrat tradițiunea de ordine ce totdeauna a domnit în bancă şi, pe de alta, nu ați ştiut să imprimați persoanelor venite cu dumneavoastră respectul ce trebuia să aibă de avutul şi numele unei case unde li se făcuse cinstea a fi primite în vremuri atât de grele.

Datoria dumneavoastră, elementară de altminteri, era ca din prima zi a instalării în casă să faceți un inventar amănunțit al obiectelor fiecărei camere şi să vegheați de aproape asupra lor. /.../ Lipsa inventarului a dat loc la regretabile confuzii de obiecte ce s-a produs la plecarea familiei dumneavoastră şi a căror situație nu e încă lămurită, deşi ați fi putut fi mai energic în această privință.

Acolo unde s-a procedat cu ordine nu s-au înregistrat lipsuri, chiar dacă locuințele au fost ocupate de ofițeri duşmani.

Dar ceea ce este mai dureros e că în clipele cele mai tragice prin care a trecut țara, petrecerile nu mai conteneau în casele d-lui Capitanovici./.../

Pentru aceste cuvinte şi considerând că funcționarii Băncii sunt responsabili şi de modul cum se comportă în afară de serviciu, Consiliul a decis a vi se adresa un avertisment cu pierderea pentru anul 1919 a sporului general de salariu de 100 lei pe lună şi a eventualelor gratificări".[232]

După război, una dintre cele mai acute probleme cu care s-au confruntat funcționarii BNR era criza locuințelor, în condițiile unor

[231] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 3/1913, f.385.
[232] *Ibidem,* 386-388.

chirii exorbitante.[233] Din acest motiv, Consiliul de Administraţie, la propunerea lui Bibicescu, a hotărât la 21 iulie 1921 să acorde un credit excepţional de 1 milion lei, pus la dispoziţia Casei de Împrumut şi Ajutor. Aceasta urma să facă avansuri, cu dobândă de 1 la sută, în anumite condiţii[234], pentru construcţia sau cumpărarea de locuinţe. De aceste fonduri puteau beneficia şi cei care în ultimii trei ani deveniseră proprietari, dar contractaseră în acest scop „datorii oneroase". Guvernatorul sublinia însă că aceasta era doar o măsură de ajutor temporar „până se vor putea găsi terenuri pe care să se poată clădi, printr-o societate, locuinţe proprii, pentru a fi puse la dispoziţia funcţionarilor". [235]

Unificarea monetară

După înfăptuirea Marii Uniri, una dintre cele mai dificile sarcini pe care Banca Naţională a trebuit să le îndeplinească a fost operaţiunea de unificare monetară. După actul de la 1 Decembrie 1918 pe teritoriul României circulau mai multe tipuri de însemne monetare, emise de instituţii româneşti şi străine, încălcându-se astfel prevederile legale care stipulau faptul că B.N.R. era singura instituţie abilitată să emită monedă pe cuprinsul teritoriului naţional. Astfel, pe lângă moneda oficială a statului român, leul, mai erau în circulaţie coroanele austro-ungare, rublele ruseşti (de două tipuri, Romanov şi Lvov) şi biletele emise de Banca Generală Română. Monedele aflate în mari cantităţi pe piaţa românească, nu făceau decât să sporească fenomenul inflaţionist şi să încurajeze specula, autorităţile având informaţii credibile în acest sens.

[233] În documentele din arhiva B.N.R. se regăseşte şi o situaţie care cuprinde contravaloarea chiriei anuale pentru un apartament de trei camere în toate localităţile în care existau sedii ale B.N.R. Cuantumul acestor sume varia foarte mult. Astfel, dacă la Sibiu chiria era de 2 400 lei, la Braşov atingea 5 000 lei, la Târgovişte 7 000 lei, Craiova 9 000 lei, Cernăuţi, Bazargic, Botoşani, Cluj, 18 000 lei, Iaşi 20 000 lei, Brăila şi Constanţa 25 000 lei, recordul fiind înregistrat la Galaţi: între 20 000 şi 70 000 lei (din această statistică lipseşte Bucureştiul).

[234] Funcţionarii nu trebuiau să deţină locuinţe în oraşul de reşedinţă, trebuiau să aibă cel puţin 10 ani vechime şi să se angajeze să nu părăsească postul pentru încă cinci ani, planurile şi devizele trebuiau avizate în prealabil de Serviciul Arhitecturii.

[235] Arhiva B.N.R., fond Secretariat, dosar 1/1882, f.371.

Unificarea monetară era însă o operațiune dificil de înfăptuit în condițiile date, necesitând, pe lângă un volum imens de muncă, o colaborare şi o comunicare perfectă între autoritățile centrale (în speță Banca Națională, Ministerul de Finanțe, Ministerul de Război şi Ministerul de Interne), între acestea şi autoritățile locale şi, nu în ultimul rând, cu cetățenii.

Imediat după Marea Unire s-a dorit retragerea din circulație a bancnotelor emise în timpul războiului de către autoritățile germane prin intermediul Băncii Generale Române. Banca Națională nu recunoştea aceste însemne monetare care se aflau însă în cantitate mare pe piață.[236] Din această cauză, la 5, respectiv 17 ianuarie 1919, Consiliul General al B.N.R. a hotărât că, „pentru a nu cauza guvernului nici un fel de dificultăți", primeşte aceste bilete, chiar dacă aceasta însemna o „anulare voluntară a exclusivității privilegiului de emisiune". Condiția pusă era însă ca Ministerul de Finanțe să se oblige a înlocui bancnotele în cauză cu bancnotele B.N.R.[237]

Ministrul de finanțe, Oscar Kiriacescu, i-a reafirmat lui Bibicescu la sfârşitul lunii februarie 1919 necesitatea retragerii de urgență a bancnotelor în cauză din două motive principale: pe de-o parte s-au înregistrat încercări de falsificare a lor, iar pe de alta, în acest mod se putea reduce circulația fiduciară. În fața acestei realități, guvernatorul a fost împuternicit de Consiliul General să poarte tratativele şi să ia măsurile pe care le considera necesare în vederea retragerii biletelor Băncii Generale Române.[238]

În urma discuțiilor pe care Bibicescu le-a avut cu reprezentanții guvernului, la 12 mai 1919 a fost semnată o convenție prin care statul a obținut un credit în valoare de 1,5 miliarde lei „în scopul retragerii din circulație a bancnotelor Băncii Generale Române şi pentru alte nevoi ale Statului". Pentru acest împrumut statul nu plătea nici o dobândă şi se angaja să recunoască Băncii Naționale titlul privilegiat asupra depozitului făcut de guvernul german la Reichsbank pentru garantarea biletelor în cauză. De asemenea,

[236] Victor Slăvescu în lucrarea citată vorbeşte despre 2 173 000 000 lei.
[237] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 137, f.31.
[238] *Ibidem,* f.45.

B.N.R. i se recunoştea privilegiul asupra oricărei alte despăgubiri care i s-ar fi acordat statului român la Conferinţa de Pace de la Paris „până la concurenţa acoperirii necesare noii emisiuni”. [239]

Împrumutul contractat de stat nu a putut fi însă folosit pentru scopul declarat, fapt care reiese dintr-un memoriu pe care Kiriacescu i l-a trimis lui Bibicescu în iulie 1919. Ministrul de finanţe justifica cheltuirea banilor destinaţi operaţiunilor de retragere a bancnotelor Băncii Generale Române prin nevoile curente ale statului[240] ale cărui cheltuieli lunare se ridicau la suma de 300 milioane lei, în timp ce veniturile colectate erau în cuantum de 60-70 milioane lei.[241]

În vederea pregătirii retragerii din circulaţie a bancnotelor străine, ca şi a celor emise de Banca Generală Română s-a luat hotărârea ştampilării acestora, pentru a se împiedica astfel introducerea în ţară a unor cantităţi suplimentare de monedă. Operaţiunea nu a condus la rezultatele scontate, întrucât se desfăşura cu dificultate şi, cu toate măsurile luate de autorităţi, începuseră să circule şi bancnote fals ştampilate.

În anul 1920 în mediile de afaceri şi în presă se desfăşura o campanie tot mai susţinută pentru efectuarea unificării monetare, Banca Naţională fiind supusă unor presiuni tot mai mari. Autorităţile erau acuzate că întârziaseră nejustificat operaţiunile unificării, care s-ar fi putut efectua, în opinia contestatarilor, imediat după înfăptuirea actului politic de la 1 Decembrie 1918. În sprijinul afirmaţiilor vehemente pe care le făceau, aceştia aduceau ca argumente experienţa similară pe care statele din vestul Europei (Franţa, Italia şi Belgia) au avut-o. De asemenea, dacă unificarea s-ar fi înfăptuit imediat după Marea Unire, piaţa financiară

[239] Victor Slăvescu, *op.cit.,* p.278.

[240] Oscar Kiriacescu invoca şapte motive: menţinerea unei părţi din armata română în stare de mobilizare; extinderea administraţiei româneşti în noile provincii; cheltuielile administraţiilor locale care nu puteau fi acoperite din veniturile lor; sporurile salariale acordate funcţionarilor publici; plata unor pagube de război pentru locuitorii din regiunile profund afectate de operaţiunile militare; refacerea unor stabilimente de importanţă publică; ajutorarea unor comune.

[241] I.G. Bibicescu, *Opt ani în Banca Naţională a României,* Bucureşti, f.e., 1921, p.58-59.

românească nu ar mai fi trebuit să facă față „invaziei coroanelor şi rublelor fals ştampilate care impun azi o jertfă tot mai mare tezaurului român”.[242]

Un atac virulent la adresa Băncii Naționale a fost lansat şi de fostul ministru de finanțe în guvernul Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad. Acesta, într-un interviu apărut în „Foaia Poporului” din Sibiu, acuza conducerea băncii centrale că nu luase nici o măsură pentru retragerea coroanelor din circulație. După câtva timp, fostul ministru a revenit asupra declarațiilor sale şi a recunoscut că în scurtul său ministeriat, de numai trei luni, au avut loc negocieri cu B.N.R. „care sub anumite condițiuni era aplecată să pună la dispoziție o anumită sumă de bani pentru regularea valutei”.[243]

În pofida tuturor criticilor la adresa instituției pe care o conducea, Bibicescu a negociat cu Ministerul de Finanțe termenii în care urma să se înfăptuiască unificarea monetară. Astfel, la 24 martie 1920 guvernatorul B.N.R. a trimis un memoriu ministrului Constantin Argetoianu în care este sintetizată, într-o manieră remarcabilă, starea de fapt care exista în România în domeniul monetar. Bibicescu afirma că, în conformitate cu datele statistice pe care le deținea, pe teritoriul țării se aflau în circulație monede în valoare de aproximativ 9,3 miliarde lei (din această sumă doar aproximativ 4,2 miliarde erau lei emişi de B.N.R., restul fiind lei emişi de Banca Generală Română, coroane şi ruble). Înainte de război, la nivelul Vechiului Regat, circulația era de 700 milioane lei, iar guvernatorul aprecia că pe cuprinsul României Mari aceasta trebuia să se cifreze între 3 şi 4 miliarde lei. În opinia sa suma era deja prea mare, de aceea milita atât pentru introducerea unor instrumente moderne de plată (cec, virament etc.), folosite în statele occidentale, cât şi pentru extinderea operațiunilor Casei de Compensație.

I.G. Bibicescu a înfățişat în acest memoriu rațiunile pentru care unificarea monetară trebuia realizată treptat. Dacă această operațiune, care presupunea în mod automat reducerea inflației, s-ar fi făcut brusc, putea provoca „o perturbație primejdioasă nepermițând

[242] „Argus”, an XI, nr.2128/23 mai 1920.
[243] Idem, nr.2127/21 mai 1920.

publicului să treacă treptat de la viaţa creată de actuala pletoră de monedă, la aceea care s-ar stabili printr-o reducere prea mare a actualei circulaţiuni. O retragere prea bruscă, ar pune şi pe Stat într-o situaţie dificilă, căci datoria lui publică internă, bugetul lui de cheltuieli, fiind sporite de această inflaţiune, nu ar putea fi într-un mod brusc reduse, în timp ce veniturile sale vor fi desigur mult scăzute prin reducerea inflaţiunii. O altă consideraţiune care militează şi ea în favoarea unei operaţiuni treptate, este nevoia organizării economice a României Mari şi astfel să îndrumăm capitalul disponibil, rezultat din inflaţiune, către comerţ şi industrie".[244]

Guvernatorul sugera ca unificarea să nu se realizeze decât într-o proporţie de o treime prin bancnotele emise de banca centrală, o treime urmând să fie reprezentată de bonuri de casă ale statului, iar restul printr-o rentă amortizabilă cu o dobândă de 5 la sută. Bibicescu aducea în sprijinul soluţiei sale următoarele argumente: /.../ Biletul Băncii Naţionale, chemat să rămână definitiv în circulaţie, nu trebuie să rămână cu acoperire prea redusă. Din toate acestea, credem că este bine ca operaţia cu totul tranzitorie cu bonurile de casă să-şi păstreze acest caracter şi deci să fie făcută de Stat. Cu acest caracter provizoriu şi prin faptul că se înlocuiesc bilete străine, şi astăzi, fără contravaloare, amestecul Statului nu poate fi prejudiciabil, cum ar fi emisiunea unui bilet de Stat cu caracter permanent".[245]

Aceste opinii, expuse de guvernatorul B.N.R., nu au fost însă adoptate de către guvern. În urma tratativelor dintre banca centrală şi Ministerul de Finanţe, la 11 iunie 1920 s-a semnat o convenţie care prevedea ca banca centrală să acorde statului un împrumut de 5 miliarde lei, în vederea retragerii din circulaţie a coroanelor austro-ungare, rublelor şi leilor emişi de Banca Generală Română şi înfăptuirii unificării monetare. Statul nu plătea nici o dobândă pentru acest nou împrumut, dar se obliga să suporte cheltuielile efectuate pentru fabricarea biletelor, ca şi pe cele rezultate din operaţiunile efective de preschimbare şi retragere a însemnelor monetare mai sus enumerate. De asemenea, prin convenţie se

[244] I.G. Bibicescu, *Opt ani în Banca Naţională a României,* Bucureşti, f.e., 1921, p.63.
[245] *Ibidem,* p.65.

stabilea că pentru coroane şi ruble se va plăti deținătorului un cuantum de numai 60 la sută din valoarea lor, urmând ca procentul de 40 la sută rămas să fie regularizat de către Ministerul de Finanțe prin „emisiunea de rentă sau bonuri de tezaur sau în alt mod, în nici un caz prin emisiunea de monedă a Statului sub orice formă sau denumire".[246]

În privința leilor Băncii Generale Române, aceştia urmau să fie retraşi *al-pari*, statul transmițând Băncii Naționale drepturile sale de garanție asupra depozitului în mărci de la Reichsbank în baza căruia se făcuse emisiunea acestora.

Convenția mai stipula şi faptul că întreaga operațiune de retragere urma să fie efectuată de către Banca Națională a României, secondată de organele Ministerului de Finanțe.

La 12 august 1920 a fost promulgată Legea pentru retragerea din circulație a coroanelor şi rublelor, care prevedea că Ministerul de Finanțe era cel care urma să fixeze cursul de schimb ale acestor monede, B.N.R. fiind instituția care era autorizată cu efectuarea operațiunilor.

Operațiunile de retragere a coroanelor au început imediat, fiind fixate câteva zile pentru depunerea de către deținători a unor declarații în care se specifica suma pe care o aveau în posesie şi apoi, între 1 şi 12 septembrie, având loc depunerea efectivă a banilor. Cursul de schimb a fost fixat la 0,50 lei pentru o coroană, plătindu-se pe loc contravaloarea a 60 la sută din suma depusă, pentru restul fiind emise chitanțe netransmisibile şi nepurtătoare de dobândă, în numele Ministerului de Finanțe, plătibile în trei luni. Cursul era mai mult decât avantajos, în condițiile în care pe piață cursul pentru o coroană se situa între 0,20 şi 0,25 lei. Victor Slăvescu remarca că asistând la operațiunea de preschimbare îşi dădea seama de toate „manoperele făcute, de toate tentativele de înşelăciune şi falsificare care au avut loc, de imensa pagubă adusă Statului şi țării prin modul cum s-a făcut această operațiune".[247]

[246] Victor Slăvescu, *op.cit.,* p.286.
[247] *Ibidem,* p.288.

Retragerea rublelor s-a dovedit a fi o operaţiune şi mai grea. Existau pe piaţa românească două tipuri de ruble: rubla Romanov, emisă de guvernul ţarist, până în februarie 1917 şi rubla Lvov, emisă de primul guvern revoluţionar, cu autorizaţia Dumei.[248] Acestea aveau un curs diferit. Între 15 şi 20 septembrie deţinătorii rublelor trebuiau să le depună la centrele create în acest scop sub supravegherea B.N.R. A fost fixat un curs *al-pari* pentru rubla Romanov şi de 0,30 lei pentru o rublă Lvov. Ca urmare a protestelor, uneori violente, ale populaţiei basarabene, autorităţile au trebuit să revină şi să fixeze noi cursuri de schimb.[249]

Cu toate că iniţial nu s-a acceptat nici o derogare de la termenele fixate pentru depunerea acestor monede, ulterior autorităţile statului au prelungit în câteva rânduri operaţiunea, aducând ca argument faptul că o mare parte din populaţia rurală nu reuşise să îşi preschimbe banii, fapt în parte adevărat. Prelungirea termenelor de depunere a încurajat însă din nou operaţiunile speculative, pe lângă ţărani existând şi alte persoane care au profitat de situaţie.

Retragerea biletelor Băncii Generale Române a început în luna octombrie 1920, cu bancnotele cu valoarea de 1 000 lei, cursul fiind fixat *al-pari.* Operaţiunea nu s-a dovedit deloc uşoară şi de aceea a trebuit extinsă şi pe parcursul anului următor. Interesant de semnalat este faptul că la 5 ianuarie 1921 guvernul a obţinut un nou împrumut de la Banca Naţională de 2,5 miliarde lei pentru a încheia operaţiunea unificării monetare. Prin convenţia de împrumut se stipula însă şi faptul că banca centrală era cea însărcinată cu „lichidarea chitanţelor de 40 la sută liberate cu ocazia schimbului coroanelor şi rublelor".

Guvernatorul I.G. Bibicescu a trebuit să consimtă ca instituţia pe care o conducea să facă şi acest ultim efort în a ajuta statul pentru finalizarea unificării monetare. Din datele statistice cuprinse în dările de seamă ale B.N.R. pentru anii 1920 şi 1921 rezultă că

[248] „Argus", an XI, nr. 2223/12 septembrie 1920.

[249] A fost fixat un curs eşalonat astfel, în limita sumei de 60 000 ruble: ruble Romanov – pentru primele 5 000 un curs de 1,35 lei, următoarele 10 000 – 1,30 lei, următoarele 15 000 – 1,20 lei, următoarele 30 000 – 1,10 lei; pentru ruble Lvov – primele 5 000 un curs de 1 leu, următoarele 10 000 – 0,80 lei, următoarele 15 000 – 0,60 lei, următoarele 30 000 – 0,40 lei. Menţionăm însă că pe teritoriul Vechiului Regat cursul de schimb a rămas cel stabilit iniţial.

banca centrală a pus la dispoziția statului, prin emitere de bilete noi, enorma sumă de peste 7 miliarde lei.

Mecenatul şi actele de caritate ale Băncii Naționale a României

De la înființare şi apoi pe tot parcursul existenței sale Banca Națională a României a fost una dintre instituțiile care a sprijinit constant viața culturală a țării.[250] De asemenea, a contribuit din plin la înfăptuirea operelor de caritate specifice societății româneşti la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX.

I.G. Bibicescu a continuat această tradiție, atât în calitate de conducător al B.N.R., cât şi în plan personal, aşa cum am văzut. Vom expune în cele ce urmează unele dintre cele mai importante acțiuni ale lui Bibicescu şi ale instituției pe care o conducea, semnificative pentru cunoaşterea acestei laturi a activității de guvernator.

Perioada în care s-a aflat la conducerea băncii centrale fiind una excepțională, în mod absolut firesc şi solicitările de ajutorare primite au fost cu mult mai numeroase decât înainte. Din cercetarea documentelor de arhivă este cert faptul că toate cererile de acest gen care au intrat în discuția Consiliului General al Băncii Naționale au fost soluționate în mod favorabil.

După intrarea României în război, Banca Națională a susținut, logistic şi financiar, Spitalul nr.113 deschis în Bucureşti pentru îngrijirea militarilor şi civililor care aveau de suferit în urma operațiunilor militare. La acest spital, aflat după moda timpului sub patronajul Alexandrinei Gr. Cantacuzino, a fost angajat ca medic chirurg profesorul italian Benedetto Cimino. De asemenea, B.N.R. a plătit trei surori de caritate din Elveția, care au activat în cadrul spitalului.[251]

Dintr-o statistică efectuată la sfârşitul lunii septembrie 1916 rezultă că în spitalul întreținut de bancă fuseseră internați 555 de militari şi 18 civili, aceştia din urmă răniți de „bombele aeroplanelor".

[250] Vezi Angela Toader, *Mecenatul Băncii Naționale în perioada interbelică* în „Magazin istoric", an XXXVIII, serie nouă, nr.10 (451)/2004, p.61-64.

[251] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 136, nenum.

Cheltuielile lunare pentru întreţinerea spitalului costau banca, lunar, între 20 şi 25 000 lei.[252]

Atât în timpul războiului, cât mai ales după încheierea ostilităţilor, una dintre cele mai importante direcţii în care se îndreptau banii donaţi de către bancă era spre orfanii de război. În mod constant, fie la iniţiativa lui Bibicescu, fie ca urmare a altor solicitări, au fost depuse sume însemnate de bani pentru întreţinerea orfanilor şi pentru ca aceştia „să intre în viaţa practică".[253] Ajutoarele se acordau nominal sau unor importante organizaţii de caritate: Societatea Ortodoxă a Femeilor Române, Societatea de Cruce Roşie etc.[254] De asemenea, de o mare atenţie s-au bucurat instituţiile de asistenţă socială din provinciile unite.

În aprilie 1919 Bibicescu a propus Consiliului General să răspundă apelurilor pe care Regina Maria le făcea „cu toată căldura unei bune românce", prin donarea unei sume însemnate de bani. În timpul refugiului de la Iaşi, Banca Naţională îi acordase Reginei, pentru operele de binefacere pe care le coordona, suma de 450 000 lei. De această dată, guvernatorul a propus donarea impresionantei sume de 1 milion lei „din cele patru rezervate Consiliului General în bilanţul anului trecut în scop de binefacere".[255] Propunerea a fost acceptată fără rezerve de către membrii Consiliului.

Guvernatorul a fost cel care a propus în nenumărate rânduri acordarea de ajutoare băneşti instituţiilor de învăţământ, de diferite grade, de pe întreg cuprinsul ţării. Vom enumera aici numai câteva dintre acestea: Colegiul Carol I din Craiova, Universitatea din Iaşi, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Medicină din Bucureşti etc. Banii erau acordaţi atât pentru refacerea localurilor afectate de război, cât şi pentru dezvoltarea colecţiilor bibliotecilor sau pentru acordarea de burse studenţilor merituoşi.

Bibicescu, om de carte, ştia să aprecieze importanţa culturală pe care o avea activitatea unor societăţi ştiinţifice sau unele apariţii

[252] Idem, dosar 135, f. 97.
[253] Idem, dosar 137, f. 69.
[254] Alexandrina Bibicescu, soţia guvernatorului B.N.R., a fost implicată la rândul său în opere de caritate, în câteva rânduri Banca Naţională acordându-i sume de bani pntru punerea lor în practică.
[255] Arhiva B.N.R., fond Procese-Verbale ale Consiliului General, dosar 137, f.53.

editoriale. În acest sens, ni se par relevante propunerile sale de subvenționare a Societății Geografice Române, a Societății Scriitorilor Români sau a editării uneia dintre cele mai importante serii de studii arheologice „Arhiva Dobrogei", care apărea sub redacția viitorului academician Constantin Moisil.

Exista la nivelul B.N.R. şi politica de achiziționare a unui anumit număr de titluri dintr-o lucrare considerată valoroasă, care erau apoi distribuite la toate sediile din țară ale băncii, precum şi la diferite biblioteci. Un exemplu în acest sens este achiziționarea a 500 de exemplare din volumul „Banca Generală Română şi războiul mondial", semnat de Victor Slăvescu, sau din lucrarea doctorului D.I. Andronescu, intitulată „Porumbul".[256]

La inițiativa lui Bibicescu, în martie 1920, B.N.R. a subscris suma de 1 000 lei în fondul Eminescu, deschis în scopul restaurării casei din Ipoteşti a poetului şi a şcolii din localitate.[257]

De asemenea, un ultim aspect puțin cunoscut, dar demn de reținut este faptul că în 1919, în timpul mandatului de guvernator al lui Bibicescu, s-a pus pentru prima oară problema ridicării unui monument în memoria lui Eugeniu Carada. Consiliul General, în şedința sa din 6 noiembrie 1919, i-a desemnat chiar pe cenzorii dr. Constantin Cantacuzino, Anghel Saligny şi Constantin Nacu să studieze această chestiune.[258] Monumentul, care din nefericire astăzi nu mai există, a fost inaugurat cinci ani mai târziu, în februarie 1924.

[256] Bibicescu a fost întotdeauna adeptul accesului la informație al unui număr cât mai mare de cetățeni. Prioritară a fost întotdeauna „luminarea" populației rurale şi de aceea lucrările de popularizare le-a considerat unul dintre cele mai eficiente mijloace pentru atingerea acestui scop.

[257] Bibicescu l-a cunoscut pe Mihai Eminescu, al cărui admirator a fost. La moartea poetului, în 1889, Bibicescu, care a participat la înmormântare, i-a adus un elogiu emoționant în paginile ziarului „Telegraful român".

[258] Arhiva B.N.R., fond Procesele-Verbale ale Consiliului General, dosar 137, f. 87.

VI. Personalitatea lui Ioan G. Bibicescu

În mod evident, Ioan G. Bibicescu a reprezentat o personalitate de o importanţă majoră în viaţa economico-financiară şi culturală a României de la sfârşitul secolului el XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. Stau mărturie în acest sens sutele de articole de ziar, biblioteca sa, activitatea neobosită pe care a depus-o în fruntea Băncii Naţionale a României în clipele grele din timpul primului război mondial.

Bibicescu, spirit entuziast, a pus mereu la „temelia acţiunilor" sale caldul românism care îl anima. Patriotismul său înflăcărat, care cobora direct din spiţa revoluţionarilor de la 1848, era veritabil, nu unul de paradă.

Ioan G. Bibicescu nu a ţinut niciodată să fie în lumina reflectoarelor. Pentru el satisfacţia cea mai mare o constituia lucrul temeinic făcut. A fost un adevărat deschizător de drumuri, intuind, aşa cum puţini au făcut-o până la el, importanţa cercetărilor demografice şi statistice în luarea deciziilor la nivel politic şi economic.

Personalitate deschisă şi foarte cultivată, Bibicescu nu şi-a uitat niciodată originile, „fondul strămoşesc bine conservat, de patriot, luptător pentru adevăr şi dreptate. /…/ Era un liberal cu o gândire economică matură de reală schimbare şi progresare şi un conservator cu vocaţie culturală de instinct naţional".[259]

Probabil că nici un eveniment major nu l-a putut bucura mai mult pe Bibicescu decât înfăptuirea Marii Uniri din 1918. Dovada cea mai clară în acest sens este entuziasmul cu care s-a înrolat în opera de unificare monetară şi de extindere a reţelei Băncii Naţionale a României la nivelul întregii ţări.

Guvernatorul Mihail Oromolu, cel care i-a succedat în funcţie, avea să spună: „Într-o lungă şi fructuoasă carieră, D-l I.G. Bibicescu a adus servicii de aşa natură încât multă vreme, când se va vorbi de Banca Naţională, nu se va putea face fără a cugeta la priceperea şi

[259] Ileana Roman, *op.cit.,* p.33, 95.

profundele cunoştinţe financiare, cu care s-a distins în tot timpul cât a stat în fruntea acestei instituţiuni".[260]

Deşi centrat pe o perspectivă tehnică, de economist financiar, Ioan G. Bibicescu a avut permanent în vedere întregul complex economic naţional, dezvoltarea acestuia şi a ţării.

Crescut în sânul familiei naţional-liberale, soldat loial partidului din care făcea parte, trebuie subliniat că lui Bibicescu i-au fost total străine spiritul îngust de partid şi accentele politicianiste.

Patriot echilibrat, om al abordărilor şi soluţiilor de fond, Ioan G. Bibicescu a fost unul dintre cei mai însemnaţi guvernatori ai Băncii Naţionale a României, un practician de clasă în domeniul finanţelor.

Din păcate, el nu a fost îndeajuns de cunoscut şi apreciat în deceniile care s-au scurs de la moartea sa, situaţie ce sperăm a se îndrepta şi cu modestul ajutor al studiului de faţă.

[260] Victor Slăvescu, *op.cit.,* p.344.

Fotografii şi documente de arhivă

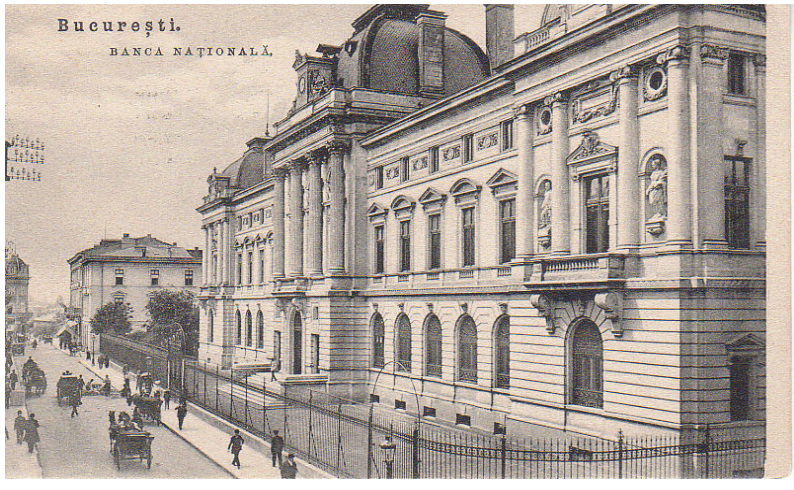

Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României

1914

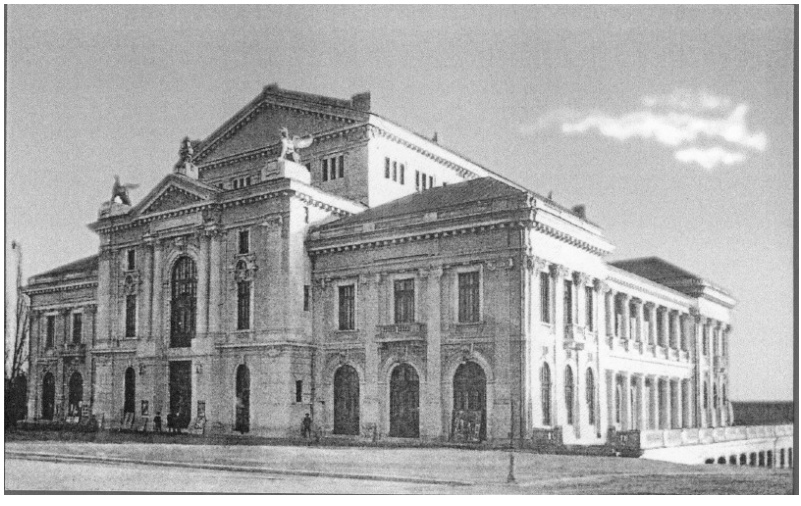
Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României aflat în refugiu la Iaşi, 1916

Palatul Băncii Naționale a României
la începutul secolului XX

Biblioteca Băncii Naționale a României
în perioada interbelică.
În fundal portretul lui I. G. Bibicescu.

Teatrul (Palatul cultural) din Drobeta-Turnu Severin care găzduieşte Biblioteca judeţeană I. G. Bibicescu

Biblioteca județeană I. G. Bibicescu
din Drobeta-Turnu Severin.
În centru bustul fondatorului.

27 Janvier 1916

A Mr le Dr. Melchior,

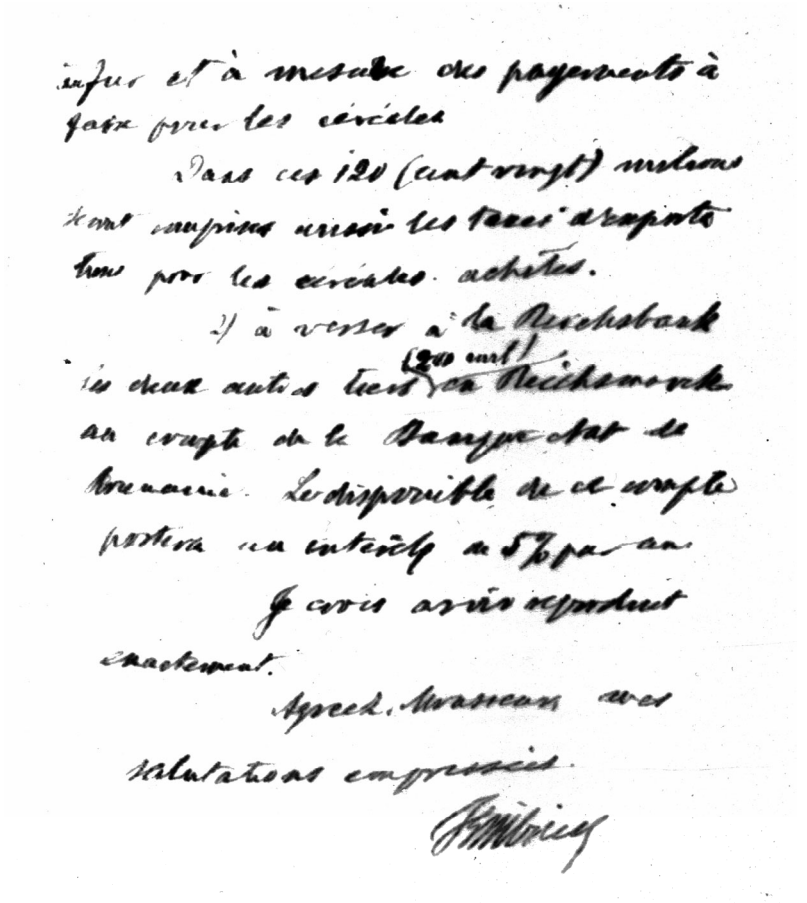
Monsieur,

Afin d'éviter toute interprétation ou malentendu je m'empresse, pour votre gouverne, de vous confirmer deux dépêches que nous avons échangées hier et sur lesquelles, je crois, nous sommes tombés d'accord.

Dans le but de se procurer les 300 mill. en billets de la Banque Nationale de Roumanie, nécessaires au payement des blés achetés, le gouvernement allemand s'engage:

1° à verser à la B.N. de R. en Suisse ou en Hollande (en 2 fois) la somme (120 mill.) en or effectif.

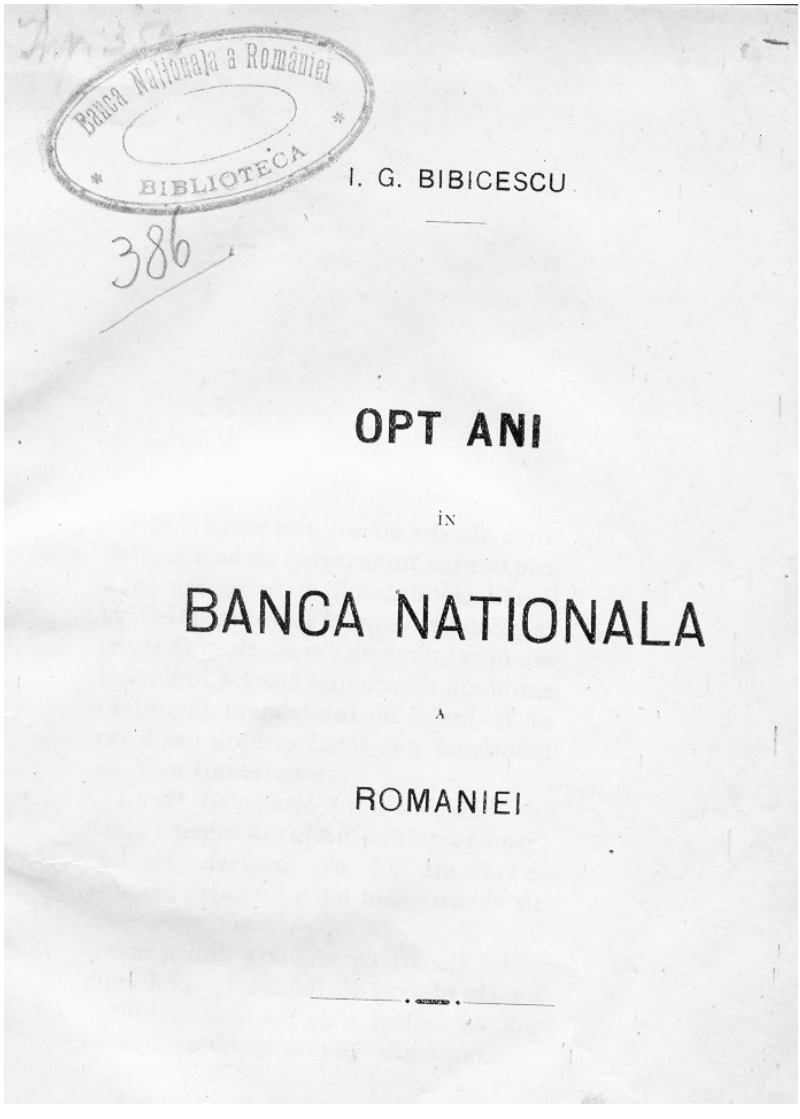
Les versements se feront

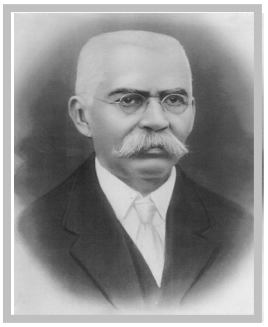
Scrisoare olografă (în limba franceză) a lui I. G. Bibicescu, datată 27 ianuarie 1916 (Arhiva BNR, fond Secretariat, dosar 3/1913, f. 256-257)

Lucrarea “Rectificări şi constatări cu privire la Banca Națională a României” editată în anul 1914 (Biblioteca BNR)

Lucrarea "Opt ani în Banca Națională a României" editată în anul 1921 (Biblioteca BNR)

Cercetând galeria marilor personalități care în decursul vieții lor au avut legături cu Banca Națională a României, ne-am oprit asupra lui Ioan G. Bibicescu, figură remarcabilă a culturii şi istoriei economice naționale, din nefericire prea puțin cunoscută în zilele noastre.

Patriot echilibrat, om al abordărilor şi soluțiilor de fond, Ioan G. Bibicescu a fost unul dintre cei mai însemnați guvernatori ai Băncii Naționale a României, un practician de clasă în domeniul finanțelor.

Credem că demersul nostru este cu atât mai important cu cât are loc la împlinirea a 125 de ani de la crearea Băncii Naționale a României şi la peste 80 de ani de la trecerea în neființă a lui Ioan G. Bibicescu.

aprilie 2005

REZOLUȚIO